

MİGUEL ROMERO

Bask Ülkesi ve Katolonya'da

İspanya İç Savaşı

İNCELEME VE ARAŞTIRMA DEFTERLERİ
YAZIN YAYINCILIK

İnceleme ve Araştırma Defterleri

Catherine Samary

Sosyalist denilen ülkelerin deneyimi

Plan, Piyasa ve Demokrasi

Catherine Samary'nin 1988 yılında yayınlanan *Plan, Marché et Démocratie, l'eperience des pays dite socialistes* kitabına ek olarak Ocak 1992 tarihli türkçe basıma önsöz ve 1988-1991 dönemini içeren makalaler eklenmiştir.

Ernest Mandel

Marksizmin Tarihteki Yeri

Özgün baskısı 1986 yılında yayınlanan bu kitabında Mandel, marksizmi tüm toplumsal bağlarından kopuk bir "saf bilim" olarak ele alan soyut, akademik ve pozitivist anlayışı reddederek, marksizmin tarihsel maddeci yorumunu kendisine uygulamayı amaçlar; başka bir deyişle, onu genel tarihsel bağlama ve çağının toplumsal bilimleri, ütopik sosyalizm ve işçi hareketi ile diyalektik ilişkilerine -hem özümleme, hem eleştiri ve hem de aşma- yerleştirmeyi amaçlar. (96 sayfa)

Miguel Romero 1945 'de ispanyol Fasında, Melilla'da doğdu.
Devrimci ve marksist olarak siyasal faaliyete
Franko diktatörlüğü döneneminde başladı.
1966 ile 1071 yılları arasında Guevarist yönelişli bir devrimci
örgüt olan *Frente de Liberación Popular* militanı.
1971 yılında kuruluşundan itibaren
Liga Comunista revolucionario üyesi.
Aylık *Combate* dergisi yöneticisi.

Miguel Romero

Bask ülekesinde ve Katalonya'da İspanya İç Savaşı

Türkçesi
Masis Kürkçügil

İnceleme ve Araştırma Defterleri

YAZIN YAYINCILIK

Miguel Romero

•

Özgün adı
La Guerre civile espagnole au Pays basque et en Catalogne
© 1990, Institut International de Recherche et de Formation (IIRF)
nezdindeki Cahiers d'Etudes et de Recherche (CER).
•

İlk baskı
Ekim 1996

•

Türkçesi
Masis Kürkçügil

•

Kapak
İnci Batuk

•

Dizgi
Yazın

•

Baskı
Söğüt Ofset

•

Cilt
Özden Mücellithanesi

Yazın Yayıncılık
Asmalımescik Sok: 13/9
80 050 Beyoğlu İstanbul

Yazışma
PK 224 Beyoğlu İstanbul

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz 7
Kronoloji 10
Giriş 13
I. Önceller 18
II. Temmuz-Ekim 1936:
Cumhuriyetçi iktidarın yeniden kuruluşu 28
III. Ekim 1936/İlkbahar 1937:
İspanya Cumhuriyetinde Ulusal hükümetlerin Görevi..... 47
IV. İlkbahar 1937: Yenilgi..... 70.
EK:
1.Gelişmekte Olan Devrimde İspanyol Proletaryası:
Andreu Nin 78
2.POUM Programından Seçmeler 95
3.David Rousset'nin tanıklığı 100
Kısaltmalar, Küçük Sözlük,
Bibliyografya 104

Önsöz

Elinizdeki çalışmanın çatısı diğer birçok *Defter* gibi, Amsterdam Uluslararası İnceleme ve Eğitim Enstitüsü'nün yanısıra, akademik bir çalışmada verilen bir dizi kurdan hareketle kurulmuş ve geliştirilmiştir.

İspanya iç savaşı, değişik tarzlarda ele alınabilecek karmaşık ve zengin bir konudur. Biraz dar düşünceli bir ilk okuma, İspanya'da olup bitenlerde yalnızca demokrasi ve faşizm karşıtlığını görür. Bir başka okuma, 1936-1939 çatışmalarında, Nazi Almanyası ve stalinci SSCB arasındaki karşılaşmanın bir önbelirtisini görür. Tarihyazımında azınlık olan bir üçüncü akım, bu dönemi, Ekim devriminden sonra iki savaş arasında Avrupayı sarsan büyük devrimci dalganın son görüngüsü olarak yorumlar.

Miguel Romero'nun burada gösterdiği üzere İspanya iç savaşı, aynı zamanda her üçüydü ve tarihçi bu üç boyutun derinlemesine üstüste yığıldığı gerçeğini asla akıldan çıkarılmamalı: Frankocu askeri ayaklanma (ki faşizmin isspanyol biçimi olarak değerlendirilebilir) tarafından tehdit edilen Cumhuriyetin savunulması; çatışmanın uluslararası boyutu (Almanya ve İtalya'nın Franko'dan yana müdahaleleri, Fransız ve İngilizlerin ademimüdahalesi, uluslararası işçi hareketinin uluslararası tugayla seferberliği); nihayet cumhuriyetçi kampta stalinci güçlerce denetlenen Halk Cephesi ile anarşist CNT ve marksist POUM tarafından temsil edilen Katalonya emekçi kitlelerin devrimi arasındaki karşıtlık.

Otuzlu yıllarda İspanyol devleti, çarlık Rusyasının Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Avrupa emperyalist zincirinin "zayıf halkası"nı temsil ediyordu. Ama Rus devrimi Avrupa'da bir anti kapitalist mücadele dönemi açarken, İspanyol devrimi bunun sona er-

diğini kaydediyordu. İspanyol devrimi, işçi hareketinin yenilgi birikimine (1919 Almanya ve Macaristan, 1920 ve 1922-1925 İtalya, 1925-1927 İngiltere ve Çin, 1926 Polonya, 1933 Almanya ve 1934 Avusturya) son verebilecek, sınıf mücadelesine yeni bir soluk getirebilecek ve Avrupa'daki durumuda bir dönüm noktası oluşturabilecek bir konumda mıydı? Tabii ki arzularımıza göre tarihi yeniden yazmak sözkonusu olamaz, ancak tarihin önceden belirlenmiş bir güzergahta seyretmediğini ve her bunalım durumunda farklı çıkış yollarının olabileceğini hatırlamalıyız. İnsanların eylem ve tercihleri, gerçeklik haline gelecek "mümkün"ü belirler. Kimsenin elinde İspanyol devriminin zaferinin reçetesi yoktu ve M. Romero bize bunu vermek iddiasında da değil. O yalnızca Halk Cephesi'nin Katalonya devrimini bastırma kararının ne zorunlu ve ne de kaçınılmaz olduğunu hatırlatıyor. Olaylar bu kararın yıkıcı olduğunu kanıtlamıştır.

Bu *İnceleme ve Araştırma Defteri*, İspanyol İç Savaşı'nın bir yeni tarihsel el kitabı değil. Bu konuda, *Defter*'in sonundaki bibliyografyada okurların küçük bir özetini bulabilecekleri çok geniş bir yazın var. Miguel Romero hiç şüphesiz bir "vakanüvis" tarihçi olmayıp ezilenlerin ve yenilenlerin açısından tarihi anlamaya çalışan ve sorgulayan bir militan. Tüm boş devrimci lafazanlığın dışında, bu yöntemsel öncül, yazara cumhuriyetçi kampta devrimin ezilmesinin Franko'nun zaferine yolu açtığını gösterme imkanını vermekte.

Bu çalışmanın özgünlüğü iç savaş tahliline *ulusal sorunu* katmasında. Bask ülkesi ve Katalonya'da, emekçilerin devrimci seferberliği ve anti faşist mücadele farklı ve özgül iki *ulusal bağlam*da cereyan ediyordu. Alfonso XIII.'ün monarşisininin düşüşünden 1939'da Franko'nun zaferine kadar, Katalonya'nın (1931) ve Euzkadi'nin (1936) özerklik statülerinin karmaşık hikayesini anlatarak M.Romero, iki ülkedeki iç savaşın mukayeseli bir tarihini açıklar. Çatışmanın ortak trajik sonucunun, iki durumdaki siyasal ve toplumsal güçlerin derinden farklı dinamiklerini gözlerimizden kaçırmamızı gerektirmediğini belirtir. Katalonya'da cumhuriyetçi kamp sol milliyetçi bir gücün -*Esquerra*- egemenliğindeydi ve Katalonya, CNT ve POUM tarafından teşvik edilen Merkezi Milis Komite-

si tarafından temsil edilen otantik bir proleter ve halkçı devrimin sahnesine dönüştü; Euzkadi'de, Frankocu ayaklanmaya karşı muhalefet başından beri PNV'nin, Bask milliyetçiliğinin -burjuva, muhafazakar ve katolik- egemen akımının hegemonyası altındaydı. Yenilgideki bu farklı ama benzer güzergahı izleyerek, Miguel Romero Katalonya devrimi ve ulusal kimliğin savunusunun anti faşist mücadeleyle bağdaşmaz olduğuna ilişkin kimi geleneksel yorumları eleştiriyor. Katolonya'da Halk Cephesi tarafından devrimin ezilmesi, faşist gericiliğe karşı devrimi silahsızlandırmıştı. Euzkadi'de sol tarafından ulusal sorunun öneminin küçümsenmesi, savaşın sonucu üzerine yıkımsal sonuçları olan, cumhuriyetçi kampın başında sağ bir milliyetçiliğin olumlanmasına imkan tanımıştır.

Pierre Rousset, Enzo Traverso

KRONOLOJİ

1930. Ocak: Primo de Rivera'nın istifası. Diktatörlüğün sonu.

1931. Nisan: belediye seçimlerinde cumhuriyetçi çoğunluk. XIII. Alfons'un tahtan feragati ve "emekçi cumhuriyeti"nin ilanı.
Aralık: yeni anayasanın yanısıra Katalonya'ya özerklik statüsünün onaylanması.

1933. Ocak-Mart: Hitler iktidarı ele geçiriyor.

1934. Ocak: Leroux ve Gil Robles'in merkez sağ hükümetinin oluşumu. İşçi Birliği tarafından yapılan genel grev çağrısına yansıyan halkçı tepki. Sosyalistlerin, anarko-sendikalistlerin, BOC militanlarının ve son anda resmi komünistlerin katıldıkları ortak bir hükümetin oluşmasıyla sonuçlanan Asturyas işçilerinin ayaklanması. Bastırılması bir kan banyosu ile sonuçlanmıştır (80 000 tutuklu, 5 000 ölü ve 10 000 yaralı). Madrid'de çok sert bir genel grev olur ve Katalonya'da Katalan hükümetinin istifasıyla sonuçlanan İşçi Birliği'nce - CNT'siz- teşvik edilen yarı-ayaklanmacı bir genel grevin damgaladığı 6 Ekim olayları. Katalan otonomisinin yürürlükten kaldırılması.

1935. Ağustos: Halk Cephesi stratejisini kabul eden Komünist Enternasyonal'in VII. Kongresi.
Eylül: POUM'un kuruluşu.

1936. Şubat: seçimlerde Halk Cephesi diye anılan sol koalisyonun zaferi.
Mayıs: Azaña Başkan seçilir. Cáseras Quiroga başbakan. Solden tek eleştiri Joaquìn Maurìn'den gelir.
Haziran: Fransa'da genel grev ve Halk Cephesinin zaferi.

Temmuz: iç savaşın ve cumhuriyetçi bölgenin genelinde devrimci sürecin başlamasının belirtisi olan askeri ayaklanma. PSUC'un doğuşu.

Ağustos: İtalya ve Almanya ayaklanan askerlerden yana harekete geçerler. Sovyet elçisinin Barselona'ya varışı.

Eylül: Fransız Halk Cephesinin hükümetinin girişimi ile müdahale etmeme komitesinin oluşturulması. 25 Avrupa ülkesini içerir (Almanya ve SSCB dahil). Amacı Avrupa'nın geri kalanın ispanyol iç savaşına karışmamasını dayatmak: ayaklananların meşruluğunun örtük bir kabulü anlamına gelen bir edilgenlik. Largo Caballero başbakan olarak atanır. CNT ve POUM Katalan hükümetine girer.

Ekim: Halkçı ayaklanma sırasında doğmuş olan anti-faşist milislerle başlangıçta birlikte varolan cumhuriyetçi düzenli bir ordunun kurulması. Euzkadi için özerklik statüsünün tanınması. Toledo'yu ele geçirdikten sonra Franko kendini devletin tek şefi olarak ilan eder.

Kasım: Uluslararası Tugayın Madrid'e varışı.

Aralık: POUM, *Generalitat* hükümetinden PSUC'un baskısı ve CNT'nin onayı ile ihraç edelir.

1937. Şubat: Màlaga'nın düşüşü.

Mart: İtalyan birliklerine karşı cumhuriyetçilerin Gudalajara'da zaferi.

Nisan: Alman hava kuvvetleri tarafından Guernica'nın bombalanması. Guernica, yedi bin kişilik bir Bask kenti, tamamiyle yıkılır. Picasso'nun ünlü tablosu sayesinde, Frankocu barbarlığın bir simgesi haline gelir.

Mayıs: CNT'li işçilerce kntrol altına alınmış olan Barselona telefon santralinin denetimini ele geçirmek için *Generalitat*'ın girişiminden sonra, anarko sendikalistlerin taban militanları ve POUM tarafından desteklenen bir işçi ayaklanması başlar. FAI yönetiminin -García Oliver, Montseny ve Vázquez- müdahalesi, uzun bir "barışma" vaadleri dalgasından sonra normale dönülmesine imkan verir. Ayaklanmayı, başlıca hedefi POUM olan (Nin ve Landau'un katledilmesi) ama

anarşist çevrelere de uzanan stalinci tipte bir bastırma dalgası izler.

Haziran: Bilbao'nun düşüşü. Katalonya'da Baskının başlaması: POUM yasa dışı ilan edilir ve yöneticileri tutuklanır.

Eylül: Santoña'da Bask ordusunun teslim oluşu.

Ekim: Vatikan, Burgos'a yerleşmiş olan faşist rejimi resmen tanır.

1938. Temmuz: Cumhuriyetçi askerlerin son büyük saldırısı olan Ebre muharebesi.

Eylül: Alman yayılmacılığı karşısında avrupalı demokratik güçlerin teslimiyetiyle Münih Anlaşması.

Kasım: Uluslararası Tugayların geri çekilmesi. Ebre'den ricat. Franko hükümeti Japonya tarafından tanınır.

1939. Ocak: faşist birliklerce Barselona'nın ele geçirilişi.

Şubat: Katolonya'nın düşüşü. Franko hükümeti Fransa ve Büyük Britanya tarafından tanınır.

Mart: cumhuriyetçi sağla bir yanda CNT ve diğer yanda PCE-PSUC arasındaki ağır çatışmaları yansıtan Albay Casado'nun hükümet darbesinden sonra Frankocuların Madrid'i işgali. Cumhuriyetin kesin olarak düşüşü.

Nisan: Birleşik Devletler yeni faşist ispanyol rejmini tanır.

Ağustos: Nazi Almanyası ile SSCB arasında Ribbentrop-Molotov paktı. Yıkımın sonuçlarından dramatik bir biçimde acı çeken cumhuriyetçi güçlerin tükenmesi ve ölmesi -içerde ve dışarda.

Giriş

dost ve yoldaş Enrique Rodriguez için
onun gibi
ispanyol iç savaşı boyunca
onurla sosyalist devrim için mücadele etmiş olan
tüm POUM militanlarının anısına

Devrimci solun saflarında tarihsel tartışmalara çok fazlaca bir ilgi yok. Bu belki de, bugünün büyük olaylarından ve analojik akıl yürütmenin bu olaylara pek az ışık tutmasından kaynaklanmaktadır.

Bu bakış açısını tamamiyle paylaşarak, sanırım tarih, ideolojik mücadelede (yenilikçi burjuva ideologları, özellikle devrimci halk hareketlerine ilişkin, çok büyük bir manipülasyona dayanmaktalar) ve siyasal eğitim için önemli bir alan olarak durmaktadır, yeter ki bize verebileceği tarihi anlamının dışında bir talepte bulunulmasın.

İspanyol iç savaşı Avrupa işçi hareketi tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Sonucu uluslarası durumun akışını belirleyecek, iki dünya savaşı arasındaki dönemin olaylarından biridir. Düşünceleri, siyasi ve askeri stratejileri, kültürleri, kısaca çağın temel sorunlarını denektaşına vurmuştur. Bu izlekte aralarında bütünlüklü çok değerli incelemelerin bulunduğu 16 000'den fazla kitabı içeren büyük bir bibliyografyaya sahibiz. Ben özellikle tamamlayıcı olarak değerlendirebileceğimiz üç esere özellikle dikkat çekiyorum: P.Brouée ve E.Témime'in *İspanya'da Dervim ve Savaş*'ı*, B.Bolloten'in *La revolución española*'sı ve R.Fraser'in *Recuérdalo tu y recuérdalo a otros*'u.** Bu *Defter*'in metni, bu üç eserin yanısıra

diğer olağanüstü eserlere de dayanarak iç savaşın sınırlı bir kesiminin tarihine, Euzkadi ve Katalonya'da iktidar sorununa ilişkin, saygılı bir militan düşünmeyi hedeflemektedir.

Kaçınılmaz olarak, metin iç savaşın genel verilerinin bilindiğini varsaymaktadır ve bu nedenle konuyla yakınlığı olmayan okur için muhtemelen bazı kavrama sorunları olacaktır. Bu giriş bu sorunu ne çözme iddiasındadır ne de çözebilir: konuyu daha önce aşina olanlar için hatırlamalarına yardımcı olacak kimi unsurları vermekle yetinirken, bu metnin okunuşunda bilinmiyenleri, özellikle ilerde anılacak eserleri okumaya sevk ederek öğrenilmesine biraz yardımcı olacaktır.

Otuzlu yıllarda İspanya

Otuzlu yılların başlarında, İspanya hâlâ esas olarak tarımsal ama azımsanmayacak bir sınai gelişme -kimilerine göre "proto-endüstriyel"- kaydetmiş geri bir kapitalist ülkeydi. Yaklaşık 23,5 milyon nüfusu vardı. İlkel sektörlerin mutlak çoğunluğu oluşturduğu aktif nüfus (tarım %45,51; sanayi %26,51; hizmet %27, 98) 8,5 milyondu. Yüzyılın başından itibaren şehirleşmenin ilerlemesine karşın, 100 000'den fazla nüfuslu kentlerde yaşayanlar yalnızca üç milyon kişiydi. Sanayi, başkent Madrid'in ardından Barselona, Biskay, Austrias'da yoğunlaşmıştı. En kalabalık sanayi işçisi kesimleri inşaat (400 000 emekçi), demir-çelik (yaklaşık 340 000), maden ocağı (176 000). Bask demir çeliği hariç, büyük sanayi hemen hemen mevcut değildi.

Mali sermaye ülkeyi denetimi altına almıştı: altı büyük grup sanayi ve hizmetlere hakimdi. Tarımsal yapı tipik olarak oligarşikti: onbin aile toprakların yarısına sahipti.

Kentsel ve tarımsal küçük burjuvazi aktif nüfusun yaklaşık yarısını temsil ediyor ve ispanyol toplumunda çok önemli toplumsal ve siyasal bir rol oynuyordu.

---

*P.Brouée ve E.Témime; İspanya İç Savaşı. Hürriyet Yay. 1976.

**R.Fraser; İspanyanın Kanı, Belge Yay.1996.

Nihayet, yabancı sermayenin varlığı anahtar sektörlerde önemliydi (telefonda Mmerikalı, Bask demir çeliğinde ve Andalusia bakır madenlerinde İngiliz, demiryolunda Belçikalı vs.).

Burjuvazi ekonomik alanda olduğu gibi politik alanda da zayıftı. Bunun en açık belirtisi İspanyol ulus-devletinin bunalımıydı. Katolonya'da ulusal bilinç ağırlıktaydı ve çok etkili milliyetçi örgütler mevcuttu. Katalonya burjuvazisinin geleneksel partisi, *Lliga*, tabanının 1931'de cumhuriyetin ilanından az önce kurulmuş olan yeni bir örgüt lehine kaybedecektir: *Esquerra Republicana de Catalunya* (Katalonya Sol Cumhuriyetçileri-ERC). Euzkadi'de, milliyetçi hareket daha zayıftı ama cumhuriyet döneminde hızla gelişecek olan toplumsal ve siyasal bir gücü temsil etmekteydi. Başlıca örgütü, yüzyılın başında Sabino Arana tarafından kurulan, ideolojisi ırkçılık ve gerici katoliklikten güçlü bir biçimde etkilenmiş olan PNV, Bask Milliyetçi Partisidir. Uzun bir bunalım döneminden sonra, 1930'dan itibaren bu parti, geleneksel çizgilerinin cumhuriyetçilikle yanyana barındığı siyasal bir evrimin ifadesi olan yeni bir gelişme gösterdi. Galiçya'da bir diğer ezilen ulus topluluğu, toplumun aşırı geriliğinden, bu dönemde kitle hareketi olarak kendini oluşturmayı başaramayacağından ötürü, milliyetçi bir hareketin gelişmesi engellendi.

İspanyol burjuvazisinin siyasal zayıflığı, Kilise'nin ve ordunun olağanüstü gücünde de yansıyordu. Kilise, 35 000 öğrencinin bulunduğu bir ülkede 130 000 üyeye sahipti (okuma yazma bilmeyenlerin oranı %45). Bu militan güce, büyük toprak ve taşınmaz mallar sahipliği, bankalar, madenler, ulaşım işletmelerinden oluşan bir iktisadi imparatorluğu da eklemek gerekir. Orduya gelince, hizmet bilançosu, *pronunciamento* diye anılan tipik ispanyol olan askeri hükümet darbeleri, halk hareketlerine kanlı müdahaleler ve birbirini izleyen sömürge maceralarında bozguna uğramaktan ibarettir. Aygıtı devasadır: 109 000 asker için, 195 general ve 17 000 şef ve subay. Subayların ezici çoğunluğu açıkça gerici olup cumhuriyet karşıtıdır ve kendine özgü siyasal rolünü oynama iddiasıyla, "vatan"ın çıkarlarını temsil ettiğine inanır.

İşçi hareketi

1923'den sonra, İspanya, kendini resmi olarak kral XIII. Alfons tarafından atanan, "askeri bir yönetici" olarak tanıtan general Primo de Rivera'nın askeri diktatörlüğü altında yaşıyordu. 1929'un sonunda, diktatörlüğün, sınai ve mali burjuvazinin çıkarlarına uygun olarak monarşinin bunalımını çözmeye ve ekonomiyi ve siyasal rejimi modernize etmeye muktedir olmadığı besbelliydi. Bu başarısızlık ölümcül olarak yaralanmış bir monarşi ve zenginleşmesine karşın siyasal olarak örgütsüz bir burjuvazi miras bırakıyordu.

Diktatörlük düştüğünde, Maurín'in ifadesiyle, işçi hareketi uyuyan bir devdi.

Bu dönemde, sosyalizm ve anarko-sendikalizm işçi hareketinin iki ana akımıydı. Diktatörlük deneyimini çok farklı biçimlerde yaşamışlardı.

Sosyalistler Primo de Rivera'nın düşüşünün eşiğine kadar onunla işbirliği içindeydiler. Herşeye rağmen dikkat çekici bir güce sahiptiler: 1930'da İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (PSOE) 16 878 ve onun yönettiği sendika Genel Emekçi Birliği (UGT) 287 333 üyeye sahipti. Bu parti, Cumhuriyet döneminde büyük bir gelişme kaydedecektir: 1934'te PSOE 100 000 militan ve UGT 1 250 000 üyeye sahip olduklarını ileri sürüyorlardı.

Anarko-sendikalist sendika, Ulusal Emek Konfederasyonu (CNT), diktatörlük tarafından çok sert bir biçimde hırpalandı ve pratik olarak dağıtıldı. Ama 1930'dan itibaren UGT'ye yakın olan bir kısım militanları biraraya getirerek hızla toparlandı ve işçi hareketinin en radikal kanadını oluşturdu. 1927'de İberik Anarşist Federasyonu (FAI) kurulur ve hızla CNT'nin denetimini ele geçirir. Cumhuriyet döneminde, CNT, doğrudan eyleme dayanan ve açıkça sosyalistlerin reformist sendikacılığına karşı çıkan ayaklanmacı bir çizgiye doğru yönelacakti.

1930'da, PCE(İspanyol Komünisit Partisi), "üçüncü dönem"in (aşırı derecede sekter ve goşist bir yönelişle belirlenen) sekter sayıklamalarına kapılmış, ancak 800 militanlık bir gruptu. 1934

ayaklanmasına kadar (bkz. bölüm I) anlamlı hiçbir gelişme kaydetmemiştir. Ayaklanmanın eşiğinde, pozisiyonlarını yeniden gözden geçirmeleri, herzaman "karşı-devrimin kutsal ittifakı" diye adlandırdıkları, mücadelenin birlikçi yönetimi, İşçi Birliği'ne (Alianza obrera) katılmalarına yol açtı. Ayaklanmanın sonuna kadarki direniş siyaseti, bu partiye, dikkat çekici bir güçlenmeye dönüştürebileceği bir prestij kazandırdı. Herşeye karşın, 18 temmuz 1936'da patlayan iç savaşın arifesinde yalnızca 50 000 üyeye sahipti.

İç savaşın başlamasından birkaç gün sonra Katolonya'daki İspanyol komünist partisi (PCE) Komünist Enternasyonal'in himayesinde, Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'ni (PSUC) kurmak üzere sosyalist ve milliyetçi gruplarla kaynaşarak, önemli bir siyasal başarı elde etti. PSUC, doğuşunda yaklaşık 7 000 militana sahipti.

PCE'nin aşırı sekter ve bürokratik özelliği, diktatörlüğün sonunda, en önemlisi muhakkak ki Joaquín Maurín tarfından yönetilen Katalan-Balear federasyonu olan kimi federasyonların ayrılmasına neden oldu. 1934'te 5 000 militana sahip olan bu örgüt, bir "kitle cephesi"nin, *Bloque obrero y campasino* (İşçi Köylü Bloğu, BOC) kökeni oldu. Cumhuriyetin ilk yıllarında BOC, milliyetçi örgüt Esquerra'ya uyarlanmaya çalışarak çelişik bir yöneliş izledi. Ancak 1933'den itibaren açıkça sola doğru evrildi. Ekim 1934 ayaklanmasına kadar işçi hareketinin canlanmasının aracı haline gelecek olan İşçi Birliği'ni örgütleme düşüncesini ortaya atan BOC'tur.

Son olarak, yüz kişilik küçük bir çekirdek çevresinde, 1930 sonundan itibaren Sol muhalefet örgütlenmeye başlar. Devrimci propaganda alanındaki dikkat çekici çalışmasına karşın, militan gelişimi çok sınırlıdır: 1934'te 400 militana sahipti. 1935 sonunda, Troçki'nin muhalefetine rağmen, Komünist muhalefet, marksist birliğin işçi partisini (POUM) kurmak üzere BOC ile birleşti. Bu devrimci örgüt yalnızca, savaşın başında 7 000 militana sahip olduğu Katalonya'da dikkate alınabilir bir gücü temsil ediyordu.

Bunlar şimdi ortaya konacak olan olayların baş kahramanlarıydı.

I.Önceller

İspanya iç savaşında, Bask ülkesi ve Katalonya, siyasal ve toplumsal planda başlangıçta tamamiyle değişik, sonuçta yenilgide benzeşen iki güzergahta yer aldılar: Aguirre ve şürekasının sürgünü bu iki yörüngeyi simgeler. Bu iki deneyimin mukayeseli incelenmesi, cumhuriyetçi kamptaki, savaşın başlıca sorunlarını anlamamıza yardımcı olur. Bu incelemenin sınırları içinde bunu yapmaya çalışacağım. Kabul edilen ölçütler şunlardır:

a) 1937 yazına, savaşın başlamasına kadar olan dönem. Bu tarihte, savaş Euzkadi'de kaybedilmişti ve Katalonya'da devrimci süreç kesin olarak ezilmişti;

b) bu dönem üç aşamaya ayrılır: 1936 temmuzundan eylüle, ekim 1936'dan mayıs-haziran 1937'ye (ulusal durumdaki farklılıklarla belirlenen bellli bir esneklikle). Bu aşamalar yaklaşık olarak değişik hükümetlerin "kuruluş hali", "iktidarın kullanımı" ve "yenilgi" olarak adlandırabileceklerimize karşılık düşmektedir;

c) siyasal iktidar sorunu bu incelemenin merkezidir; kim ve nasıl iktidarı kullanmakta? Bu soruyu savaş ortaya koymuştur.

Cumhuriyetin ilanından iç savaşın patlak vermesine kadar geçen beş yıl boyunca biriken deneyimler İspanya'da genel durum ve özellikle Euzkadi ve Katalonya'da savaşın seyri üzerine sonuca götürücü bir etkiye sahiptir. Çalışmamızın genel çerçevesini vermek için onlara gönderme yapmak yerinde olur. Bu geçiş evresini dört izlekte inceleyeceğim: Cumhuriyetin ilanı; ulusal özerklik statüsünün geliştirilmesi süreci (*proceso estatutario*); 1934 Ekim olayları; Şubat 1936 seçimleri.

Cumhuriyetin ilanı

12 Nisan 1931 seçimlerinin, Katalonya'da büyük galibi *Esquerra republicana de Catalunya* (Katolonya Sol Cumhuriyetçileri, ERC) idi. Eğer ERC çok özel bir parti olmasaydı, daha henüz kurulmuşken aldığı sonuç, hiç beklenmedik olurdu. Geleneksel Katalan milliyetçiliğinin saflarında sol bir siyasal akımı temsil etmekteydi. Katalan milliyetçiliği *Lliga* ve özellikle Cambò'nun, sonraki ikircimli düzeltmeleri ile sonuçları dengelenemeyen, başlangıçtaki işbirlikçi tavrının devamında, Primo de Rivera diktatörlüğü döneminde kendisini güçlendirmiş türdeş olmayan ve geniş bir hareketti. Esquerra, tarihçi E.Ucelay'ın siyasal programını tamanlamıyla "popülizm" olarak adlandırmasına uygun olarak bir tür "parti-hareket"i temsil ediyordu [8. köşeli parantez içindeki sayılar bu *Defter*'in sonundaki bibliyografyaya göndermede bulunmaktadır].

Doğuşundan itibaren, dolaysız bir bağlılık sistemi sayesinde, Katalan toplumunda kökleşmiş geniş bir toplumsal, kültürel ve mesleki örgütlenmeler ağı vardı. Dolaysız bağlılık ona değişik ve türdeş olmayan toplumsal dokuyu siyasal olarak temsil etme imkanı ve muğlak ve kimi zaman çatışmalı, fakat aynı zamanda 1936 seçimlerinde ve özellikle iç savaşın başlangıcında çok etkin olan işçi haraketiyle (kendisinin Aşil topuğu, çünkü asla ciddi biçimde aralarında tutunamadı) bağlarını geliştirme imkanı veriyordu. Sonuç olarak, bu popülizm, ERC'nin durumunda, benzer özelliklere sahip pek çok partide olduğu gibi, programatik deklarasyonların çok altında ve çoğunlukla onlarla çelişki içinde olan pratik politik deveranlara direnebilecek bir ideolojik bütünlük imkanı vermiştir. Bu 12 nisan seçimlerindeki başarısının birincil açıklamasıdır.

Bu zaferi, bana çok önemli gelen, bir davranış izledi: Macia tarafından 14 Nisan'da Katalan Cumhuriyetinin ilanı. Genel olarak, bu olay tarihçilerden ziyade militanlar tarafından önemli bulunmuştur (Andreu Nin, örneğin, şöyle değerlendirmektedir "14 Nisan'da en devrimci eylem gerçekleşti")[19.57]. Ancak o an için sınırlı sonuçları oldu: merkezi Cumhuriyetin yetkilileri ile bir anlaşma teme-

linde, *Generalitat* çok çabuk kuruldu (bir özerklik statüsü hedefi ile geçici bir rejim). Bu eylemin *Esquerra* ile Katalan halkı arasındaki ilişki açısından çok önemli sonuçları oldu. Gerçekte, halkçı çoğunluğun sokakta yaratmayı düşündüğü anayasal bir cumhuriyetin kurulmasıyla mükemmel bir biçimde bağdaşan bir ölçüde, tüm yasallık biçimlerine karşın somut bir meşruiyetin, hegemonik bir iradenin teyit edilmesi sözkonusuydu (ve Madrid'in sosyalist cumhuriyetçi çoğunluğunun yasallığının ve manevralarının üstünde kendini gören bir siyasal yönetimin teyit edilmesini de ekleyebiliriz). Sanırım bu iş, bir yandan yenilgiye kadar Katalan cumhuriyetçi kampında ERC'nin oynayacağı yönetici rolün elde edilmesi için önemliydi; öte yandan, Katalonya'da ERC'nin kurucu meclis seçimlerindeki zaferini de açıklar.[1]

Euzkadi'de durum ve gelişmeler tamamiyle değişikti. Burada 12 Nisan seçimleri J.L.Granja'nın [8] belirttiği üzere cumhuriyetin sosyalist koalisyonun kazandığı kentsel-sınai bölgelerle, Karlizmin ve PNV'nin gücünü gösteren kırsal bölge arasındaki geleneksel bölünmeyi yansıttı. Granja, Euzkadi'de çoğunluğun cumhuriyetçi olmadığını ekler. Esas olarak Navarra'da yerleşmiş olan *Comuniòn Tradicionalista* hareketi, açıkça cumhuriyet karşıtı ve genel olarak anti demokratiktir. PNV'nin durumu daha da anlaşılmazdır. 1931 seçim toplantılarında, Tuñon de Lara'ya göre, kendini has "İsa'nın haçını taşıyan cumhuriyetçi Basklılar" belirlemesine ne gibi bir anlam verilebilir. Her halükarda, otuzlu yılların ispanyasında iki tanımlama terimi -"Cumhuriyetçi" ve "haç"- fazlasıyla çelişiktir. Mümkündür ki PNV tabanı için ikincisi en önemlisiydi. Gerçekte, PNV, San Sebastian anlaşmasını imzalamadı ve cumhuriyetçi bloğa katılmadı. Açık bir düşmanlık değilse güvensizlik, Euzkadi'de cumhuriyetin tarihini damgalar. Cumhuriyetçi ideolojinin laik özelliği ve

1)Kurucu Meclis seçimleri (*Cortes Constituyentes*) 28 temmuz 1931'de yapıldı. Cumhuriyetçi sosyalist blok, çoğunluk sistemi ile oyunu artırarak parlak bir zafer elde etti (parlamentodaki sandalyelerin yaklaşık %63'ü). PCE kendi listesini sundu ve 100 000'den fazlası Andalusia ve yaklaşık 50 000'i Asturyas'dan olmak üzere 190 605 (%0,4) oy aldı.

Bask milliyetçi ideolojisinin dinsel boyutuyla çelişik, dönemin ispanyol işçi hareketinin derin kilise karşıtçılığı, bu güvensizlik ve düşmanlık ilişkisinin temel nedenleridir. Ve durum bu çatışmanın daha da keskinleşmesine katkıda bulunur. Öncelikle, PNV, Azaña'ya göre, "ispanyol genel siyasetinde Katalan milliyetçiliğinden hayli az, sadece görece bir ağırlığa"[14] sahipti. Bu da gerçek bir sorunu düşündürtüyor: O dönem ülkenin temel meseleleri hakkında Bask milliyetçiliğinin önemsiz hale gelmesi. PNV'nin milliyetçiliğinin temel bir toplumsal bileşeni Bask işçi hareketi saflarındaki ana rakibi olan Prieto'nun sosyalizminde Bask boyutunun merkezi bir rol oynadığı hatırlandığında sorun özellikle daha önemli hale gelmektedir. Bu çerçevede, ispanyol sosyalizminin ve cumhuriyetçiliğinin ulusal sorun karşısındaki kavrayışsızlığıve düşmanlığı PNV ile ilişkilerde kendini açıkça ortaya koyar.

Özerlik statüsünün hazırlanma sürece

Farklı başlangıç koşullarının özerklik statüsünün hazırlanmasında kesin sonuçları olmuştur.

Katalan vakasında, süreç görece olarak basit ve hızlıdır. *Esquerra* konsensüsü sürdürmeye karar vermiştir. Nuria[2] projesini savunması yalnızca bir ilke tutumudur. Hemen parlamento komisyonunca önerilen metni kabul eder. Sanjuro *Pronunciamiento*'dan (Sanjuro Deklarasyonu) sonra. metin "cumhuriyetçi birlik"in ahenkli bir ortamında kabul edildi.

Buna karşılık, Bask vakıasındaki, çok daha dolambaçlı olan yol olumlu olarak tamamlanamaz ve yukarda yazılan çatışmalı duruma yolaçan derin yaralanmalara neden olur. Bir yandan PNV'nin siyasal yön belirsizliğini ve zayıflığını, öte yandan da cumhuriyetçi bloğun

2)Nuria'nın Hôtel Refuge'de, *Generalitat* tarafından atanan bir Komisyon 2 Ağustos 1931'de referanduma sunulan ve oylamaya katılanların %99'u tarafından kabul edilen (kayıtlıların %75'i) bir statü projesi hazırlamıştı. Bu proje *Cortes* tarafından oldukça değiştirilmiş, eylül 1932'de düzeltilmiş biçimi resmen ilan edilmiştir.

(Prieto'nun karasızlığına işaret etmek gerekir) kimi kez çok ağır hatalarını ve ona yönelik saldırılarını belirtmek gerekir.

Comuniòn Tradicionalista ile Estella[3] statüsüne ilişkin ittifak, o an için PNV yönetiminin, cumhuriyetçi bloğun Baskıcı tutumuna karşı bir tepkisi ve ilksel bir ulusal bilinçin yansıması olarak ancak anlaşılabilir. Bu proje yalnızca başarısızlığa mahkum değildi, dahası, karlist müttefiğin er ya da geç kamp değiştireceğini öngörmek hiç de güç değildi. 1932 baharında, parlamento komisyonunun yeni projesine dair tartışma muhtemelen sonuca götürücü bir andır. Aguirre acı bir biçimde, demokratlar -muhtemelen özellikle sosyalistleri kast eden terim- Navarra'da farklı bir tavır kabul etseydiler olayların tamamiyle farklı bir şekilde cereyan edebileceğini söylerken yanılmamaktadır.[11.934]. Gerçekten de, Bask ülkesinin bütününde, cumhuriyetçi blokla PNV'nin, özerklik statüsü için ortak bir cephesi milliyetçilerin onayını alabilir ve yaygın olarak Katalonya'dakiyle mukayese edilebilir bir durum oluşabilirdi. Yine de, bu dönemde, bu iki güç arasındaki ilişkiler daha sonra ortaya çıkacak olanla mukayese edilir olmaktan uzaktır. 1933'de, solun referanduma katılmama çağrısı durumu ağırlaştırdı. Bu durumda, birkaç ay önce *Cortes* saflarında Bask ülkesinin otonomi statüsü için hızlı bir tartışmayı uygun gören Prieto'nun tutumu, Bask sosyalizminin, Euzkadi'de olayların akışını belirleyen diğer etmen olan, ulusal soruna yaklaşımını tam anlamıyla göstermektedir.

---

3)1931 ilkbaharında, Guecho (Biskay) belediye başkanı José Antonieo Aguirre yönetimindeki, PNV tarafından önayak olunan ve Bask belediyelerinin çoğunluğunu (sol bir çoğunluğun bulunduğu en önemli kentler dışında) denetimi altında bulunduran bağımsız katoliklerin ve gelenekselcilerin desteğiyle özerklik için belediye başkanları hareketi, bir statü projesini geliştirilmesini Bask incelemeleri derneğine yükledi. Bu proje, sonradan sağcı bir anlayışla değiştirildi (özellikle Vatikan'la bağımsız diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi nedeniyle, Cumhuriyetin laik yönelişine engel olmayı hedefleyen bir önlem ve göçmenleri oy hakkından yoksun bırakması nedeniyle). Belediye konseylerinin dörtte üçü, Bask belediyelerinin 480 temsilcisi tarafından Navarra'nın bir bölgesinde, kabul edilen sonuç Estella statüsü adıyla tanınır (Euzkadi'de nüfusun dörtte üçünden biraz fazlası).

Bu tutum, muhakkak ki çok güçlü toplumsal ve ideolojik farklılıklara dayanan sosyalist ve milliyetçilerin çok sert siyasal rekabetinden etkilenmişti. Ama Prieto'nun sosyalizmini Bask ulusal sorununa "düşman" olarak niteleyebileceğimizi sanmıyorum. Otuzlu yılların sosyalist siyasal yöneticilerinin "modern" ve en tutarlısı Prieto, ulusal soruna duyarsız kalır. Onun gözünde, bu sorun, Bask toplumunun "otantik" işçi hareketine yabancı bir kesimini ve bir "başka" siyasal gücü ilgilendirirdi. Ulusal kurtuluşun amaçlarını, kendine özgü içeriğiyle dahil etme gerekliliğini redetmiyordu, ama onun için bu sorun, sadece Devlet'i yönetmenin gereği ve ikincil derecede Euzkadi'de seçim amacına bağlı taktik bir sorundu. Böylece, sosyalist ve milliyetçi halk kesimlerini ayıran geleneksel büyük engelin pekiştirilmesine yarayan, Bask sosyalizminin otonomi statüsüne ilişkin kararsızlığı daha iyi anlaşılır. 1933 Referandumundan[4] sonra, Halk Cephesinin zaferine kadar Bask özerkliğinin statüsü beklemeye kalacaktır.

Ekim 1934

Ekim 1934'ün (Asturyas ayaklanması) çok önemli olayları, burada bizi yalnızca işçi hareketi ile milliyetçiler arasındaki ilişkiler

4) 1932 sonbaharında *Cortes*'in bir komisyonu, PNV'nin tam desteği, cumhuriyetçilerin ve sosyalistlerin pek az coşkusuyla, Navarra'da karşı çıkılan yeni bir statü projesi geliştirdi. Gerici yönelişini vurgulayarak yılın başında birleşmiş olan *Communion traditionalista* bu projenin geliştirlemesine katılmayı reddetti. Proje, 103 evet, 123 karşı ve 35 çekimser oy aldığı Navarra hariç, 19 Temmuz'da belediye konseylerinde oya sunuldu ve hemen hemen ittifakla kabul edildi. Navarra, bugün dahi sonuçları görüldüğü üzere, statünün kapsadığı bölgenin dışında tutuldu. Bu olay, milliyetçilerle gelenekçiler arasındaki kopuşu kışkırttı. Statüye dair referandum 5 Kasım 1933'te yapıldı. Biskay ve Guipuzcoa eyaletlerinde kitlesel bir biçimde onaylandı, Alava'da ancak %46,5 (%12 karşı ve %41,5 çekimser) oy aldı. Üç eyaletin bütününde sonuç, üçte ikiden fazla bir kabul gördüğü için statü onaylandı, ama resmen ilan edilmedi. 19 Kasım'da yapılan genel seçimlerde sağın zaferi metnin *Cortes*'lerde tutulmasına neden oldu.

açısından ilgilendirmektedir. Bir kez daha, Katalonya ve Bask ülkelerindeki gelişmeler çok farklıdır.

Katalonya'da üç referans odağı mevcuttur:

a) Ayaklanmacı bir dinamikle, başarısız bir genel grev (yalnızca birkaç yere vuran) geliştirmeye çalışan *Alianza obrera.* Bu başarısızlıktan sonra ispanya iç savaşı boyunca Katalonya'da merkezi bir rol oynayacak olan POUM'un kökeni komünist akım 1935 sonuna doğru doğar;

b) *Esquerra* ile oldukça sert bir çatışma çerçevesinde, greve ilişkin olarak boykotla çekimserlik arasında yarı yolda bir tutum takınan CNT;

c) Olayları geçici siyasal bildirimlere ve bir anlamda 14 Nisan'ın fars tarzında bir tekrarına -Marx'ın ünlü deyişi ile söylersek- indirgeyerekten, olayların akışını nihai olarak belirleyen Katalan hükümeti ve özellikle ERC. Böylece Katalonya'da durumu belirginleştiren iki unsuru ayırdedebiliriz: cumhuriyetçi blok safında özgül güç olarak davranan ERC'nin siyasal hegemonyası ve solun genel siyasal yönelişiyle adamakıllı çatışmalı, kendi yolunu izleyen işçi hareketinde CNT'nin hegemonyası.

Euzkadi'de PNV'nin ve STV'nin (Bask Emekçi Dayanışması/ sendikası-çn/) çekimserliğine rağmen genel grev oldukça önemliydi. Uzun süre PNV'den farklı olarak, STV'nin greve çok etkin olarak katıldığı söylendi: örneğin, Ortzi'nin görüşü[2].

Buna karşılık, J.L.Granja, STV'nin aktif katılımını Nervion sınai bölgesiyle sınırlayarak, olayların çok daha ayrıntılı bir yorumunu sunmaktadır. Vakıa anlamlıdır, yeniden buna döneceğiz. PNV'nin bu çekimser tutumu saptanmalıdır: 1934 yenilgisinin sonuçlarının kanıtladığı üzere, reel bir mümkünlükten daha fazla bir iradeyi yansıtmaktadır (işçi sınıfının sonuca götürücü bir rol oynadığı solla sağ arasındaki bir çatışmada kendine özgü "tarafsızlığını" belirtme isteğiyle).

Son olarak, bu olayların, 1933'ün özerklik statüsüne bağlılığını bildirmeye kadar varan, ulusal soruna ilişkin daha açık ve daha az sekter bir tutum takınan küçük Bask Komünist Partisi'nin yönelişinde bir dönüm noktasını da gösterdiğini belirtmek gerek.

Antonin Elorza'nın *Hemen eta Orain* dergisinin 13. sayısında yayınlanan bir makalesinde buna dikkat çekildiği üzere, bu dönüm noktasının o anda önemli sonuçları olmadı ama PCE'nin Bask siyasetinde aktif bir rol oynamaya başlamasına imkan verdi (savaş boyunca, partinin örgütsel boyutunu kat be kat aşacak bir rol).[5]

Ekim 1934'ten itibaren, işçi hareketinin bütünlüğüne ve de ulusal güçlere karşı başlayan Baskı, hiç şüphesiz cumhuriyette ulusal sorunun verilerinin aydınlığa kavuşmasına ve kendilerini hep birlikte hapishanede bulan değişik siyasal ve sendikal akımlar arasında dayanışma bağlarının oluşmasına katkıda bulundu.

Katalonya'da, denebilir ki bu aydınlığa kavuşma gerekli değildi. Milliyetçi popülist ve işçi kesimleri önceden sağ cumhuriyetçilere düşmandılar. Ama statünün askıya alınması ve Katalan hükümetinin hapsedilmesi, mevcut kampların belirlenmesi sürecini tamamladı.

Bask ülkesinde, bu açıklığa kavuşma gerekliydi. Savaş patladığında PNV'nin duraksamaları ile değerlendirildiğinde, bu açıklığın beklenebilecek olandan daha az derin olduğu da hemen eklenebilir (izleyen bölümde buna dönülecek). Yine de, bu durum 1936 Şubat seçimleri sonrasında, PNV ile Halk Cephesi'ni oluşturan örgütler arasındaki yakınlaşmanın koşullarını ortaya çıkaracaktır.

Şubat 1936 seçimleri

Bu bölümü tamamlamak için, bir kez daha Katalonya ve Bask ülkesi arasındaki farklılıkları yansıtan, seçim sonuçları hakkında birkaç yorum ekliyoruz.

Halk Cephesinin merkezi programı Katalan özerklik statüsünün eski haline getirilmesini içeriyordu. Böylece bu soruna Katalonya'nın sol ve cumhuriyetçi güçlerinin verdikleri önem görülüyordu.

---

5) Siyasal olarak PCE'nin "yenilikçi"lerine yakın, üstün nitelikli tarihçi. *Hemen eta Orain*, Euzkadi'de KP'nin yayın organı. Makalenin tarihi 1980'nin ikinci yarıyılıdır.

Aynı zamanda içinde ERC'nin fazlasıyla hegemonik olduğu Frant d'Esquerras'ın seçim koalisyonunun o zamanki gücünü de açıklıyordu. Seçim zaferi önemliydi, özellikle de oyların yaklaşık %64'ünün elde edildiği Barselona'da. Ama *Lliga* tarafından yönlendirilen *Düzen Cephesi*'nde toplaşan, milliyetçi sağın aldığı oy -oyların %36'sı-, etkisinin azımsanmaktan uzak olduğunu katıladı. Savaşın başlangıcında hemen hemen ortadan kaybolması artık bir çekiciliğinin kalmamasındandır.

Euzkadi'de mücadele, sonu az çok dengeli üç güç çevresinde kutuplaşan bir parlamentoya varan, üç kolda cereyan ediyordu. Şubattaki bir ilk yenilgiden sonra, PNV 9, sağ 8 (7'si Navarra'dan) ve Halk Cephesi 7 milletvekilliği kazandı. Eyaletlerde, PNV ve Halk Cephesi Biskay ve Guipuzcoa'da sandalyeleri paylaştılar; Alava'da bir sandalye Halk cephesi ve bir diğerini de sağ aldı, sağ Navarra'da tüm sandalyeleri elinde bulunduruyordu. Seçimler toplumsal gerçekliğin bozulmuş yansımasıysa, olayların ışığında bu durumda bozulmanın en az olduğu sonucunu çıkarmak greekir.

Seçimlerde ayrı temsil edilmelerine ve Halk Cephesi'nin programının Bask statüsü sorunundan özenle kaçınmasına karşın (gerçekte özerklik statüsü Bask koalisyonunun programında vardı, ama bu sadece seçim için uygun bir yol olarak görülüyordu), seçim sonuçları ve onun açtığı kutuplaşma dinamiği, PNV ve Halk cephesi (ve daha özel olarak göreceğimiz gibi Pieto) arasındaki işbirliği ortamında özerklik statüsü tasarısını yeniden gündeme getirmeye imkan veriyordu. Savaş aniden parlamenter pazarlıklara son verdi.

Bu bölümü sonuçlandırmak için, bir noktada ısrar etmek gerekiyor: Katalonya'da ve Euzkadi'de "siyasal ağırlık merkezi" arasındaki fark. Bu unsur, bence, bu iki ulus arasında kurulabilecek siyasal ve toplumsal benzetmelerden daha önemlidir.

Katalonya'da merkezci sağ çok zayıftı: milliyetçi sağ belli bir seçim ağırlığına sahiptiyse de siyasal olarak ERC tarafından yenilgiye uğratılmıştı; milliyetçi hegemonik güç daha yukarda belirtilen anlamda kesinlikle halkçı, cumhuriyetçi bir örgüttü; işçi kampında başlıca güç CNT ve en önemli marksist güç, devrimci ve anti-stalinci bir örgüt olan POUM'dur. Bu veriler siyasal ağırlık merkezinin ke-

sinlikle solda olduğunu göstermektedir.

Euzkadi'de, cumhuriyet karşıtı sağ Navarra'da çok güçlüdür ve Alava'da belli bir gücü muhafaza etmektedir, ama diğer Bask eyaletlerinde çok daha zayıftır. Hegemonik milliyetçi örgüt, PNV, terimin tüm belirsizliği ile "merkez" sayılabilir. İşçi hareketindeki hegemonik örgüt, PSOE'nin "merkezi" de sayılabilecek olan Prieto'nun sosyalizmidir. Genel çizgisi cumhuriyetçi yasallığın sınırlarında bir reform projesiyle özdeşleşir ve devrimci sola şiddetle karşıdır, buna karşılık Euzkadi'de oldukça azınlıktır. Böyle bir durumda, ağırlık merkezi Katalonya'ya göre çok daha sağda bulunur.

II.Temmuz-Ekim 1936: Cumhuriyetçi iktidarın yeniden kuruluşu

"Özerklikler rejiminin -bunu unutmamak gerek- temel bir bölümünü oluşturduğu 1931 cumhuriyet anayasasına karşı bir ayaklanma sözkonusuydu.(...) Basklar için, cumhuriyetçi yasallığın savunusu, aynı zamanda demokrasiyi korumak ve özerkliği savunmak için mücadele anlamına geliyordu."[1.21-22] Ayaklanma (*alzamiento*) ve ona yönelik tepkiye ilişkin Tuñon'un bu yorumu, genel olarak iç savaş ve daha özel olarak Euzkadi'de ve Katalonya'da cereyan eden olayların anlaşılmasında bence ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Sanırım, ayaklanmaya katılan toplumsal, siyasal ve askeri güçlerin temel güdülenmesi, ortak paydası, Halk Cephesi İspanya'sında zaferin kıyısında gördükleri bir sosyalist devrimi engellemekti. Muhakkak ki bu devrimin siyasal niteliğinin marksist, anarşist, bolşevik ya da komünist olarak adlandırılması umurlarında değildi. Bu anlamda, bu bir karşı devrimdi. Zafere ulaştığı tüm bölgelerde mevcut rejimi devirdi, ama gerçek düşmanı Cumhuriyetin ötesindeydi.

Genellikle eşitsiz özellikler gösteren ama her zaman -Biskay'da olduğu gibi, kimi istisnalar dışında- işçi hareketince yaratılan milislere dayanan, bir devrimci süreci karşısında bulduğu her yerde darbenin başarısızlığa uğraması anlamlıdır. 18 Temmuzu izleyen günlerde, ayaklamanın başarsızlığa uğramış olduğu heryerde cumhuriyetçi rejimde genel bir çöküntü meydana geldi. Sonraki olayların tahlilini bu çerçeveye oturtmak gerekir.

Oysa, Granja'nın belirttiği üzere, ulusal sorun iç savaşın "belirle-

yici nedeni" değildiyse, ortaya çıkmadan önce bile askeri darbenin ideolojisinin hiç şüphesiz başlıca bir bileşeniydi. Sağın kültürel geleneğinin temel bir unsuru, "İspanyol milliyetçiliği" hem faşist hareketin yol açtığı Avrupa gericilik dalgası ile, hem ordunun merkezi rolüne, hükümet darbesine bulaşan değişik güçlere ideolojik bir disiplin verme zorunluluğu ile özel bir çekicilik kazandı. En ılımlı tezahürleri de dahil olmak üzere, Bask ve Katalan milliyetçiliğine karşı askerlerin düşmanlığı ta baştan belliydi. Ama bu alanda dahi "İspanyol vatanının" düşmanının "ayrılıkçı" ya da "Cumhuriyetçi"den çok "komünist"de cisimleştiğini belirtmek gerekir. Calvo Sotelo'un ünlü cümlesi, "kızıl bir İspanyadansa parçalanmş bir İspanya", yazarının dillere destan demagojisinden çok daha fazla gerçek bir inancı dile getirir. En azından, siyasal eylemininin genel çizgisi bunu bize göstermektedir.

Ayn zamanda, Cumhuriyetin ve özerklik statülerinin kaderi, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Katalonya'da olduğu gibi, cumhuriyetçi rejimin çöktüğü yerlerde, özerklik kurumları da paralel bir zayıfamaya uğradılar. Buna karşılık, Katalonya'da ve Bask ülkesinde olduğu gibi cumhuriyetçi iktidarın yeniden inşası özerklik rejimlerine dönüşe ya da yeniden kurulmasına dayanacaktı. Siyasal olduğu kadar hukuki planda da merkezi cumhuriyet hükümeti ile özerk hükümetler arasındaki ilişkilerdeki çelişkiyi -daha sonra yapmayı deneyeceğimiz üzere- tahlil etmek ilginçtir: iki iktidar arasında hukuki planda belli bir bütünleyicilik saptanmışken, politik planda merkezi cumhuriyetin hükümeti, açıkça tanınan özerklikler aleyhine kendini güçlendiriyordu.

Nihayet, savaşın ilk haftalarında askeri ayaklanmayı başarısızlığa uğratmış olan devrimci hareket, ulusal taleplerin ve "cumhuriyetçi yasallığın" savunusuna sıradan bir kaygı taşıyorlardı. Hükümet darbesine karşı ulusal sorunun sonraki rolü çok karmaşıktır ve bir kez daha Euzkadi ve Katalonya'da çok farklıdır.

Euzkadi

Daha önce da işaret ettiğim gibi, savaş başladığında Bask statüsü

Madrid'de onaylanmazdan önce parlamentodaki son evresindeydi. 1931'den beri, PNV ve Cumhuriyet arasındaki ilişkilerin belirtisi olan çelişkileri aşmak için temeller böyle atılmıştır. Burada, siyasi-kurumsal çatışmayı gözönünde bulunduruyorum, çünkü Halk Cephesi'ne yönelik güvensizlik ve ideolojik uzaklık önemini korumaktadır. Bununla birlikte, henüz özerk kurumlar mevcut değildir ve buna karışlık, statüye bağlı bölgelerde cumhuriyetçi kurumlar çok zayıftır. Navarra'da, tüm meşruiyetlerinden yoksundurlar.

İşte 18 Temmuz'da Bask ülkesinin içinde bulunduğu genel durum. Ayaklanma Navarra ve Alava eyaletlerinde başarıya ulaşır ve Biskay ile Guipuzcoa'da başarsızlığa uğrar. Granja'nın altını çizdiği gibi, Bask ülkesi kendine has iç savaşını yaşar. Ve buna PNV'nin bağrında da iç savaş olduğu eklenebilir.

Gerçekte, parçalanma öylesine derindir ki iki kampa bölümenin ötesinde, her eyalet farklı bir siyasal durumu yaşar. *Comuniòn Tradicionalista*'nın sayeside, ayaklanma en geniş ve örgütlü toplumsal tabanını Navarra'da bulur. Burada, hükümet darbesinin zaferi çarpıcıdır ve yine de, o güne kadar az bilinen bir vahşi Baskıya uğrayan çok zayıf bir direnişle karşılaştı. Alava'da, darbeciler belli bir işçi direnişi ile karşılaştılar ve Alfonso Vega'nın zaferi, Navarra'dakilerden açık bir biçimde çok daha zayıf olan ordunun etkinliğinden çok gerçek bir halk desteğine bağlıdır.

Guipuzcoa eyaletinde, Carraco Amilibia[6]'nın birliklerinin hükümet darbesi saflarında yer alması engellendikten sonra, cumhuriyetçi güçler Navarra'dan Mola tarafından gönderilen askeri birliklere karşı koymak durumunda kaldılar. Burada, özellikle komünist ve anarşist işçi milisler askeri direnişin başlıca etkenleriydiler ama çekirdek halinde bile olsa eyalet düzeyinde merkezileşme ve yapılanmaya muktedir bir iktidarı örgütlemekten acizdiler: bu açıdan yerel hükümetler önemsizdirler. Belki yöneticileri arasında ulusal soruna duyarlı kadrolarlara sahip olan komünistler -Calvo

6) Guipuzcoa eyaleti ordusunda albay, ayaklananlara yakın ancak pratikte ikircimli. Hükümet darbesini yönetmek için general Muslera'yı göndermiş olan Mola'ya güveni yoktu. Halkçı güçler tarafından kurşuna dizilerek öldü.

Sotelo'ya kendi siyasal akımı için oldukça yabancı bir cevabın sahibi Astigarrabia ve Larranaga şöyle diyorlardı: "Kızıl bir İspanya parçalanmış bir İspanyadır."- bu anlamda siyasal bir projeye sahiptiler (bunu kanıtlamak için kesin kanıtlar bulunmamakla birlikte), ama bunları gerçekleştirmek için çok zayıftılar. Askeri stratejide siyasal yönetim eksikliği militan anarşist Chiapuso'nun kitabında çok açık bir biçimde görülür. Gerçi kendisi geri çekilmede toprakların yakılması gibi geleneksel anarşist modellere sahiptiyse de, yargısı, diğer tanıklıklar gibi, mevcut örgütsüzlüğe bir fikir vermektedir.

Olayların evrimi Biskay'da daha karışıktır. Genel olarak, tarihçiler önceki durumdan hükümetin (*Junta*) kuruluşuna geçişi çok yüzeysel bir biçimde işlerler. Kimsenin, bölgede mevcut olmayan POUM saflarında bulunan, ama Biskay hükümet sekreterliği konumu sayesinde olayları görmek için çok iyi bir yerde bulunan, José Maria Arenillas'ın görüşünü dikkate almamış olması şaşırtıcıdır. Makalelerinden birinde[10] Euzkadi'deki savaşa ilişkin en tanınmış araştırmalarda yazılmış olanlardan çok farklı bir durum çizer. İşte tahlininin en önemli unsurları:

1) Biskay cumhuriyetçi iktidarın da yıkılışına sahne oluyordu. Vali Echevarria Novoa, *Junta*'nın 12 Ağustos'ta kuruluşuna kadar hiçbir geçerli yetkiye sahip değildi. Askeri garnizonun görevine bağlılığına gelince, bu özellikle, ganizonun ve *guardia civil*'in saflarındaki kimi kesimlerin ayaklanma girişiminin daha başında, işçi seferberliği tarafından dayatılan güç ilişkilerinin ürünüydü. Arenillas takvimi belirtmiyor ve ordunun bu itaatsizlik girişimine ilişkin çok az bilgi veriyor. Bu tahlil, ordu subaylarının ve *guardia civil*'in düşman hatlarına "kaçışını" bildiren Chiapuso'nun anlatısı ile çakışmaktadır.[11.44]

2) Ayaklanmanın başladığı anda, Vitoria'dan gelen birliklerce tehdit edilen kenti korumak için işçi milisleri oluştu. Dahası kentte de, halk mahkemeleri kurulduğu gibi denetim ve nöbetçi devriyeleri oluşturuldu. Bu hareket, Arenillas'ın Las Comisarias (komiteler) diye adlandırdığı, valinin hiçbir aktif rol oynamadığı bir "iktidar türü"nde doruğa ulaşıyordu. Komiteler eyaletin köylerine heyetler

gönderiyorlardı. Arenillas bu kurumların yönetici örgütünü "Komiteler Konseyi"(*las Comisarias*) diye adlandırırken, Fusi "Cumhuriyeti Savunma Komitesi"[5] diye ifade etmekte ve Garmendia sivil valinin çevresinde bir *Junta*'dan sözetmektedir. Arenillas'a göre, bu Konsey Halk Cephesi partilerinin ve CNT'nin temsilcilerinden oluşmaktaydı. Buna karşılık, Fusi, Komite'nin Halk Cephesi partilerinin temsilcilerinden ve PNV'nin bir temsilcisinden oluştuğunu iddia etmektedir. Garmendia, daha sonra göreceğimiz üzere, başka tarihçilerin Bask hükümetinin kuruluşu için kullanacakları terimle, "bir tür Demokratik Ulusal Cephe"nin[7.20] belirişini kaydederken, bu sonuncu yorumu destekler görünür.

3) Bu örgütlenmede PNV'nin mevcut olup olmamasının belli bir önemi vardır. Arenillas'a göre, PNV'nin politikası, 12 Ağustos'ta gerçekleştiği üzere, bir "Savunma Hükümeti" kurulması için, Komitelere bir son verilmesi yönünde valiye bir Baskıyla kendini ortaya koyuyordu. Ve, Arenillas bu hükümetin temsil ettiği siyasal olağanlaşmanın anlamlı olgusu olarak, bankaların Komiteler için reddettikleri kredileri, hemen yeni iktidara vermelerini gösterir.

4) Nihayet, Arenillas için bu hükümetin oluşumu, PNV'nin inşa halindeki devlet aygıtı ile bütünleşmesinin başlangıcını temsil eder. "Önceden hazırlanmış bir plana göre, bürokratların büyük çoğunluğu PNV'ye düşüyordu" diye açıklar[10.105]. Bu noktaya daha sonra döneceğiz.

Arenillas tarafından olayların sunuluşunun gereçekliğe karşılık düşüp düşmediğini ya da bakış açısının, kendisinin devrimci arzuları tarafından fazlasıyla etkinlenmiş olup olmadığını değerlendirmek zordur. Ama hükümetin oluşumundan önceki, iç savaşta devrimci seferberliğin tanık olduğu en yüksek nokta olan haftalara, hiç şüphesiz çok kısa dönem, diğer yazarların az dikkat etmelerini tesbit etmek şaşırtıcıdır.

Bu izleği tamamlamak için Cumhuriyetçi Bask Ülkesinde siyasal durumun parçalı olduğu söylenebilir. İşçi hareketi sokakta çok aktiftir ama Katalonya'nın aksine, hegemonik bir güç olarak kendini ortaya koymaktan ve iktidar bunalımına kurumsal bir çözüm sunmaktan acizdir. Euzkadi'de, anarşist ve komünistler görece olarak

zayıftır, POUM hemen hemen mevcut değildi ve cumhuriyetçi iktidarın bunalımı, hegemonik işçi gücü sosyalistlerin, işçilerin başlıca aracı olmalarını engelliyordu. Bu bağlamda, PNV belirleyici bir rol oynadı.

İlk bakışta, savaşın patlak vermesinden hemen önceki durum gözönüne alındığında, isyancıların PNV'nin olası bir tarafsızlığına ilişkin yanılsamaları beslemeleri saçma görünüyordu. Tuñon'un, daha önce sözünü ettiğimiz, savaş yorumu, cumhuriyetçi kampa (doğal bir eğilimin ürünü olarak) milliyetçilerin net, açık ve ikircimsiz bir katılımı düşüncesini sunar. Buna karşılık, gerçeklik Ajuriaguerra'nın çok sarih kelimeleriyle iyi ortaya konmuştur: "Bizi tercihte bulunmakta kurtaracak olan, şu ya da bu partinin zaten kazanmış olduğu haberini bekliyordum"[6.66]. Bu sözler, milliyetçi kamptan gelen başka tanıklıklarla doğrulanan, savaşa karşı şaşırtıcı bir dışardanlığı açığa vuruyordu[6.260]. Böyle bir haleti ruhiyeye gömülmüş PNV'nin başlangıçta güç ilişkilerince belirlenen bir tutum takınması bana mantıki görünüyor: ayaklanmanın başarıya ulaştığı yerde "tarafsız" -fazlasıyla edebi kelamla- denen bir tutum takınıyordu; buna karşılık ayaklanmanın başarısızlığa uğradığı yerlerde, PNV, daha önce belirttiğimiz bir dizi özgüllüğünü koruyarak cumhuriyetçi kampta kalmaya devam ediyordu.

PNV tarafından Navarra'da kabul edilen pozisiyonun kimi açılardan altının çizilmesi ilginçtir. Burada, 23 Ağustos'ta aleni olarak takınılan tavır hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır ve Garmendia'ya göre, Mola'nın yaptığı Baskının sonucu değildir bu: bu açıklama, daha sonra sözünü edeceğimiz ve içeriği isyancılarla "eleştirel destek"ten çok tarafsızlığı (en azından nesnel olarak, kelimenin "tutkulu katolik ideolojisi" anlamında) ortaya koyan BBB[7] tarafından kabul edilen açık bir reddi kapsıyordu. Böyle bir "tarafsızlık", ayaklanma başarıya ulaştığı andan itibaren zaten im-

7) *Bizkaia Baru Batzar*: Biskay'daki PNV yürütme kurulu. EBB, ABB, GBB ve NBB Euzkadi, Alava, Guipozcoa ve Navarra yürütmelerinin imleridir. Daha sonra, bu aynı paragrafta, milliyetçi milletvekili Javier Landáburu'nun, 3 Ağustos 1936'da Aguirre'e gönderdiği mektuba anıştırma yapılır.

kansızdı. Alava'da olduğu gibi bu eyalette de, ayaklanmanın zaferi kesin bir olaydı ve kısa ya da uzun vadede durumu değiştirebilecek bir direniş örgütlemek de imkansızdı. Ancak bu PNV'nin moral olarak ve siyasal olarak haklı gösterilemeyecek tutumunun niteliğini değiştirmez.

Guipuzcoa ve Biskay eyaletlerindeki durum çok farklıdır. 18 Temmuz'da Guipuzcoa'daki durum henüz belli değilken, Cortes'in milliyetçi milletvekilleri İruip ve Lasarte, hiçbir milliyetçi allayıp pullama olmaksızın bir cumhuriyetçi meşruiyet tavrı gösterdiler. Ama milliyetçiler arasında bu bakış açısı daha çok istisnai görünür. PNV'nin daha sonraki tutumu ışığında, BBB'nin açıklamasının (ki doğal olarak EBB'ye[8] mal edilmiştir) çok daha temsili olduğu sonucunu çıkarmak gerekir. Cumhuriyetçi meşruiyette ısrar ettiğinde bile, son cümlede, bir ulusal Bask göndermesini katıyordu. Daha önce sözünü ettiğimiz, Biskay'ın önde gelen milliyetçi yöneticisi Ajuriaguerra'nın ifadeleriyle bu resmi görüşü açıkladıklarını belitmek gerekir.[9] Bu açıklamalardaki üç bakışın altının çizilmesi gerek:

a)özerklik statüsüne ilişkin iki kampın farklı pozisiyonları. 1934 Ekim'ini izleyen olayların deneyimi ve özerklik statüsüne dair Halk cephesi hükümetiyle görüşmelerin bu açıdan belirleyici bir etkileri vardır;

---

8)Açıklamada şöyle deniyor: "Bask ülkesinin geleceğinde doğrudan ve acı dolu etkileri olan, İspanyol devletinde cereyan eden olaylar karşısında, Milliyetçi Parti ilkelerinin -bugün büyük bir ciddiyetle üzerinde ısrar ettiği ideolojisine saygılı kalarak-, faşizm ve yasallık, Cumhuriyet ve monarşi arasındaki çatışmada, halkımızın özgürlüğünü yüzyıllar boyunca karakterize edecek olan cumhuriyetçi ve demokratik rejimle tutarlı olarak, muhakkak ki kendisini yasallık ve Cumhuriyet safına koyduğunu bildirir."

9)Ajuriaguerra şöyle diyor: "Sağ, Bask ülkesinin bir özerklik statüsü düşüncesine şiddetle karşıydı. Öte yandan, cumhuriyetçi hükümet bunu bize vaad etmişti ve bunu elde edeceğimizi biliyorduk. Uykusuz bir geceden sonra, sabahın altısında, ittifakla bir karar aldık. Cumhuriyetçi hükümeti destekleyen bir deklarasyonu halka açıkladık. Bu karar coşkudan yoksun bir şekilde ama en uygun tercihin yapıldığı bilinciyle alınmıştı . Aksi takdirde, taban bizi izlemezdi.

b) Ajuriaguerra'nın kelimeleriyle kararın "az coşkulu" niteliği tamamiyle milliyetçi nedenlerledir. Bu incelemenin son bölümünde, Ajuriaguerra'nın en dramatik koşullarda dahi, bu bakışı terketmediğini göreceğiz;

c) PNV tabanının alternatif karara "karşı çıkacağı"ına yapılan gönderme.

Bu son nokta bana ilginç görünüyor. Alava ve Navarra'da kabul edilen tutum, tabanda herhangi bir anlamlı tepkiye yolaçmamışa benziyor. Kimi durumlarda, isyancı harekete bazı katılımları kolaylaştırmıştır. Guipozcoa ve Biskay'da böyle bir Baskının varolduğu kabul edilirse -ve Ajuriaguerra kendi siyasal davranışını haklı göstermek için tanıtları kafadan uydurmaya eğilimli bir insan değildir-, bu durum, sözkonusu bölgelerde partinin geniş halkçı tabanıyla açıklanabilir. Belki 1934'ten beri sol işçi kesimleriyle dayanışma bağları mevcuttu; statü talebini özellikle içeren 1936 Halk Cephesi seçim kampanyasının belli bir etkisi sürmeye devam ediyordu. Bütün bunlar, elbette ki, ayaklanmanın başarısızlığı tarafından yaratılan koşullarda cereyan ediyordu. Bu konuda, Granja, PNV'nin bu ilk günlerde ayırdedici pozisiyonunun "ortak bir program temelinde gerçek ittifak"tan çok "taktik birlik" olduğunu belirtir[1.79]. Bu yorumu doğrulayan milliyetçi belgeleri anar. Benim izlenimim, bir "ortak program" olmasa da, basit bir "taktik birlik"ten fazlası olduğu yönündedir. Milliyetçiler arasında (papazlar da dahil olmak üzere milliyetçi militanların henüz Frankocu Baskı deneyimine sahip olmadıklarını hatırlayaraktan) etkileri çok büyük olması gereken *Non licet* pastoral direnişin gücü beni şaşırtmıştır.[10] Buna, henüz daha sonraları kadar güçlü olmayan Vatikan'ın yaptığı Baskıyı da eklemek gerek. Bu bağlamda, milliyetçiliğe yakın Bask

10) Taşradaki *Non licet* bülteni, Pamplone ve Vitoria piskoposu tarafından 6 Ağustos 1936'da yayınlandı. Ayaklanmanın yaman bir partizanı olan Kardinal Gomá tarafından kaleme alınmıştı. İspanyol kilisesinin savaşa dair takındığı ilk tavır olan bu pastoral, yalnızca ayaklanmanın koşulsuz bir savunması olmayıp milliyetçilere dolaysız bir çağrıdır da: "ortak düşmana karşı katolik güçlerin bölünmesine izin verilemez."

rahiplerinin önemli bir kesiminin PNV'nin pozisiyonunu desteklemesi ve Onaindía tarafından Vatikan devleti dışişlerine gönderilen belge,[11] basit "taktik yakınlığın" ötesinde cumhuriyetçi kamp güçleriyle siyasal bir anlaşmanın ve dayanışmanın varlığını ortaya koyuyordu[4.97-98]. Bask hükümetinin kuruluşu sırasında ve sonrasında durum son derece değişmişti.

Cumhuriyetçilere verilen siyasal destek, yine de PNV'nin askeri çabaya gerçek bir bağlanışı anlamına gelmiyordu. Gerçek bir askeri katılımın ölüm kalım meselesi olduğu Guipuzcoa'da, milislerin oluşturulmasındaki gecikme "edilgenlikten" sözetmeyi mümkün kılıyor. Başka örnekler de verilebilirdi. Ama PNV, etkin bir rol oynamaya başladığı anda, sayısız tarihçinin kendisine yakıştırdığı "köylü" partisi imgesinden oldukça uzak, oldukça önemli, kendi iktidarının gerekli koşullarının bilincinde ve bir Devlet anlayışına sahip olduğuru kanıtlamıştır. Örneğin, "kızıl tehlike tarafından ciddi bir biçimde tehdit edilen"[1.80] düzenin korunmasını başlıca amaç olarak saptaması, yalnızca tabanına siyasal bir kimlik ve bir güvenlik duygusu vermesi gerekliliğiyle tutarlı olmayıp, aynı şekilde gelecekteki milliyetçi hükümete yol açmak için çok yararlı olduğu görülecek olan, halkçı hareketin sol kanadına, özellikle anarşistlere karşı mücadele anlamına da geliyordu. Silah satın alınması için kendi kanallarını kurması, Vatikan ile diplomatik ilişkilerini dolaysız kurması da bunun işaretlerindendir.

Savaşın yoğunlaştırılmasının, özellikle statünün gerçekleştirilmesi sürecini tamamiyle felç ettiği düşünüldüğünde, PNV'nin sinesinde yeni bir hükümet oluşturulması için bir Baskı oluşturması doğaldı. Ortzi, milisin Eylül başında bu yöndeki Baskısına göndermede bulunmakta ve hatta, bu kurumlarda milliyetçilerin tamamıyla azınlık olması nedeniyle pek makul olmayan,

11) Vatikan nezdinde PNV'nin sözcüsü olarak görülebilecek olan Piskoposluk kurulu üyesi Onaindía, PNV'nin temel argümanlarını açıkladığı bir raporu dışişlerine gönderir. Cumhuriyetçilerin safında savaşa katılmak, bir cumhuriyetçi birlik yönelişinden esinlenen bir "meşru müdafaa" tercihiydi ve *Non licet* pastorali hiçbir "vijdanı mecburiyet" taşımıyordu.

Irujo'nun, *Juntas* üzerine temellenen bir hükümet kurulması önerisini de anmakta[2.180].

Fakat, Largo Caballero hükümetinin kurulması durumu kökünden değiştirdi. Fusi, Largo Caballero hükemetinin "devlet iktidarının yeniden belirmesi, kamu kurumlarının işleyişinin yeniden oturtulmasının yanısıra yönetsel aygıt ve otoritenin yeniden inşası" [5.153] anlamına geldiğinden, gelecekteki Aguirre hükümeti ile arasında tam da bir koşutluk kurar. Ülkenin kuzeyindeki durumun zorlukları ve acilliğine rağmen, Largo Caballero'nun devlet aygıtının "olağan" bir işleyişinin oturmasına gösterdiği çok özel dikkat, özerklik statüsünün onayı için tüm mevzuat gereklerine uyma kaygusunu ifade eder.

Statüyü belirleyen, onun biçimsel içeriği değil iktidarın PNV'ye verilişi anlamına gelmesidir. Bazı tarihçiler Aguirre'in başkanlığa atanmasının Madrid'de kararlaştırıldığını düşünmekte[1.97]. Buna karşılık, Arenillas, Aguirre hükümetinin Prieto ile bizzat Aguirre arasındaki bir anlaşmanın ürünü olduğunu düşünür[10.106]. Müzakere ve belli bir mutabakat tereddüte yer bırakmıyor. Fakat, savaş durumu, statünün biçimsel olarak verdiğinden çok daha önemli bir iktidarı, Bask hükümetinin kullanmasına neden olurken, bu mutabakatın temelinde, hükümette PNV'nin yönetici rolünün kabulü bulunuyordu.

Nihayet, tüm hegemonik niyetleri dışlayan (bu milliyetçi bir özlem değil, hepimizin eseridir) biçimsel deklarasyonlara rağmen PNV, statüyü Bask halkına[12] kendi ideolojisi (özgürlüğe doğru bir adım atma) açısından sunuyordu. Katalan statüsüne rekabetçi gönderme tarihin ayrıntılarını gösterir.

12) Bu metinde şunlar okunuyor: "Oldukça hazin bir evrede verilen, herşeye rağmen kabul etmemiz gereken bir gerçekliği temsil eden, Bask statüsü, Katalonya'nınkinden daha geniş, çok daha geniştir. Statü -özgürlüğe bir ilk adım- bir Bask hükümetini, bir Bask yargısını, bir Bask toplumsal yaşamını doğal olarak içeriyordu. Birçok vesile ile yinelediğimiz üzere, milliyetçi bir özlem değil tüm Bask halkı tarafından paylaşılan asgari bir kazanım sözkonusuydu."

Bask hükümetinin ilanıyla, cumhuriyetçi iktidar bir tek Biskay bölgesiyle sınırlanmış bir Euzkadi'de kendisini kurar.

Katalonya

Üç yıllık iç savaşın başlangıcının ve *hükümet darbesinin* başarısızlığa uğramasının belirtisi olan Temmuz'un bu üç günü boyunca, Katalonya'da Bask ülkesinden tamamiyle farklı bir durum oluştu. Yukarda sözünü ettiğimiz, iki ulus arasındaki "siyasal ağırlık merkezi" farklılığı şimdi toplumsal, siyasal ve askeri alanda beliriyordu.

Askeri planda, Katalonya'da ayaklanma şefinin Barselona'dan getirtilmesi anlamlıdır. Katalonya genel komutanı Llamo de la Encomienda'nın -gelecek bölümlerde, Kuzey'de savaşın askeri harekatını yönetemeye çalıştığını göreceğimiz, Cumhuriyetin dürüst bir adamı olması bir tesadüf değildir, çünkü *Generalitat* hükümetinin varlığı da askerlerin atanmasında özel bir dikkat gerektiriyordu. Llamo, Goded'in planlarını engellemek için kesin bir rol oynadı. Dahası, *Generalitat* düzeni sağlamayı üstlendi ve polis gücünü yöneten Komiser Escofet, çok etkin olduğu görülen *hükümet darbesi* tehditlerine karşı uzun zamandan beri önleyici bir çaba harcıyordu. Halkçı ve işçi ayaklanması sayesinde Katalonya'da isyan bastırılmışsa da Frankocuların yenilgisinin şiddetini ve olayların süratini belirlemede albay Escobar tarafından yönetilen sivil muhafızların ve otonom polislerin saldırı mangalarının tutumları hiç şüphesiz çok önemliydi. Fakat, ayaklanmanın belirleyici unsuru, *Generalitat*'ın engellemesine rağmen, silah depolarının ve kalelerin saldırıyla ele geçirilmesi sayesinde kitlelerin silahlanmasıydı. İşte daha sonraki siyasal ve askeri olayların anlaşılmasının anahtarı.

İki kampın toplumsal dayanaklarını gözönüne aldığımızda, bize en çarpıcı gelen, ayaklanan askerlerin aşırı zayıflığıdır. Tarihçi Pelai Pagès'e göre, hükümet darbesini desteklemek için *Communión Tradicionalista* Katolonya'nın bütünü için 5000, Barselona için 700 adam Goded'e verirken, *CEDA* (otonom sağın ispanyol konfederas-

yonu) 200 ve *Falanj* yüz kişi veriyordu. Sağın başlıca gücü *Lliga*, ayaklanan askerlerin gözünde güvenilir değildi ve o da onların yanında yer almakta zorluk çekiyordu. Daha çok Companys ile bir uzlaşma arıyordu. Buna karşılık, diğer kampta, kentsel olduğu gibi kırsal nüfusla, Katalan halkının büyük çoğunluğu bulunuyordu. Tarım sözleşmelerine[13] dair yasal değişiklikler, Katalan köylülüğünü, yalnızca askeri ayaklanmaya karşı kitlesel olarak seferber olmakla kalmayıp geleneksel siyasal yönetimi ERC'i de aşarak büyük ölçüde radikalleştirmişti.

Nihayet, savaş siyasal güç ilişkilerini ve kurumların konumunu derinden değiştirir. 1936 Şubat'ından başlayarak, ERC *Generalitat*'ta ağır basmaya devam etmekle birlikte toplumsal tabanının parçalanmakta olduğunu görür. Yukarda sözünü ettiğimiz *Unió de Rabassaires*'in(Köylü Birliği) radikalleşmesi bunun iyi bir ifadesidir. *Generalitat*'ı karakterize eden istisnai halkçı meşruiyet, 1936'nın ilk aylarında İspanya'da toplumsal ve siyasal kutuplaşmanın ardından zayıfladı.

Bir hükümet darbesi ile karşı karşıya kalan Companys etkin ama parlamenter çerçeveyle sınırlı önlemlerle hareket eder. CNT'ye gelince, en önemli yöneticilerinin katıldığı federal savunma komitesinde

13)Tarım sözleşmesi için yasa, 1934 nisanında, Katalan parlamentosunun oyladığı ilk toplumsal reformdur. İçeriği, kiracı köylüler lehine ılımlı bir reformun sınırlarını aşmaz. Ama Lliga, sağın denetlediği Anayasal Güvenceler Mahkemesi'ne başvurarak buna karşı çıktı ve tarım alanında kurallar koymak için Katalan hükümeti organlarının "uzman olmadıkları"nı ileri sürerek temmuzda yasayı iptal ettirdi. Katalan parlamentosu, önemli köylü gösterileri ile desteklenen yasayı yeniden onayladı. Bunun üzerine, Katalan hükümeti ile Madrid hükümeti arasında olduğu gibi Lliga ile Esquerra arasında görüşmeler başladı. 1934 yazında bir uzlaşma belirir gibi oldu ama merkez sağın önemli örgütü CEDA'nın müdahalesi ile gerçekleşmesi engellendi. İzleyen dönemde, Sözleşmeler yasası, Katalan halkçı hareketinin bir talebi haline geldi. 1936 seçimlerinde Halk Cephesinin zaferi ve Katalan otonomisinin yeniden kurulmasından sonra, Generalitat yasanın hemen uygulanmasını ilan etti. Ama 50 000 üyesiyle köylü örgütü sola güçlü bir evrim gösterdi ve dolayısıyla Esquerra'nın denetiminden çıktı.

hükümet darbesine parlamento dışı ve ayaklanmacı bir karşılık hazırlar. Daha zayıf ama önemli bir siyasal ağırlıkla POUM, aynı yönde harekete geçer. Askeri görevlerin ötesinde bu iki örgüt, hükümet darbesi tehditleri karşısında tek karşılığın "devrim" olduğunu ilan ederler. Fakat "devrim" kelimesi CNT ve POUM için aynı anlamı ifade etmemekte ve her iki örgüt de 1934 deneyiminden çıkarılan, günün görevlerine ilişkin açık bir düşünceye sahip değilidiler, biri hariç: devrim yapmak için halkı silahlandırmak gerek.

Temmuzun üç günlük zorlu pratik deneyimi sırasında, ayaklanma, yani "sokağın" silahlı iktidarına dayanan, parlamento dışı yol başarıya ulaştı. Bu nedenle, sokakta merkezi bir rol oynayan örgüt, CNT, *Generalitat* gümlerken, siyasal sahnenin merkezinde bulunuyordu.

Kelimenin tam anlamıyla bir devrimin eşiğinde bulunulur: iktidarın bir sınıftan diğerine geçişi. Ama eşik aşılamadı. İki ay boyunca, tamamıyla çok olağanüstü özellikteki bir "ikili iktidar" durumu görülür.

Olayların anlaşılması için, sanırım, ilkin bu "ikili iktidar"ın nasıl kurumsallaştığına bakmak gerekir. Bildiğim kadarıyla, olayların en belgeli anlatımını sunan, tarihçi Bolloten'i izliyoruz[13.517 vd.].

20 Temmuz'da, "dişlerine kadar silahlı" bir CNT heyeti, Companys'in daveti üzerine *Generalitat*'ın sarayına gelir. Bu heyetin üyelerinden biri olan Garcìa Oliver'e göre Companys şu şaşırtıcı kelimelerle onlara hitap eder: "Şu anda sizler kente ve Katalonya'ya egemensiniz...Galip geldiniz ve iktidar sizindir, eğer beni Katalonya Başkanı olarak istemiyorsanız, şimdi söyleyin, ve ben faşizme karşı mücadelede bir basit nefer olarak yerimi alırım. Yok eğer bunun yerine, partimin üyeleri ile bu mücadeleye yararlı olabileceğimi düşünürseniz...benim insani ve siyasal dürüstlüğüme güvenebilirsiniz, bugün boğucu bir geçmişin geride kaldığına inanmış ve Katalonya'yı toplumsal alanda en gelişmiş ülkelerin başında görmeyi arzulayan bir insanın dürüstlüğü." Bu deklarasyonun doğruluğuna ilişkin polemikler sözkonusu ama Bolloten'in aktardığı tanıklıklar bana doğru görünüyor ve bu sözler özellikle son-

raki olaylarla tutarlı. CNT, Companys ve onla birlikte *Generalitat*'ı kabul edecek, onları yerlerinde bırakacak ve daha da olağandışı olan aynı Companys yeni iktidarın bir merkezileşme organı, Antifaşist Milis Merkez Komitesi'nin oluşturulmasını önerecektir. Bu öneri, CNT tarafından kabul edildi ve *Generalitat* resmi bülteninde 21 Temmuzda açıklandı. Buna göre, az sonra görüleceği üzere, biri diğeri ile nesnel olarak bağdaşmaz, aralarında garip bir ilişki, "iktidar namlunun ucundadır" teorisini yalanlayan bir ilişki bulunan, cari olarak iki iktidarın bulunduğu bir durumla karşı karşıya kalınılıyordu. Silahları ve yaptırım gücünü ellerinde bulunduranlar alternatif bir iktidarın, o anda tamamiyle itibari olan- denildiği gibi, devlete dair tüm antlaşmalarda varolan, milis komitelerinin tüm kararlarının altında Companys tarafından koyulan "bir tampon"a indirgenmişti- ve yakında hasmına kendi örgüt biçimini önerecek olan bir iktidarın sürmesini kabul ediyorlardı. Gerçekte bu iktidar için ölümcül bir mücadele idi ama başoyunculardan yalnızca biri neyin sözkonusunu olduğunu anlıyordu.

İkili İktidar

CNT'nin rolünü belirlemek oldukça zordur. Ucelay'a göre, "CNT, ancak başkanlık etmekte olduğu, tabii ve kendiliğinden bir toplumsal dönüşüm sürecini yürüteceğini inanıyordu"[15.162]. Bence, gücüne ve çoğunluk karakterine rağmen, CNT ne askeri-siyasi bir proje ve ne de devrimci iktidarın inşası için temel amaçlar ve görevlere ilişkin açık bir bilinç taşıma anlamında, hiçbir zaman bu süreci yöneltmedi. Bolloten, meselenin doğasını daha iyi anlamamıza yardım eden aydınlatıcı ve dokunaklı iki cümle aktarır. İlki, Abad de Santillán'ın: "Mutlak diktatörlüğümüzü ilan, *Generalitat*'ı azl ve onun yerine gerçek bir halk iktidarı inşa edebilirdik, ama bize karşı kullanılmış olan ve başkalarına karşı kullanabilecekken arzu etmediğimiz diktatörlüğe inanmıyorduk. *Generalitat*'ı yerinde ve başkan Companys'i başta tutmaya (karar verdik). İkincisi, Barselona'da AIT temsilcisi olan Helmut Rüdiger'in: "1936'de, CNT'nin kendi diktatörlüğünü kurması gerektiğini söyleyenler yanılıyorlar(...)

CNT'nin kendi iktidarını ileri sürmesi için bir hükümet programı, ekonominin otoriter bir planı ile donanmış olması devlet aygıtının yönetiminde belli bir deneyime sahip olması gerekirdi. Oysa ki, CNT, 19 Temmuzdan önce böyle bir programa sahip olsaydı CNT değil, bolşevik bir parti olurdu. Böyle bir politikanın uygulanması anarşizme öldürücü bir darbe indirmiş olurdu."

Kısacası, bir ikili iktidarla karşı karşıyayız ama tamamiyle asimetrik: toplumsal ve askeri plandaki en güçlü iktidar siyasal olarak zayıf; toplumsal ve askeri plandaki en zayıf iktidar siyasal planda en güçlü. Paradoksal olarak, bu aynı durum, iki kampı destekleyen, iki marksist güçte de kendisini göstermekte. POUM durumu anlamak için muhtemelen kavramsal olarak en hazırlıklı güç. İspanyol marksist düşünce çölünde, Andreu Nin gibi bir değer nadir bir istisna oluşturur. İşte 6 Eylülde Barselona'da verdiği bir söylevde Nin'in Devlet hakkında marksist olmaktan çok anarşist bir pozisiyonu savunmasının neden o kadar çarpıcı olduğu: "Proletarya diktatörlüğü nedir? Yalnızca emekçiler sınıfınca otoritenin icrası ve düşman sınıfların temsilcilerine tüm özgürlük ve siyasal hakların ilgası. Proletarya diktatörlüğü bu ise, o halde, yoldaşlar, bugün Katalonya'da proletarya diktatörlüğünün mevcut olduğunu bildiririm"[19.182]. Nin'in proletarya diktatörlüğüne mal ettiği haklar ve özgürlükler konusundaki somut belirticilere yaptığı soyutlamaların siyasal iktidar sorununu atladığı besbellidir. Oysa, bu sorun, Nin'in kestiriminden çok farklı bir yönde Tarradellas hükümetinin oluşumu ile yirmisekiz gün sonra çözümlenmeye başlar: Katalonya'da "otorite" sırf ve yalnızca ne işçi sınıfı ne de onu temsil eden örgüt, milislerin askeri komitesince uygulanıyordu; bir başka iktidar, tek ve bir otoriteyi dayatmak isteyen bir başka devlet oturuyordu. Siyasi hattı, CNT'yi kendine has pozisiyonları kazanmak için etkilemeye çalışmaya dayanan POUM, gerçekte -yalnızca bu vesileyle değil- iktidar sorununa dair CNT'nin anlayışsızlığına ve duraksamalarına uyarlanıyordu.

Henüz kurulmuş olan PSUC'a(Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi) gelince, onun çok daha belli düşünceleri vardı. Çabaları, daha az otorite ve taktik zekaya rağmen, Companys tarafından yürütülen eylemle aynı yöndeydi. PSUC, 31 Temmuz'da oluşturulan Casanova

hükümetinden itibaren Milis Merkez Komitesi'nin yerini alan *Generalitat* hükümetlerinin yürürlüğe koyduğu tüm girişimleri destekledi. Ağustos ayında POUM'a (ilk Moskova mahkemeleri mahkumiyetlerini bahane ederek) karşı, gerçekte bu partinin ötesinde, iç savaştaki devrimci yönelişi hedefleyen zorlu bir mücadele başlatır.

Bask ülkesindeki olaylara ilişkin olarak önemli bir farklılığı açıklığa kavuşturması açısından, Katalonya'da bu ilk evredeki durumun belli sayıda somut sorunlarını dikkate almak gerekir.

Herşeyden önce, devrimci iktidarınki de dahil örgütlenme. Bazı tarihçilerin komitelerin rolünü küçümseme eğilimi var. Vilar -ki bu örgütlenmeleri "sovyetlere" benzetmeyi reddeder- onları daha çok "1808'in *juntas*ına ya da 1873'ün kırılgan kantonal sistemi" ile karşılaştırır.[14]

Broué, Ucelay ve birçok başka tarihçi "sovyetik" tipteki örgütlenmelerle Komiteler arasında varolan farklılıkları doğru bir biçimde belirtirler. Komiteler anlaşmayla bağlanan ve değişmeyen bir orana göre, çeşitli örgütlerin temsilcilerince oluşturulan birlikçi örgütlenmelerdi. Hareketin tabanındaki ilişkilerdeki değişiklikleri yansıtmaya elverişli meclislerce seçilmiş konseyler sözkonusu değildi. Ucelay haklı olarak bu yapının "bir azınlık gücü olan POUM'un yolunu tıkamak için kullanıldığının" altını çizer. Aynı zamanda tabanın herhangi bir anlamlı tepkisi olmadan, adeta iktidarın parçalanmasını da elverişli kılmaktadır. Fakat Vilar'ın yaptığı

14) *Juntas* (konseyler) fransız işgaline (1808-1814) karşı savaşı yürüten değişik siyasal örgütlenmelere verilen ad. Bu adlandırma çok benzeşmez örgütlenmeleri kapsıyordu: yerel *juntas* genellikle halk seferberliğinin Baskısı altında oluşuyorlardı, ama zayıf ya da varolmayan bir halkçı katılımla, ordu şefleri ya da yüksek derecede kilise adamı tarafından yönetiliyorlardı. Yönetim hiyerarşisinde yukarı çıkıldıkça, soyluların mevcudiyeti giderek önemli oluyordu. Merkezi *Junta* eski bir muhafazakar siyaset adamı olan kont Florindablanca tarafından yönetiliyordu. "Kantonalist" hareket Birinci Cumhuriyet günlerinde (1873-1874) birçok kentte taşradaki federalist örgütlenmeler tarafından kurulmuştu. Cumhuriyet hükümetine halkçı muhalefeti temsil ediyordu, ama ayaklanmaları askeri olarak bastırıldı.

benzetme bana ikna edici görünmüyor. Milis Merkezi Komitesi, Katalonya'da iç savaş boyunca, toplumsal, iktisadi ve siyasal yaşamı düzenleyen bir bölgesel ve yerel komiteler ağından oluşmuştur. Özellikle askeri düzeyde Komite tarafından oluşturulan savaş alt komiteleri, Halk Savaş Okulundaki (*Escula Popular de Guerra*) vd. kadroların yetiştirilmesi, lojistik ve örgütsel sorunların sorumlusu olarak başlıca otoriteydi. Komite, daha sonra değineceğimiz, Baskıcı işlevin de sorumlusuydu. Bu yapının ancak iki ay sürdüğü doğru olmakla birlikte, halkın bağrında büyük bir otoriteye sahip olan ve kurumsal davranışların yapılarını derinden yeniden düzenleyebilecek halk iktidarının bir modelini temsil ediyordu. Komitenin oluşturucuları, genellikle zayıf bir bilince sahiptiler ve eylemlerinin anlamı konusunda kafaları karışıktı, ama bu durum, örgütlenmelerin tabiatını hiç mi hiç değiştirmez. Yokoluşu, Katalan durumunda çok derin bir dönemeci gösterir. Bu anlamda, "*juntas*" ve "kantonlar"a yapılan göndermeler pek anlamlı görünmüyor.

Askeri duruma gelince, önemli boyutta (vasat bir tahmine göre Aragon'da 20 000 insana ulaşan) bir askeri gücü oluşturmasındaki süratin altını çizmek önemli görünüyor bana. Devrimci projeyle tutarlı, "yeni" bir orduyu kurmak için gösterilen çaba dikkat çekicidir. Bu projeye en yakın duran, eşitliğe verilen önemdi: "Şüphesiz eşitlik eksiksiz değildi -diyor Orwell *Katalonya'ya Selam*'da- fakat daha önce görülmemiş bir düzeydeydi ve özellikle savaş koşullarında tasarlanabilecek en üst düzeydeydi." Klasik askeri disiplin yerine makul temellerde bir disiplin yerleştirme çabası, bir dizi çatışma ve pratik sorunlara neden oluyordu. Yine de, PCE-PSUC yöneticilerinin siyasal bir mücadele yürüterek bir süre sonra iddia edecekleri gibi "düzenli" bir ordu kurmak için cumhuriyetçi kampın askeri zayıflığının temel nedeni elbette bu değildi. 1937'de tüm cumhuriyetçi İspanya'da yaygın bir geleneğe göre, parti alayları tarafından milislerin örgütlenmesi hiç şüphesiz bir zayıflık unsuruydu. Bu noktada, bir kez daha, savaşın gerektirdiklerini kavrayabilecek ve farklı güçler arasında bir merkezileştirme uyumu sağlayacak, hegemonik bir devrimci projenin yokluğunu belirtmek gerekir. Nihayet milisler, Katalonya'nın bütünüyle artçı olduğu (Baléare adalarına

sefer girişimi başarısızlığa uğradıktan sonra, Aragon cephesinde yoğunlaşmış olan) bir "sefer" ordusuydular. Bu geri bölge, yalnızca savaşın genel koşulları nedeniyle değil, bir "ikili iktidar" durumunda, silahlar Komiteler iktidarının temel bir unsuru -herkes azçok bunun bilincindeydi- olduğundan adamakıllı silahlıydı. Bu durum 1937 mayısında iyice ortaya çıktı, fakat özellikle Aragon'da cephenin dengelenmesinden itibaren, uzun zamandan beri bir çatışma kaynağıydı. "Tüm silahlar cepheye" (*Todos las armas al Frente*) şiarına, PSUC basınında cephedeki durumu dramatik bir ışıkta sunan bir fotoğrafın yanında, iyi bilenen "gaf"larıyla *Ramblas*'ta silahlarıyla dolanan milisler yer alıyordu. İktidar için mücadeleyi belirten tüm propaganda ve siyasal çatışmalarda olduğu gibi, reel bir sorun -cephe ile cephe gerisi arasındaki silahlanmadaki dengesizlik- daha derin siyasal bir mücadeleyi gizlemekteydi. PSUC'un amacı Komiteleri silahsızlandırmak ve cephe gerisinde tek silahlı güç olarak, *Generalitat*'ın oluşturduğu düzenli birlikleri bırakmaktı.

Geri hatlardaki cezalandırma sorunları devrimci Katalonya'daki deneyimde, polemiğin diğer önde gelen unsurunu temsil eder. Din adamlarının infazına ilişkin rakamlar anlamlıdır: tüm savaş boyunca, toplam ölülerinin sayısı 2437'si Katalonya'da olmak üzere, Devletin bütününde 6844'tür. Bu rakamın önemine karşın, bu cezalandırmanın önemli bir kısmının "denetimden çıkmış" karakterinin altını çizmek gerek. Pagés, başından itibaren "denetimden çıkmış" bir cezalandırmaya çok sert bir biçimde karşı olduklarını ilan eden POUM ve CNT belgelerini nakleder. 31 Ağustos, POUM gazetesi *Avant*, şöyle yazar: "Devrimi lekeleyen ve onuruna gölge düşüren eylemlere son verdirmek için, tereddütsüz aşırı önlemler almak gerekir"[20.59]. Gerçekten "denetimden çıkmış" yönüne rağmen -Vilar'ın dikkat çektiği gibi tamamiyle denetimli olan askeri ayaklanmanın cezalandırmalarının tersine- bu cezalandırma acımasızdı ve anayasadan sonra bile, milis komitelerinin "denetim devriyeleri" (genellikle bu cezalandırma eylemlerinde doğrudan içerilmiş olan) tarafından sürdürüldü.

Devrimci süreç, uzatmalı bir iç savaş durumunda çok katı olabilen zorlayıcı önlemler mekanizmalarını ister istemez geliştirir. Fa-

kat, devrimci sürecin kollektif gereklerinin dışında, kah kollektif kah bireysel, yılların biriktirdiği baskılara ve alçaltmalara karşılık, intikam duyguları da kaçınılmaz olarak birdenbire beliriverir. Bu zorlayıcı önlemlerin denetim altında tutulması için, insan haklarının yerini doldurduğu, devrimci bir projenin tam sağlamlığı gerekir. Ne yazık ki, Katalonya'da durum böyle değildi. Fakat eklemek gerekir ki bu ham rakamlar gerçeği vermekten uzaktır. "Trajik hafta"[15]dan, Ekim 1934'ten sonraki baskılara kadar, halkın belleğini yansıtmamaktadır. Katalonya toplumunda rahiplerin patronlarla ve toprak sahipleri ile özdeşleşmelerini, oynadıkları rolü de açıklamamaktadır.

Yüzyıl boyunca, tüm Katalan halkçı isyanlarının ilk hedefi rahipler olmuşsa, bu kilisenin toplumsal ve siyasal rolünü açıklar. Katalonya'da mevcut olduğu gibi, bir halk iktidarı durumunda, kilise ve ayaklanan askerler arasında anlaşma haberleri, kuşaklar boyunca birikmiş bir alçalmanın ürünü olan halkçı intikam duygusuna yolaçar.

Kollektivizasyon sorunu ve devrimin toplumsal-ekonomik işlerini, Bask ülkesiyle mukayeseyi daha iyi geliştirmek için gelecek bölümde inceleyeceğiz. Bu, ikili iktidar durumuna son verecek olan, Tarradellas hükümetinin oluşumundan önceki ve sonraki ekonomik politikanın evrimini incelemeye de imkan verecektir.

15) Fas'a askeri birliklerin gönderilmesini protesto etmek için, 26 Temmuz 1909'da Barselona'daki halkçı başkaldırı "trajik hafta" diye adlandırılır. Hareket tecrit edilmiş halde kaldı ve ordu tarafından ezildi, ama Katalan işçi hareketinde anarko-sendikalist hegemonyanın başlangıcının belirtisi oldu. Sonraki yıl CNT kuruldu.

III. Ekim 1936/İlkbahar 1937: İspanya Cumhuriyetinde Ulusal Hükümetlerin Görevi

Yaklaşık bir ay ara ile Largo Caballero, Tarredalles ve Aguirre hükümetlerinin kurulması savaşın ceryanında önemli bir dönemeçtir. Son tahlilde bu üç hükümetin ortak bir anlamı var: cumhuriyetçi iktidarın yeniden kurulması. Bununla birlikte, siyasal ve toplumsal çok farklı durumlarda çalışırlar. Herbiri, farklı tabiattaki çatışma ve çelişkilerle imlenmiş, bütünüyle değişmiş bir durum çerçevesinde kendine has yolunu izler: önceki evrede Katalonya ve Bask ülkesi durumu arasındaki "farklılıklar" başat idiyse, bu ikinci evrede "benzerlikler" kendini dayatma eğilimindedir.

Siyasal ve ideolojik karakterin, ortak belirleyici bir unsuru "savaşı kazanma" amacına verilen mutlak önceliktir. 1936 sonbaharından itibaren, ayaklanmadan sonraki ilk aylar boyunca cumhuriyetçi kamp arasındaki stratejik tartışma -savaşı kazanmak için devrim yapmak ya da devrimci karakterdeki toplumsal ve siyasal amaçlardan vazgeçerek savaşı kazanmak- pratik olarak çözümlenmişti. Durutti'ye mal edilen formül, "zafer dışında herşeyden vazgeçmek", başlıca devrimci akım tarafından gerçekleştirilen dönemeci çok iyi özetlemektedir. Daha sonra göreceğimiz koşullarda, yalnızca POUM devrimci bir hat savunmaya devam etmektedir. "Savaşı kazanma" esas olarak dört görev anlamına geliyordu: yegane siyasal otorite olarak cumhuriyetin kurumlarını oturtmak; tek bir yönetim altında düzenli bir ordu örgütlemek; millileştirme önlemlerini askeri harekatın devamı için

çok zorunlu olanlarca sınırlandırmak; sürdürülmesi gerekli uluslararası ittifaklar için, savaşı faşizme karşı ulusal demokratik bir mücadele olarak sunmak. Euzkadi ve Katalonya'daki olayların gelişimini bu genel çerçevede çözümlemek gerekir.

Euzkadi

Bask hükümetinin siyasal ifadesinin değişik yorumları, bence, bu dönemin çözümlenmesi için en iyi hareket noktasını göstermektedir. Garmendia "Halk Cephesi, PNV'nin egemenliğinde bir ulusal anti-faşist cephe diye adlandırabileceğimiz şeyin ardında kaybolmuştu"[7.27] diye belirtir. Fusi, çok önemli bir sorunu açıklığa kavuşturan bir başka açıdan meseleyi ele alır: ona göre, Aguirre hükümetinin kurulmasından itibaren, özerk Bask ülkesinde savaş "bir dış saldırıya karşı bir Bask savaşı özelliği"[1.46] kazandı. Yenilginin açıklaması da dahil olmak üzere, Euzkadi'de savaşın çözümlenmesine dair bir dizi sorunu ortaya çıkaran bu yorum, daha ayrıntılı olarak incelenmeye değer.

Largo Caballero hükümetinin oluştuğu koşulları kısaca hatırlayabiliriz. Selefi Giral hükümetine göre, temsil ettiği "sola dönüşü"n altını çizmek için "Halk Cephesi hükümeti" diye adlandırılmıştı. Bileşiminde, sosyalistlerin önemli ağırlığının yanısıra PCE'nin ve daha sonra CNT'den birkaç bakanın girişleri ile daha da güçlenecek, işçi örgütlerine doğru bir güç kaymasının olduğu inkar edilemez. Fakat, bir hükümeti siyasal olarak değerlendirmede bu yeterli değildir. Gerçekte Largo Caballero ve Giral hükümeti arasındaki temel fark, sonuncusu en ufak otoriteden yoksun bir hayalet hükümet iken, ilkinin Cumhuriyet çerçevesinde cari bir siyasal otoriteyi yeniden oluşturmak için elde bulunan tüm güçleri harekete geçirmeye çalışmasında bulunmaktadır. Öte yandan, "Halk Cephesi hükümeti" tanımlaması ne onun siyasal çizgisini belirtmeye ne de diğerlerinden onu ayırdetmeye yeterlidir. Bu çizginin başarılı bir özeti, bir azınlık güç olan ama 18 Temmuzdan itibaren, "savaşı kazanma" siyasetinin de en tutarlı savunucusu olan PCE'nin genel sekreteri José Diaz'ın söylevinde bulunur. 1 Ekim 1936'da *Cor-*

tes'deki bir söylevinde, Diaz şöyle diyor: "Biz, komünist partisi olarak, diyoruz ki, hepimiz, işçiler ve demokratlar, uzun bir yolu birlikte katetmek zorundayız ve bizim ortak çıkarlarımız, dayanışma ve kardeşlik bağlarımızı güçlendirecektir.(...)Bu hükümet, komünist, sosyalist ya da özel tohplumsal amaçları hedefleyen bir hükümet olarak nitelemeye çalışıldı: Tüm sorumlulukla, bu fikirleri yayanlara bildiririz ki mevcut hükümet öncekinin sadece devamıdır: bu, geçmişte savunduğumuz, İspanyol cumhuriyetinin düşmanlarını galebe çalana kadar savunmaya devam edeceğimiz demokratik cumhuriyetçi bir hükümettir.(...) Sadece nüfusun %90'ının desteğine değil aynı zamanda tüm uluslararası demokrasinin yardımına güvenerek, deriz ki: bu yardıma ve onun savaşı sürdürmek için önemine karşı biz demokratlar, işçiler, cumhuriyetçiler, Bask milliyetçileri (halis katolik ve demokrat oldukları için bizle birlikte mücadele ediyorlar), kazanacağız, çünkü biz haklı ve yasal bir dava için mücadele ediyoruz"[12.238-240]. İşte, 1937 ilkbaharında cumhuriyetçi kampta egemenliğini dayatmış olan, ama 1936 sonbaharından beri de Halk Cephesi politikasını imleyen ve gelişmekte olan ideoloji.

Aguirre hükümetinin bu yönelişle özdeşleştirilmesi keyfi bir basitleştirmeyi gösterir. Granja bu hükümeti, haklı olarak, PNV ile Halk Cephesi partileri arasında bir koalisyon olarak niteler. Kesinlikle, ulusal cephe hükümeti olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, siyasal olarak Aguirre hükümetini, Largo Caballero'ununkinden ve daha genel olarak, Halk Cephesi siyasetinden ayırdedeni belirginleştirmek önemlidir.

Bileşimi itibariyle Aguirre hükümeti, iktisadi, siyasi ve askeri düzeyde tüm belirleyici mevkileri elde bulunduran PNV'nin mutlak egemenliğine dayanıyordu. Halk Cephesi partilerinin temsilcilerinin ikincil sorumlulukları vardı ya da şeklen önemli mevkilerde bulunduklarında (PSOE'den Juan de los Toyos'un yönettiği Çalışma Bakanlığı örneğinde olduğu gibi), Aguirre'in koyduğu disiplini kabul ederekten, görevlerini fazla kendilerini göstermeden yerine getiriyorlardı. Öte yandan Aguirre, CNT'yi hükümetten dıştalamak için bahaneler bulacaktı (değişik anarşist akımlar arasında bu konuda

bir müzakere olup olmadığına dair bir tartışma var. Chiapuso varolduğunu iddia eder). PNV'nin bu bütünsel hegemonyası hükümetin programını olduğu gibi -Fusi'nin kelimeleriyle "PNV'de istediğimiz, eni konu düşünülmüş, ciddi ve demokratik bir programdı"- pratiğini de belirliyordu. Statü ve merkezi hükümet tarafından ve Halk Cephesi partilerinin tümü tarafından Aguirre'e verilen destek, kendisine bir "başkanlık" rolü oynama imkanı tanıyordu.

Gerçekten de, Bask hükümeti kendisinden "beklenen" bir yönelişde bulundu. Sadece CNT, Aguirre'e Bask Halk Cephesi partilerinin verdiği desteğin Sosyalist partinin[11.61] bir teslimiyeti olduğunu açıkladı. Herşeye rağmen, her tür eleştiriyi[11.68] açıkça belirtmekten vazgeçtiği iki ay boyunca hükümetle ateşkesi kabul etti. "Guernica" denen antlaşma ya da program, daha sonra inceleyeceğimiz Tarradellas'ın hükümet programıyla kıyaslandığında gerçekten "ılımlı" olarak nitelendirilecektir. Bu nitelendirme, merkezi cumhuriyet hükümetinin program ve pratiğiyle kıyaslandığında ise daha da tartışmalı olur.

Bu izlek birçok ilginç görünüm sunar. Koldo San Sebastian, Aguirre'in "kamu düzeni"ne ve "din sorununa" verdiği rolü ortaya koyar. PNV'nin askeri çabaya ciddi olarak girişmezden, en radikal kesimlerin ve özellikle CNT'nin faaliyetiyle tehdit edilen "düzen"i sağlamayı öncelikli görev olarak değerlendirdiğini, daha önce görmüştük. Bir kez hükümete geçtikten sonra PNV'nin aynı yönelişi izlemesi ve amaçlarını sürdürmesi tamamıyla doğaldır: toplumsal tabanını pekiştirmek ve radikal kesimlerce hükümetin eyleminin aşılmasına engel olmak. Aguirre ve Monzon, PNV'nin genel yönelişinde belirtici olan, polisin yeniden örgütlenmesi için bir yöntem kabul ederler: polis, *Ertzaña*, PNV'nin polis aygıtını genelinde denetlenmesine imkan veren, partiler ve "partinin" bir yapısı tarafından seçilmiş kişilerce oluşturulan "birlikçi" bir yapıdır.

Din sorununa gelince, katolikliğin pratiğinin hükümet tarafından güvenceye alınıp korunması cumhuriyetçi kampta bir istisnadır. Kimi sonuçları olan simgesel kararlar alındı. Örneğin, Aguirre, "geleneksel bayramları kadırdık ama Bask halkının katolik vicdanına hürmeten, aziz Cuma için bir istisna yaptık"[9.953] diye belirtir. Ve

önerinin "onu daha da hoş kılanın sosyalist bir üye.." tarafından yapıldığını, sanki belli bir muziplikle ekler. Gerçekte Bask hükümetinin dinsel siyaseti Cumhuriyet diplomasisinin belli başlı bir unsuru haline gelir. Bu "kullanma"nın bilincinde olan Aguirre, merkezi hükümetle herdaim çatışmalı güç ilişkilerinde kendisine belli bir ağırlık kazandıran bir unsur olduğunu bilerek, bunu destekler.

Bu çatışmalar özellikle askeri planda kendini gösterir. Guernica programı, tek bir komutanlığın oluşturulması ve tüm milislerin askerileştirilmesini üstlenmişti. Kuzey ordusuyla askeri ilişkiler konusunda ise hiçbir açıklığı içermiyordu. Bu durum ise dikkatle çözümlenmeyi gerektiren bir dizi mesele ortaya çıkarıyordu. Cumhuriyetçi kampın geleneğine göre, milisin askerileştirilmesi partinin alaylarını kurması anlamına geliyordu. Düzenli ordu olarak adlandırılabilecek olan ancak yenilginin eşiğinde oluşturuldu (Bask ülkesine özgül olmayan bir özel duruma göre). Buna karşılık, Arenillas'ın[10.108] belirttiği gibi, Aguirre hükümetinin solun zararına kendi parti alaylarını seçmeye imkan veren önlemi ancak bu açıdan açıklanabilir[3.186 ve 10.114]. Aynı şey hükümetle siyasal bir bunalıma yolaçan, dışardaki siyasal kurumlar ya da güçlerin müdahalesi olmaksızın, partinin bir askeri iktidarını dayatma niyetiyle haklı gösterilen siyasi komiserlerin kabulünün reddi için de denebilir.

Ama en ağır çatışma kaynağı, savaşın yürütülmesinde, kuzeyin cumhuriyetçi askeri yönetimine, Bask hükümetinin egemenliğini dayatmasında bulunuyordu. Aguirre, hiçbir zaman "Kuzey Ordusu"nun varlığını kabul etmedi ve buna göre, merkezi cumhuriyet hükümeti tarafından 1936 Aralığında bölgenin askeri şefi olarak atanan Llamo de la Encomendia'nın otoritesini de asla tanımadı. Paradoksal olarak, Largo Caballero'nun pratikte, askeri planda Bask hükümetinin egemenliğine yönelik bir tolerans tutumu anlamına gelen, bu ordunun "varolmadığı"nı[1.26] söyleyen bir açıklamasına dayanabilirdi.

Bu konuda, ANV'nin[16] -Bask Halk Cephesi'nin bir parçası olan milliyetçi örgüt- Bask ordusu yönetimini, merkezi genel kurmayın

denetimine bağlama önerisini hatırlamak önemli olacaktır[1.56]. Bildiğim kadarıyla, özerklik statüsünü bozmadan, kuzeyde askeri hareketlerin eşgüdümüne ilişkin tek girişim buydu.

Euzkadi'de, cumhuriyetçi komutanlık ile ordu arasındaki askeri işbirliğinin en anlamlı deneyimi Villareal'de gerçekleşti, ama bir kez daha, ilişkilerinin bozulmasına katkısı olan yenilgiyle sonuçlandı. Garmendia, cumhuriyetçi komutanlık için (Madrid cephesinin yükünü hafifletmek için gerekli bir oyalama harekatı) ve Aguirre için (Vitoria'yı fethetmek ve ardından Guipuzcoa'ya kadar ilerleyerek, Euzkadi'nin bir gerçek "yeniden fethini" gerçekleştirme) Villareal harekatının değişik anlamlarının çok ilginç bir açıklamasını verir [7.30].

Bu amaç farklılığı, merkezi hükümetle Bask hükümeti arasında askeri ve siyasal eşgüdüm yokluğunu açığa vurur. Aguirre, Villareal yenilgisinden acı bir biçimde yakınır ve sorumluluğunu, Euzkadi askeri yönetimiyle işbirliği yapan, Kuzey harekatının şefi Yüzbaşı Ciutat'a yükler (Aguirre "bazı siyasal akımların onun üzerindeki etkileri"nden sözederken, hiç şüphesiz PCE'yi, ima eder).

Villareal bozgunundan sonra, Asturyas'a gönderilen Bask taburları ve Euzkadi'deki harekatlara Kuzey ordusu birliklerinin katılımıyla, kuzeyde askeri işbirliğinin başka biçimleri varolacaktır. Fakat, 1937 Mayıs sonuna doğru, general Gamir'in gelişine kadar, Bask ordusu ile cumhuriyetçi komutanlık arasındaki ilişkiler, denilebilir ki güvensizlikle imlenir.

Fuis "yenilmesinin belli başlı nedenlerinden biri" olarak değerlendirdiği "Kuzeyin askeri hizipleşmesi" diye adlandırdığına büyük önem atfeder. Örtük bir biçimde, özerklik statüsünün

16) *Accion nacionalista vasca* (Bask Milliyetçi Eylemi) 1930'de merkez-sağ parti olarak oluşmuş, milliyetçi kimliğini tamamiyle koruyarak sola doğru evrilmişti. 1931'de monarşist karşıtı blokla ittifak yapmıştı. Daha sonra, statü meselesindeki anlaşmazlık nedeniyle solla ittifaktan kopmuş, ama1936'da Euzkadi'de Halk Cephesi koalisyonuna katılmıştır. Guipuzcoa ve Biskay'daki hükümet darbesine karşı önemli bir rol oynamıştır. Militanlarından biri, Gonzalo Nardiz, birinci Aguirre hükümetinde Tarım Bakanı idi.

onayını da eleştirir: "Savaşın kazanılması için acil ve temel ihtiyaç, cumhuriyetçi kuşağın parçalara ayrılmış bulunduğu yerel ve bölgesel iktidarların da tabi olacağı, Devlet otoritesinin teyit edilmesi gerekirken, Largo Caballero hükümeti Bask ülkesine özerklik bahşetmişti. Üstelik, merkezi hükümet tüm ülkede birleşik ve eşgüdümlü bir askeri siyaseti buyuruyordu"[5.156]. Kaçak askerlere karşı askeri çabanın gerektirdiği birliğe, bask ülkesine egemenlik veya otonomiyi bir engel olarak gören anlayış başka birçok tarihçi tarafından da savunulmuştur. Bu anlayış bana çok tartışmalı görünüyor. Bence, sorun, özellikle askeri çabada Bask halkını mümkün olduğunca fazla toparlamak için tek şartı oluşturan Bask hükümetinin egemen karakteri değildi (örneğin, Largo Caballero Bask ülkesine otonomi "bahşetmeseydi" sonuç muhtemelen korkunç olurdu ve bu da kuzeyde askeri merkezileşmeyi kesinlikle kolaylaştırmazdı). Sorun hem bu egemenliği Bask hükümetinin icra ettiği siyasal hattaydı hem de Largo Caballero hükümetinin siyasal yönelişindeydi, yani askeri eşgüdümü mümkün ya da imkansız kılan siyasal şartlardı.

Ekonomik planda, Guernica antlaşması fazlasıyla biçimsel olan ama PNV'nin ideolojisiyle tutarlı olan kimi ortak yönetim düşüncelerini içeriyordu: hiçbir zaman pratiğe geçirilemediler. Buna karşılık, mali ve sınai büyük sermayeye saygı ödünsüz olacaktır ve antlaşma tarafından öngörülen "toplumsallaştırma ve müsadere" olasılığı dahi reddedilecektir. Bu açıdan PNV'nin özgül çıkarlarınca zorlanan kimi kararlar, savaşın temel gerekleriyle doğrudan çelişkiye düşmüştür. Bunların sonuçları kaçınılmaz olarak korkunç olmuştur: bu kararlar bir yandan patronların boykot ve sabotajını kolaylaştırmıştır[7.79] ve öte yandan, Franko'nun zaferi için karar verici olacak olan, Bilbao'nun düşüşünden sonra askeri ayaklanmanın hizmetinde ekonominin hemen yeni koşullara uydurulmasına olanak tanımıştır. Gonzalles Portilla, savaş sırasında Euzkadi'nin ekonomisine ilişkin önemli araştırmalarında, askeri ikmale dair sonuçları kolayca tahmin edilebilecek, Biskay'ın demir-çelik sanayinin felçleşmesinde Bask hükümetinin başlıca sorumluluğunun altını çizer. Bu durumda, Bask hükümetinin tutumunun esas ne-

denleri ideolojik değil (müsadere ya da kollektifleştirmenin tüm biçimlerini red) özellikle siyasaldır. Aguirre, Biskay burjuvazisiyle iyi ilişkiler sürdürmek istiyordu, tahmin edileceği gibi, yine de burjuvazi kendisine bunun için teşekkür etmeyecekti. Bu hususuta, Arenillas, hükümetin ilk önlemlerinden biri olarak, savunma *Junta*'sı tarafından para cezasına mahkum edilen bir toprak sahibinin 25 milyon pesetasının geri verilmesini, Aguirre hükümetinin ilk önlemlerinden biri olarak anar.

Burada, savaşın başında kollektifleştirmeye şiddetle karşı çıkan ve hatta çok yaygın "özelleştirmeler" yapmayı karar altına alan ama etkin bir savaş sanayi sağlamak için önemli bir çaba sürdürecek olan merkezi hükümetin siyasetiyle apaçık bir farklılık kavranabilir.

Bu farklılık bir anlaşmazlık nedeniydi ve yenilgiden sonra değişik cumhuriyetçi güçler tarafından Aguirre hükümetine yöneltilen eleştirinin çok önemli bir unsuru haline geldi. Ama bu eleştirilerde çok ikiyüzlülük var: Aguirre'in bu politikayı aylar boyunca hiçbir eleştiriye uğramadan, daha çok sol güçlerin övgülerini alarak, sürdürdüğünü anmak gerekir.

Bir şekilde, denebilir ki, sol yöneticilerin belirsiz çözüm yolları, Bask hükümetinin ekonomik siyasetine dolaysız bir destek olarak yorumlanabilir. Bu hususta, Aguirre, Biskay'ın yüksek fırınını millileştirmeye karşı, Prieto'nun belediye denetimini savunan bir açıklamasını anar ("Devletten çok Baracaldo'ya güvenirim"). Muhakkak ki, Aguirre bu açıklamayı kendi millileştirme ("bir intikam ve doğaçlama ürünü olarak algılanacak olan")[9.955] politikasını savunmak için kullanıyordu.

Genel olarak, sol güçler 1936 sonunda, CNT hariç, Aguirre'e bir eleştirel destek siyaseti sürdürmektedirler: Gabon'un söylevinin yorumları[17][2.184], PCE basını[10.164] bunun kanıtıdırlar. Ama en kaygı verici olan Rubial'in sözünü ettiği[6.1.265] ve Aguirre'in açık bir hoşnutsuzlukla açıkladığı ("ne bir grev vardı ne de bir gösteri")

17)Örneğin. Prieto'nun sözcüsü olarak kabul edilebilecek olan sosyalist Toyos, bu söylemi "doğru ve çok uygun" diye niteler ve komünist Astigarrabia onu "mükemmel" bulur.

[7.29] işçi hareketinin pasifliğiydi. Tarihçi Chiapuso, Bask hükümeti karşısında sendikalara disiplini dayatan PCE tarafından imzalanan anlaşmanın tarihini belirtir: 2 Şubat 1937[11.27]. Bask KP'sinin yenilenlerin kaderine maruz kaldığını biliyoruz: Partinin merkez yönetimince, milliyetçiliğin uyarlanması ile belirginleşen, izlenen hattın tek sorumlusu olarak değerlendirilecektir. Bence bu son derece haksız bir eleştiridir. Aguirre hükümeti döneminde PCE merkez yönetimi ile Euzkadi KP'si arasındaki çatışmanın gerçek düzeyini bilmiyorum. Ama, Katalonya'daki durumda da göreceğimiz üzere, cumhuriyetçi iktidara bağlılık siyasetinin PCE'nin genel hattı olduğu kesinlikle söylenebilir. Bask sosyalistlerinin hattının da partilerinin genel yönelimi ile tutarlı olduğu kesin olarak söylenebilir. Yalnızca CNT, baskı tehlikesine karşı, kuzey cephesinde gıda ikmaline dair dayanışma yokluğu gibi ilksel sorunlar da dahil olmak üzere, Aguirre hükümetini eleştirme cesaretini gösterdi[10.117]. Solun genel siyasal desteği ve işçi hareketinin pasifliği, Aguirre hükümetine savaş sanayi alanında sonu felaketli politikasını sürdürme imkanı verdi.

Nihayet, geriye, savaşın kendisine dair genel ideolojinin karmaşık meselesini incelemek kalıyor. Öyle görünüyor ki iki paralel söylem vardı: ilki, Aguirre'in (özellikle Gabon'un söylemi) ve diğer PNV yöneticilerinin (Irujo) bir "Bask ulusal savaşı" ile cumhuriyetçi dayanışma ilkesi fikrini birleştirmeye çalışan genel siyasal açıklamaları; ikincisi, savaşı Euzkadi'yi işgal eden İspanyol emperyalizmine karşı Bask halkının bir "bağımsızlık savaşı"[1.185] olarak gören günlük *Euzkadi* ve *Ezko Guadaroztea* akımının sözcüsü Gudari'ninkiler. Yenilgiye hemen öngelen evrede PNV'nin pratik tu-

18)"...mümkündür ki, Bilbao'nun düşüşünden sonra, milliyetçiler doğrudan düşman saflarına geçmedilerse de silahlarını terkettiler. Milliyetçiler ne cumhuriyet davası için ne de kendilerini aşağılayan İspanya için, yalnızca özerklikleri ve bağımsızlıkları için savaşıyorlardı. Bilbao'nun düşüşünden, toprak kaybı ve özerk hükümetin yıkılışından sonra savaşçıların artık mücadele etme nedenlerinin ve de misyonlarının kalmadığını düşünmeleri, doğaldır."

tumunun bu son yönde (ve Azana'nın çok bilinen kestirimiyle) olduğunu da dikkate almak gerek.[18] partinin politik hatlarıyla nesnel gerçeklik bu alanda birbirine karıştığından bu meseleyi çözümlemek güçtür. Başka türlü dendiğinde, Franko'ya karşı mücadelede sorumluluğu salt PNV'ye yükleyen, tüm olumsuz sonuçlarıyla bir "ulusal savaş" düşüncesini kabul eden herzamanki yorumlar, bana fazlasıyla yetersiz görünüyor.

Bu çalışmada anılmış belli sayıda olayları anmak gerek: cumhuriyet döneminde Bask statüsü tarafından izlenen zahmetli yol, milliyetçi Bask halkı ile işçi hareketi arasındaki çatışma ve güvensizlik kaynağı (statünün onaylanması ile kendiliğinden çözülemeyecek meseleler); Bask ulusal mücadelesinde önce egemenliği kendisine bıraktıktan sonra statü anlamına gelen PNV'ye iktidarın aktarılması; Halk Cephesi güçlerinin Aguirre hükümetine bağlanması.

Şimdi daha önce geliştirilmiş olan bir düşünceye döneceğim: Euzkadi'nin bir "yarı-bağımsızlık" ya da çok geniş egemenlik durumunda bulunması, kendi başına bir olumsuzluk değildir. Bu, yalnızca, Bask hükümetinin yerine getirmek zorunda olduğu askeri görevlerin ve merkezi hükümetin zayıflığı karşısında, koşulların doğal sonucuydu. Benzer bir durum, tabii ki farklı bir siyasal çerçevede Katalonya'da bulunmaktaydı.

İspanyol iç savaşı koşullarında, asilere karşı birleşik bir siyasal-askeri yönetimin oluşturulması, değişik ulusal gerçekliklerle saygın bir amaç birliği çerçevesinde olmadığında, bana imkansız görünüyor. Ve, bunun ancak işçi hareketinin hegemonyası altında mümkün olduğuna da inanıyorum. Buna karşılık, Euzkadi'de işçi hareketinin pasifliği ve merkezi hükümetin giderek kesinlediği ispanyol-milliyetçi-demokratik hat, Bask ülkesinde egemenliğin PNV'nin ellerine geçmesine katkıda bulunmaktaydı. Öyle ki, daha değişik sonuçlar beklenemezdi.

Aranillas'a göre, "Euzkadi, operete benzeyen hükümetiyle, istisnai bir önem kazanmaya başladı: bu ispanyol siyasal rejiminin ve ülkenin geri kalanındaki işçi örgütlerinin geleceğini yansıtan ayna idi"[10.116].1937 Mart'ında yazılan bu kelimeler, bana, olayların gelişimini anlamak için eksiksiz ve doğru geliyor.

26 Eylül'de, Taradellas'ın başkanlığında "birlik hükümeti"nin kurulması ve 1 Ekim'de, Milis Merkez Komitesinin feshedilmesi, iç savaşın en olağandışı iki olayıdır. Bunları nitelemek için bir formül bulmak kolay değil: gerçeğe en yakını, bence, 1937 Mayıs olaylarından sonra bu duruma nihai çözüme kavuşacak olmasına rağmen, kurumsal düzeyde bir ikili iktidar durumuna son veren "siyasal karşı devrim" belirlemesi olacaktır

Milis Merkezi Komitesinin tüm siyasal örgütsel ağıyla temsil edilen iktidarın, birkaç gün içinde, hiçbir direnişle karşılaşmadan ve dahası bu insiyatifin başlıca kurbanları olan CNT ve POUM'un açık desteğiyle feshedilmesi nasıl mümkün olabilmişti? Başka bir deyişle, savaşın başında sadece bir "kauçuk tampon" olan *Generalitat* nasıl hemen hemen iki ayda otoritesine yeniden kavuşabilmişti?

Bu sorulara bir yanıt bulmak için Katalonya'nın iç durumunu incelemeli. Bununla birlikte, önemli bir etkisi olan iki olayı hızla anmak, bana gerekli görünüyor. İlkin, savaşın genel gelişimi. Frankocu birlikler saldırdıklarında, özellikle Estramadure ve Guipuzcoa'da, önemli başarılar kazandılar. Buna karşılık, cumhuriyetçi kampta, bu tehditlere karşı etkin bir karşılık vermek için acil ve köklü önlemler gerektiği bilinci yayılmaya başladı. Halk ayaklanması ve onunla birlikte ortaya çıkan siyasi-askeri kurumlar, Frankocu ilerlemeye karşı koymak için yeterli genel siyasal otorite ve merkezileşme düzeyine ulaşmamışlardı. Bu kurumların en güçlü ve en yerleşik olduğu bölgelerde, örneğin Katalonya'daki gibi, zorluklar günlük hayatta olduğu kadar (ikmal sorunları, üretimin düzensizliği vs) askeri çabada da gün gibi ortadadır. O halde, "cumhuriyetçi birlik" için ve örgütsüzlüğün ve dağınıklığın mevcut durumunu aşmak için çok güçlü bir basınç vardı. Devrimci örgütler şaşkındılar ve bu sorunlara ve etkili bir karşılık olarak beliren cumhuriyetçi yasallığın yerleştirilmesine karşı hegemonik bir rol oynamaktan acizdiler.

Uluslararası bir olay bu çözümü pekiştirmeye katkıda bulunur:

Eylül'de, SSCB, iktisadi ve askeri yardımını Cumhuriyete sunmaya karar verir. Bu kararın, az sonra Madrid savunmasında göreceğimiz üzere çok büyük bir maddi önemi vardır, ama siyasal planda ondan da önemli olmuştur. Stalin, savaşa "ulusal ve demokratik" bir karakter vermeyi ve tüm devrimci yönelişlere de son verilmesini istiyordu. Sovyet yardımı bu düşünceler ve onları temsil eden partilere büyük ağırlık kazandırdı: PCE ve Katalonya'da PSUC.

Üstelik, Eylül'de bir diğer Uluslararası olay savaşın gelişiminde belirleyici bir etkiye sahip olacaktı: bu Madrid ve Katalonya'da Fas milliyetçi hareketi heyetiyle görüşmeydi. Bağımsızlık karşılığında, savaşın ilk gününden itibaren Franko'nun denetiminde olan, Kuzey Afrika'nın ispanyol sömürgelerinde bir ayaklanma örgütlenmeyi üstleniyorlardı.

Bu, Frankocu artçının önemli bir bölgesinde savaşın sürdürülmesi ve dahası, Frankocu ordunun şok birlikleri olan "mağripli" askerler arasında büyük bir bunalımın kışkırtılması anlamına gelecekti. Bugüne kadar, bu sorun, kuramsal bir olasılık olarak tartışılmıştır. Dolayısıyla, ekte sunduğumuz David Rousset'nin tanıklığı istisnai bir öneme sahiptir: bu tanıklık, asilere, sonuçları hesaplanamayacak çok sert bir darbe indirmek için el altında bir şansın bulunduğunun kanıtıdır. Faslı milliyetçilerin önerisini kabul etmeyi, Largo Caballero'nun reddetmesi, savaşın "ulusal demokratik" stratejisinin, gerçek siyasal içeriğini (sonuçlarıyla birlikte) verebilecek en iyi tanımlamadır.

Ama Katalan durumunun gelişimin anlamak için karar verici husus Katalonya'nın içinde ve onun başlıca siyasal güçlerinin tutumlarında aranmalıdır.

Pierre Vilar siyasal sosyolojinin bir unsuruna büyük önem verir: Katalan toplumunda sayısal çoğunluğun ağırlığı, "ne proleter ne devrimci ama katalan demokratik ve yurtsever komplekse bağlı" halkçı orta sınıflardı. Bu tabakalarda, "kurumsal bir otoritenin yerleştirilmesi, savaştaki bir topluma gerekli meşruiyet bilincini canlandırmaktadır." Bu görüşe göre, Taradellas hükümetinin kuruluşu, pratik olarak kaçınılmaz bir toplumsal basıncın ürünü olarak göründü. Bu düşünce, gerçek bir meseleyi yansıtmakla birlikte bana

çok tartışmalı görünür. Milis Merkez Komitesi, yalnızca "silahlı güç" olarak değil ama özellikle muzaffer bir halkçı devrimin cisimleşmesi olarak savaşın ilk haftalarından itibaren büyük bir otoriteye sahipti. Kimse, Vilar'ın "Katalan demokratik ve yurtsever kompelksi" diye adlandırdığı şeyle, üstelik en temsili parti *Esquerra* çok zayıflamışken, tek bir meşru iktidar olarak kendini oluşturmasını engelleyemezdi. Fakat, andığımız ve anacağımız bir dizi nedenden ötürü, Companys'in *Generalitat*'ınki koşut olarak güçlenirken, Komite'nin siyasal otoritesi aşınıyordu (ve yalnızca orta sınıflar arasında değil).

Olguları daha iyi anlamak için kurbanları dinlemeli. CNT gazetesi *Solidaridad Obrera*'nın "Devrim yoluna devam ediyor" başlıklı bir yazısında, Taradellas hükümetinin kurulması aşağıdaki kelimelerle selamlanıyor: "Katalonya'da devrimin iyiliği ve işçi sınıfının geleceği için bir ikili yetkinin sürdürülmesi artık mümkün değildir. Emekçi halkın büyük bir çoğunluğunu denetleyen örgütün açıkça idari ve icrai kararları yürürlüğe sokması gerekiyordu"[18.294]. CNT'nin tavrının bu aleni ifadesi, örgütün diğer yöneticilerinin altını çizdiği birçok önemli sorunu atlıyordu. Örnein, Abad de Santillán şöyle diyordu: "Bize, Komiteyi sürdürmekte ısrar ettiğimiz takdirde (...) Katalonya'ya silahların gelmeyeceği, onları dışardan satın almak için gereken dövizleri elde etmek için zorlukların artacağı ve sanayimiz için vazgeçilmez hammadeleri de artık elde edemeyeceğimiz, durmadan söyleniyor ve tekrarlanıyordu"[13.529]. Broué, Santillán'ın anlamlı bir pasajı ile alıntıyı tamamlıyor: "Bir ikilemle karşı karşıya bulunuyorduk: mücadeleyi daha zor koşullarda göğüsleme ya da terketmek (...) ve biz göğüslemeyi tercih ettik. Sonuç olarak, milis komitesini dağıttık."

En azından, CNT yöneticilerinden bir kısımının, cumhuriyet hükümetinin baskıları (Companys'nin amaçları açısından çok önemli bir argüman oluşturmakta olan) altında bu "göğüsleme"yi zorunlu kılan hareketin bilincinde oldukları görülüyor. Ama şunu da eklemek gerekir ki, bu siyasal kararı haklı göstermek için kullanılan kanıtlar Komite'nin ve *Generalitat*'ın karşılıklı rolleri konusunda dramatik bir kafa karışıklığını gösteriyor. İktidardan değil

"ikili yetki"den sözediliyordu ve *Generalitat*'a "idari ve icrai kararların planı" yükleniyordu (bu da komitenin yürütme iktidarını kullanarak çalıştığı önceki aylar boyunca süren deneyime karşılık düşmüyordu). Bu aynı karışıklık Taradellas hükümetinin kuruluşunu haklı göstermeyi hedefleyen çok bildik - yalnızca Garicia Oliver gibi CNT militanlarında değil, Andreu Nin'de de- bir diğer argümanda da ortaya çıkıyordu: "kitlelerin kazanımlarını yasallaştırmak" sözkonusuydu. Bu kazanımların bir cumhuriyet kurumu tarafından "yasallaştırılması" gerekliliği düşüncesi, daha önce altı çizilen "devrimci iktidarın" siyasal zayıflığını tamamen ortaya koymaktadır. Bu sorun, Juan Andrade'nin yazıları sayesinde bildiğimiz, POUM içinde büyük bir tartışma açacaktır. Parti yürütmesinde kendisinin tek ve zayıf muhalefeti ile kabul edilen bu karara varmak için belirleyici argümanın, kendilerini yalıtılmış bulma korkusu ve partinin üyelerinin silah ihtiyaçlarını karşılayamama korkusu ve PCE'nin kendilerini muhtemelen yasadışı ilan edecek bir kampanyasından duyulan ürküntü olduğunu anlatır. Hiç şüphesiz bu tehlikeler gerçekti; sorun POUM tarafından kabul edilen kararın bunları bertaraf edip etmediğidir.

Nin hükümete katılışı için iki şart ileri sürer: işçi örgütlerinin bir çoğunluğu ve "sosyalist yönelişli" bir program[18.291-292]. Böylesi koşullarda Nin gibi bir marksistin, hükümetin tanımlanmasını tamamiyle önemsiz görmesi şaşırtıcıdır. Daha da şaşırtıcı olan, Lerida Komitesinin (POUM tarafından yönetilen ve bu nedenle, Companys'in feshetmeye teşebbüs ettiğinde silahla karşılık verileceğinden ürktüğü)[18.298] dağıtılmasında önemli bir işlevi olduğunu görmektir. Muhtemelen, Nin'in çabaları sayesinde gerçekleştirilen Lerida Komitesinin dağıtılmasından yalnızca yirmidört saat sonra, Milis Merkezi Komitesinin dağıtılması bir tesadüf değildir. Nin'in görevini üstlendiğinde kullandığı kelimeler ancak belli bir şaşkınlığa neden olmakta: "emekçi sınıfların sokaklarda yaptıklarını devşirme ve yasallaştırma vekaletiyle geliyorum." Gerçek tamamiyle farklıydı: devrimci iktidar cumhuriyetçi iktidarın meşruiyetini tanımıştı ve bundan dolayı da intihar etmişti. 30 Eylül'de, PSUC sözcüsü Treball'deki bir başyazıda olup biten çok da-

ha açık olarak sunuluyordu: "Hükümet, çocuksu bir devrimci ruh tarafından dayatılan sorumsuz eylemlerin hızlandırdığı çöküntüyü gidermek için görevdedir"[18.294].

Fakat, Komiteler gibi yaygın bir siyasal yapının hızla ve direniş olmaksızın dağıtılması, basitçe, onları hayata geçiren örgütlerin hatalarıyla açıklanamaz. Sözünü ettiğimiz "karşı devrim", Temmuz'dan beri varolan devrimci dinamikten bir kopuş olarak değil, şekli yönetsel bir değişiklik olarak emekçi kitlelere sunuldu. Taradellas hükümetinde, Milis Merkez Komitesinde varolan örgütler arası güç ilişkilerinin aynen sürdürülmesi bu görünümün verilmesine ve bu değişikliğin derin anlamını gizlemeye katkıda bulundu. Üstelik, 24 Ekim'de hükümet, devrimci Katalonya'nın genel ekonomik ayırdedici hattıyla bir devamlılığın ifadesi olarak, kollektifleştirme ve işçi denetimine dair bir kanun hükmünde kararname kabul etti (onu Euzkadi'den köklüce ayıran). Burada, biraz dikkat gereken çok tartışmalı bir husus sözkonusu.

Meseleyi anlamak için savaşın ilk haftalarına dönmek gerek. Katalonya'da, özellikle Barselona'da, Temmuz'dan beri çok yaygın olan kollektifleştirme ve özyönetim savaş şartlarının dayattığı kendiliğinden olaylardı. Askeri ayaklanmanın bastırılmasından sonra fabrikalarına dönen emekçiler patronlarının genellikle kaçtığını gördüler: bu durumda, kollektifleştirme ve özyönetim üretime yeniden başlamının koşulları oldular. 24 Temmuz'da, POUM'un, en radikal talepleri üretimde işçi denetimi ve büyük mülk sahiplerinin topraklarının yoksul köylülere dağıtılmasını içeren programını dağıttığını analım. CNT ise, "liberter komünizmi" ilan etmekten kesinlikle vazgeçmişti ve kollektifleştirme dinamiği tarafından aşılacaktı. Fakat, süreç bir kez işlediğinde, CNT sendikaları kollektifleştirmenin yalnızca büyük sanayide değil, ticaret ve gösteri kesiminde ve daha az yoğunlukta tarımsal bölgelerde de hızla yaygınlaşmasında önemli bir rol oynayacaklardır.

Katalonya gibi gelişkin bir ekonomide, üstelik savaş koşullarında çok büyük bir kollektifleştirme süreci, üretken sistemin ve büyük toplumsal sorunların düzensizleşmesini kolaylaştıracak kaotik bir durumu bertaraf etmek için hızla merkezileşme

yapılarına kavuşmak zorundaydı. Oysa ki, Katalonya'da olan tam da bu kaotik durumdu. Her bir yanda, çoğu durumda inanılmaz derecede karışık olan kendi düşüncelerine göre CNT'nin her sendikası kollektifleştirme uyguluyordu[19][6.1.290 vd]. Devrimci kampın içinde bile, CNT'nin bu alandaki yönelişlerine ilişkin eleştiriler çok serttir. Örneğin, Juan Andrade, abartılmış olmakla birlikte o zaman varolan eleştirilerin türüne tanıklık eden bir ifade ile, CNT'nin politikalarını "sendikal kapitalizm" diye nitelemeye kadar gider.

Toplumsal sorunlar, ekonomik sorunlar kadar önemliydi. Vilar'ın sözünü ettiği "orta tabakalar" Katalonya'nın belli başlı bir toplumsal bileşimidir. Onlara kollektifleştirme önlemlerini dayatmak yalnızca ekonomik açıdan akıl dışı olmayıp (küçük ticarette ya da hizmet sektöründe olduğu gibi: şapkacılara, berber salonlarına, gösteri salonlarına ilişkin birçok anektod bulunmakta), aynı şekilde devrimin halkçı tabanında ağır çatışmalar yaratıyor ve toplumsal tabakaların desteğini soğutuyordu. PSUC sorunu çok çabuk kavradı ve devrimci akımlara karşı etkin ve katı bir yönetim sağlayacak olan büyümesini küçük burjuvazinin, bu kesimlerine, özellikle kentsel, dayandırdı.

Böylesine bir kaos durumunda, üretimi etkin bir biçimde yeniden örgütlenmesi için güçlü basınçlar artar. Companys "katalan ekonomisini gerektiği gibi olağanlaştırmak ve yeniden yapılandırmak"la[20.71] yükümlü *Generalitat* kurumu olarak Katalonya Ekonomik Konseyi'ni 11 Ağustosta oluşturarak yeniden insiyatif aldı. Bileşimi ve anlayışı itibarı ile bu Konsey bir sonraki ayda

---

19)Pérez Baró'nun aşağıdaki kelimelerinin altını çizmek gerek: "CNT'nin nitelikli birçok işçisinin tutumu *'ja está bé'* (artık tamam!) Devrim yapılmıştır.' cümlesiyle özetlenebilirdi. Ve gökten bedava yiyecek bekleyerekten duruyorlardı. En militan işçi komiteleri işletmeler kendilerine aitse yönetiyorlar, diğerleri ise sahiplerini basit "yönetici" olarak sayıyorlardı. Fakat, *Generalitat* tarafından ilan edilen 19 Temmuzdan itibaren grev günlerinin ödenmesini öngören demagojik bir önlemi kullanarak, haftada bir gün ücret fişlerini işletmelerin üretime başlayıp başlamadığını düşünmeden ödeyen *Generalitat*'a takdim eden komiteler de vardı." ,

oluşacak olan Taradellas hükümetinin habercisidir. Companys'nin çıkarlarına uygun bir biçimde "ikili iktidar" durumunun bir gelişimini de yansıtır.

Konsey hem programatik hem acil eylem karakterindeki bir metin hazırlar. Adı, egemen ideolijinin tanığı ama aynı zamanda sınırlandığı önlem tipiyle tutarlı, "Ülkenin Sosyalist Dönüşüm Planı": sanayi mülkiyetinin (büyük ve orta) ve toprak mülkiyetinin kollektifleştirilmesi ve ekonominin özel sektöründe işçi denetimi.

Katalan ekonomisini yeniden düzenleme için gerçekten kullanılan tek araç, kollektivizasyona dair ve Tarradellas hükümeti tarafından kabul edilen işçi denetimine dair kararnamedir. Bu kararname, CNT ve POUM tarafından, önceki dönemin devrimci dinamiğinin çerçevesinde (Taradellas hükümetinin) durduğunun kanıtı olarak sunuluyordu. Gerçekte, başlıca üç önlemden başlayarak bu dinamiği önemli biçimde sınırlamaya başladı: işletmelerin kollektifleştirilmesini 100 işçiden fazla olanlarla sınırlama kararı (CNT ve POUM 50, PSUC ve ERC 250 öneriyorlardı) orta mülkiyetin önemli bir kesimini dıştalıyordu ve bu da dönemin Katalan ekonomik yapısına bakılarak kamu kesiminin ağırlığını önemli ölçüde azaltıyordu; kollektifleştirilmiş işletmelerin "ispanyol" hissedarlarına tazminat verilmesinin kabulü (CNT ve POUM yabancı hissedarların tazminini diplomatik nedenlerle kabul etmişti, ama bu önlemin uygulanmasına karşı çıkıyorlardı); kollektifleştirme politikasının vazgeçilmez bir tamamlayıcısı olarak, CNT ve POUM tarafından talep edilen dış ticaret tekelinin kurulmasının reddi. Nihayet, CNT ve POUM tarafından önerilen yeni bir kredi sistemi (bir halk bankası kurumu arasından) gün ışığına çıkmadı, bu da kollektifleştirilen işletmelerin işleyişi için büyük güçlükler çıkardı.

Kısacası, kararname Taradellas hükümetinin genel hattına karşılık düşüyordu: bir yandan devrimci kazanımları gerçekten "yasallaştırıyordu", öte yandan da, devrimci siyasal-toplumsal dinamiğe egemen olmak için onları sınırlamaya ve denetlemeye çalışıyordu. Bununla birlikte, kollektifleştirmeler, önemli oranlara ulaştılar: Pagés savaş sonunda Katalonya'da kollektifleştirilen 2000 işletme, 600 kooperatif halinde 5000 ile 6000 ve işçi denetimi

altında yaklaşık 4500 işletme bulunduğuna dair Pujol'un verdiği rakamları zikreder. Kırlarda rakamlar yazarına göre değişiyor, ama yaklaşık 400 kollektifleştirilmiş işletme tahmininde bulunulabilir.

Salt bir siyasal ("devrimci" karakterini ileri sürerek) ya da ekonomik (katalan ekonomisinin uğradığı cari bozulmanın sorumluluğunu ona yükleyerek) ölçüt kabul ederek bu deneyimin bütünsel bir bilançosunu çıkarmak bana doğru görülmüyor. Bu deneyim, yalnız ihracata dayalı bir ekonomik savaşın yarattığı altüst oluşlar nedeniyle değil, örneğin PSUC gibi giderek önemli bir rol oynayan kimi Katalan politik güçleri tarafından açıkça belirtilen düşmanlık nedeniyle de dramatik koşullarda gerçekleşti. Yarıda kalmış bir devrimci deneyimin karmaşıklığını birkaç satırla özetleme iddiasında değilim. Yalnızca, anlamaya çalışmak için bence dikkate alınması gereken meselelere işaret ettim.

Bu soruna dair bir kelime daha. kollektifleştirme deneyiminin değişik yorumlarına, son yıllarda hiç şüphesiz özgünlükten yoksun olmayan Enrique Ucelay'ınki de eklendi. Ona göre, "Çağımızın Himayeci Devlet'e doğru eğilimlerini yansıtan bir Katalan formu" sözkonusuydu[15.168.]. Bence bu tanımlama, toplumu devrimci tarzda değiştirmeye yönelik Katalonya emekçi halkının çabasını anlamamanın ürünüdür. Bu çaba olmaksızın, Katalonya'nın iç savaşta oynadığı rolü tam olarak anlayamayız. Ucelay kollektifleştirmenin yürütülmesindeki hatalar ve başarısızlıklarla ilgili değişik açılardan çok ilginç, ayrıntılı bir eleştiri geliştirir. Ama emekçilerin kollektifleştirmeye yükledikleri anlamı (himayeci devlet biçiminde de olsa, devlet kapitalizmiyle en ufak bir ilişkisi olmayan) tamamıyla unutan vargısını paylaşamıyorum.

PSUC ve POUM

Görüldüğü üzere, Euzkadi ve Katalonya'da ekonomik politika, bizim "benzeşme" süreci diye adlandırdığımız iki ülkedeki cumhuriyetçi rejimin bir yeniden inşası sürecini yaşadığı dönemde dahi, kökten farklıydı. Diğer köklü farklılık unsuru, Bilbao'nun düşüşünden hemen önceki evreye kadar Euzkadi'de sürecek olan Aguirre'in

çevresindeki geniş mutabakatla çarpıcı bir karşıtlık oluşturan, Katalonya içindeki toplumsal çatışmaların ağırlığıydı. Bu çatışmaların en önemlisi, iç savaşın en trajik olaylarından birine varan PSUC ve POUM karşıtlığıydı. Bu noktayı kapamadan bu konuda bazı düşüncelere yer vermemizi haklı gösteren, Katalonya'daki durumun ceryanında ve sonucunda bu karşıtlığın belirleyici oluşudur.

Batı Avrupa'daki biri stalinist diğeri anti-stalinist iki komünist örgüt arasındaki hemen hemen eşit askeri güçlerle vuku bulan tek çatışma buydu: 1936 sonunda herbir örgüt birkaç onbin militana sahipti (POUM 30 000 ve PSUC 60 000). İç savaşta Madrid'de ya da başka Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ezici güçler ilişkisi nedeniyle sonuç baştan belli değildi.

Bu çalışmanın sınırları dahilinde, bu iki partinin ancak kısa bir tanımlanmasını yapacağız. Diyebiliriz ki, POUM, katalan-baléare federasyonunun kuruluşundan beri Katalan komünist geleneğinin ve de Joaquin Maurin'in en tanınmış yöneticisi olduğu İşçi Köylü Bloku'nu (BOC) devamını temsil ediyordu. Bu, Katalonya dışında hemen hemen mevcut olmayan, köylülük arasında, özellikle Lerida'da, belli bir etkisiyle, esas olarak işçi bileşimli bir partiydi. Uluslararası hiçbir akıma mensup değildi: "troçkist" diye nitelenmesi, PSUC tarafından kendisine karşı yürütülen mücadelenin parçasıydı. Gerçekte, troçkist örgütler ve bizzat Troçki kuruluşundan itibaren onu şiddetle eleştiriyorlardı. Pratiğinde görülebilecek tüm çelişkilere rağmen POUM, iç savaşı kazanmak için gerekli yol olarak kavradıkları, bir sosyalist devrim stratejisini her zaman savundular. Taktiğinin belirgin özelliklerinden biri, zafer için kaçınılmaz koşul olarak gördükleri CNT'yi etkileyerek, kendi politikalarına kazanmaya çalışmaktı. POUM, adeta, devrimci kampın zayıf halkasıydı. PSUC büyük bir etkinlikle ona vuracaktı.

Bu sonuncusu, komünist Enternasyonal çevresinde sosyalist ve milliyetçi akımların birleşmesi sayesinde ancak iç savaşın başında kurulmuş bir partiydi. Önemli bir işçi tabanına sahip değildi ve bu durum savaşın sonuna kadar sürüp gidecektir. Bu yalnızca onun siyasal düşmanlarının değil, durumu iyi bilecek konumda olan Togliatti'nin[20] de iddiasıdır[17.182]. Kuruluşundan itibaren, PSUC dikkat

çekici bir aşırılık ve sertlikle, cumhuriyetçi iktidarın yeniden kuruluşunu açıkça benimseyen bir hat ile CNT ve POUM tarafından desteklenen devrimci dinamiğe radikal bir muhalefeti savunuyordu. Partinin resmi tarihi, savaşın ilk ayları boyunca gördüğü gözalıcı büyümenin nedenlerini bu hata atfediyor ve karşılığında, bu büyüme hattının "doğru" oluşununun tanıtı gibi sunuluyordu. Bu iddia çözümlenmeye muhtaçtır. Gerçekte, PSUC'un büyümesinin kökeninde en az üç unsur vardır: olayların devrimci akışından tedirgin olan küçük burjuva kesimlerin örgütlenmesindeki düzenli çaba (bu amaçla GEPCİ kurulmuştu)[21][13.525]; Taradellas hükümetinin kurulmasından sonra *Generalitat*'ın yerel ve ulusal aygıtını ele geçirmek için özel bir yoğunlukta harcanan düzenli çaba (PSUC'a karşı çok eleştirel olan Togliatti onu, tam da bu alanda kutluyordu: "Parti, orduda, poliste ve Devlet aygıtında... mevzilerimizi genişletmek ve güçlendirmek için tutarlı bir mücadele sürdürmelidir" [17.135]; 10 Ekim'de erzakla yüklü ilk gemilerin varışından başlayarak faaliyetinin merkezi bir unsurunu oluşturan sovyet yardımını kendi lehine kullanması. Bence bu üçüncü etmen karar verici olmuştur.

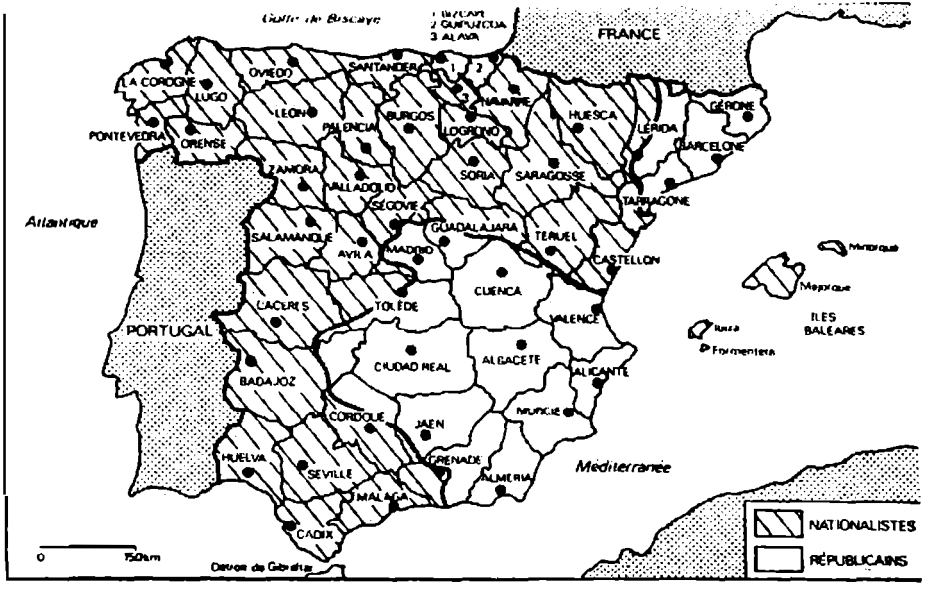
POUM'a karşı mücadele açıkça sovyet elçiliği tarafından başlatıldı. POUM, kasım sonunda Madrid savunmasındaki *Junta*'ya girişini engellemeye yönelik sovyet girişimini kınamıştı. 28'de, Sovyet konsolosluğu POUM gazetesi *La Batalla*'yı "uluslararası faşist basının parçası olmak"la suçlayan bir notu Treball'de yayınlıyordu. Hemen ardından, PSUC, POUM'u *Generalitat* hükümetinden ihraç etmek için bir kampanya yürütme fırsatını yakaladı. Kampanyanın başarısı için birkaç gün yetti. Aralık 17'de sözde "sendikal" birlik

20)"Partinin gücü yoldaşların sandığı kadar büyük değil. Özellikle taban örgütleri pasif olduklarından çok büyük değil. Fabrikalarda parti hücreleri, hele savaş fabrikalarında ve Barselona'da zayıf. Parti kadrolarının çoğunluğu küçük burjuva."

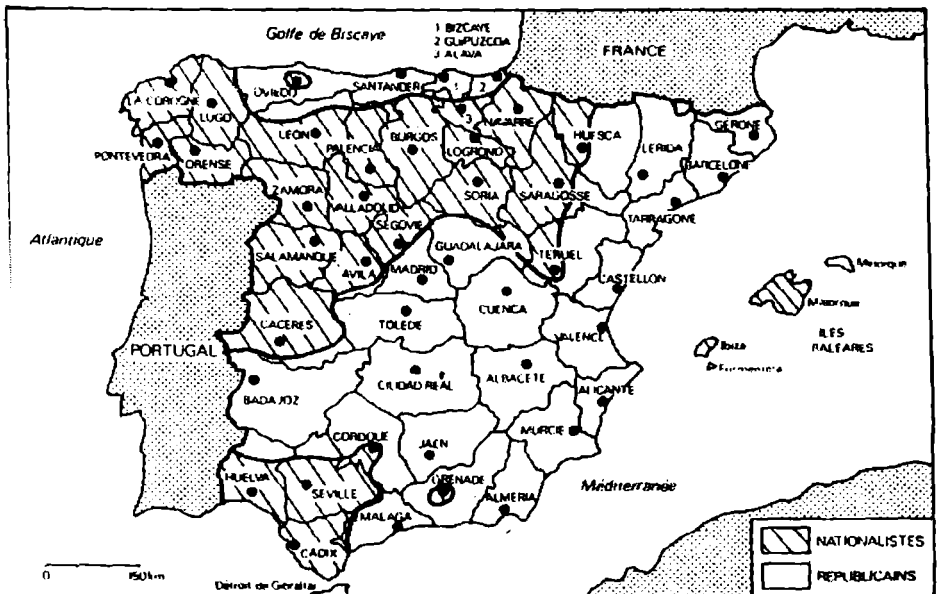
21)PSUC'un 18 000 kişiyi örgütlediği, İmalatçı ve Küçük Tacir Birliği ve Katalan Sendikaları Federasyonunun adı. CNT ,üyelerinin bazılarını "uzlaşmaz patronlar ve şiddetle işçi karşıtı" diye niteliyordu.

denen, POUM'un ihraç edildiği bir hükümet kuruldu. Bu olgu, artık sovyet konsolosluğu ve PSUC tarafından uygulanan büyük nüfuzun kanıtıdır. Ama bu önlem, gerçekte PSUC ve POUM arasındaki çatışmanın nihai hedefinin kendisi olduğunu anlamayan CNT'nin onayı olmaksızın uygulanamazdı. CNT, hiç şüphesiz İspanyol anarşizminin görkemli sayfalarına ait olmayan bir açıklamayla yeni hükümetin bileşimini haklı gösterdi: "Dileriz, bunalım ne şikayete ne siteme yol açar. POUM ve PSUC, çatışmaları bugünkü duruma neden olan iki hasım, *Generalitat* hükümetinden ihraç edilmişlerdir. İkisi de UGT'de temsil edilmektedirler[açıklama, UGT'nin hükümetteki üç "temsilcisinin" gerçekte PSUC yöneticisi olduklarını anmayı unutmakta] ve taktik ve olağan ayrılıklar onları ayırsa da aynı ideolojik kökeni sürdürmektedirler. Ne biri ne diğeri, bize göre, bu rahatsızlığı çıkarma hakkına sahiptir"[13.539]. POUM'un rahatsızlığı aşağıdaki uyarıda özetleniyordu: "Bu hızlı sonucu elde ettikten sonra, sözkonusu partinin amaçlarından vazgeçeceğine inanıyor musunuz? Bizim tasfiyemizle ilk raundu kazandı ama daha öteye gitme gücüne sahip değil"[13.538]. Sonraki olaylar bu düşünceyi doğrulayacaktır. POUM'a karşı harekat sürdürülürken, kamu düzeni Komiseri olarak PSUC yöneticisi Rodriguez Salas'ın denetiminin giderek arttığı *Generalitat* güçleri ile CNT militan grupları arasında silahlı da olmak üzere çatışmalar oluyordu. Silahların denetimi çatışmanın özüydü. Gerçekte Eylül'den beri değişik *Generalitat* hükümetlerinin boşuna çabaladıkları, tüm silahlı birlikleri denetleme ve yeniden düzenleme önlemlerini pratiğe geçirme sözkonusuydu.

CNT iktidar sorunun siyasal yönünü anlamıyordu, ama tabanı silahları geri vermenin tüm devrimci kazanımların yokedilmesi anlamına geleceğini biliyor ya da seziyordu. Bunun içindir ki, *Generalitat* hükümetlerinin sayısız girişimi kağıt üzerinde kaldı. Ama bu tartışmaları 1937 Şubat'ından başlayarak, sonraki bölümde çözümlemeye çalışacağım, karar verici bir çatışma evresine girilecektir.

Division de l'Espagne, juillet 1938

Golfe de Biscaye
1 BIZCAYE
2 GUIPUZCOA
3 ALAVA
FRANCE
Atlantique
PORTUGAL
LA CORUGNE
LUGO
PONTEVEDRA
ORENSE
OVIEDO
SANTANDER
LEON
PALENCIA
BURGOS
NAVARRE
LOGRONO
HUESCA
LERIDA
GERONE
BARCELONE
ZAMORA
VALLADOLID
SEGOVIE
SORIA
SARAGOSSE
TARRAGONE
SALAMANQUE
AVILA
MADRID
GUADALAJARA
TERUEL
CASTELLON
CACERES
TOLEDE
CUENCA
VALENCE
BADAJOZ
CIUDAD REAL
ALBACETE
ALICANTE
CORDOUE
JAEN
MURCIE
HUELVA
SEVILLE
GRENADE
ALMERIA
MALAGA
CADIX
Détroit de Gibraltar
Méditerranée
ILES BALEARES
0
150km
NATIONALISTES
REPUBLICAINS

IV. İlkbahar 1937: Yenilgi

Madrid direnişi ve Guadaljara çarpışması gibi iki olağanüstü zaferin, siyasal berraklaştırma anlamında olduğu gibi cumhuriyetçi kampın birliği ve morali üzerinde de kendisinden beklenebilecek olumlu etkileri yaratamamış olması çok şaşırtıcıdır. Herhalü karda, bu durum, farklı stratejiler ve siyasal örgütlenmeler arasındaki çatışma ile tamamıyla soğrulmuş cumhuriyetçi kampın yürek parçalayıcı bunalımı yansıtır ve halkçı mücadelelerden ders çıkarmadaki acizliğini gösterir. Özellikle Madrid, ama Guadaljara da, Frankocu birliklere karşı, devrimci halk savaşının yöntemlerinin etkinliğini kanıtladılar. Ve yine de, bu iki zaferin Euzkadi ve Katalonya'da sonraki olaylar üzerinde önemli etkileri olmadı.

Buna karşılık, Frankocu kamp deneyimden ders çıkarma ve kendi çıkarları doğrultusunda askeri taktiğinde bir dönemeç alma yeteneneğinde olduğunu gösterdi. Mart 21, Franko uzatmalı bir savaşa doğru yönelmeye karar verdi ve ilk hedef olarak Kuzeyin fethini saptadı. Birkaç gün sonra girişeceği ve 1937'nin trajik ilkbaharı boyunca sürdüreceği saldırı, savaşın akışına karar verecektir. Bu dönem, Euzkadi'de askeri yenilgi ve Katalonya'da devrimci akımın kesin siyasal ezilmesi ile belirir. Herhangi bir koşutluk kurmak istemiyorum: çok farklı, dahası birbirinden tamamıyla bağımsız olarak cereyan eden iki olay sözkonusudur. Ama birlikte, hem bu özel anda cumhuriyetçi kamptaki durumu ve hem de nihai yenilgiye kadar savaşın hemen hemen kaçınılmaz cereyanını anlamak için temel unsurları temsil ederler.

Şimdi ele alacağımız olaylar, önceki bölümlerde görmüş olduğumuz sorunların seyrine uygun olarak gelişmesinden ibarettir. Bunun için sıkı sıkıya bir kronolojik sıra izlemeden, Mayıs bunalımından başlayarak bu olayları ele almak bana uygun göründü.

Katalonya: Mayıs Bunalımı

Emekçi halkın bütününün güçlü bir gerici kuvvet karşısında, kendi kaderini ortaya koyduğu bir başka iç savaş çerçevesinde, işçi sınıfının bağrında bir iç savaş, iç savaştan elli yıl sonra bile yorumlamaya ilişkin polemiklerin hâlâ sürmesini açıklayan öylesine dramatik ve o kadar da karmaşık bir olgudur. Buna karşılık, anlaşılması daha da kolay olmayan polemiğin bizzat olguları da etkilemesidir. Örneğin, bu çalışma için kullanılan bibliyografya çerçevesinde kalmak için, Tuñon'un "Barselona'da, devrimini gerçekleştirme saçma girişiminde bulunan anarşizmin en aşırı kesimi, cumhuriyet devletini istikrarsızlaştırmıştır"[1.131] demesi. Garmendia "Barselona'da Mayıs olayları, POUM milislerinin ve bir kısım anarko sendikalistin ayaklanmasının"[7.40] ürünüdür der. Ucelay olguları aşağıdaki kelimelerle sunar: "Karışıklık (telefon santraline saldırı), yaz ve sonbahardan beri, FAI-CNT'nin yitirmiş olduğu insiyatifi kimilerinin sokakta şiddetle ele geçirmeye çalıştığı, farklı anarşist gruplar arasındaki çatışmayı açığa vurdu. Aynı zamanda, POUM (onun da iç tartışmaları vardı), liberter bir tutarsızlık olarak görenlere, leninist bir yönetimi dayatabileceğini ve böylece devrimi kurtarabileceğini"[15.170] sanıyordu. Nihayet, Pierre Vilar değişik "provakasyonların" "parti yorumlarını" ("POUM'a göre, provakasyon PSUC üzerinden Moskova'dan geliyordu; PSUC'a göre POUM yoluyla Berlin'den, CNT'ye göre, Parisin bir Katalonist komplosunun ürünüydü; Franko'ya göre Barselona'daki onüç ajanının...") ve bugün hiçbir ciddi tarihçinin artık dikkate almadıklarına (yani, o da doğru olmayan ama olaylarla belli bir bağlantıyı koruyan ilki, POUM'unki hariç, tümü de bana da hiç mi hiç doğru görünmeyen) dair muhakemede bulunmaya ihtiyaç hissedilmeyenlerin bir listesini sunuyor. Katalan tarihçi Manuel Cruells'in olayların dürüst ve belgeli

bir anlatımını sunma yönündeki çabaları boşa çıkmış görünüyor. Gerçekte, Mayıs olaylarını anlamak için komplo araştırmalarını bir yana bırakmak ve öngelen aylarda Katalan bunalımının derinleşmesinin köklerine bakmak daha iyi oyacaktır.

O halde, PSUC'un faşizmin "beşinci kolu" işlevini görmekle suçladığı POUM'a karşı kampanyayı olduğu gibi halk kitlelerinde ve örgütlerde bölünme ve çatışmaları da anmak gerek. Bu çatışma, devrimci pozisiyonlarla cumhuriyetçi iktidarın tastamam bir yeniden kuruluşu pozisiyonu arasındaki stratejik mücadeleyi şiddetli bir biçimde yansıtıyordu. Ama bu çatışma mevcut güç bloklarının yayıldığı başka alanlarda ağırlaşacaktı: bir yanda CNT bundan doğrudan etkilenmişti, öte yandan, *Generalitat* kurumları mücadelede taraf olmuştu.

Aralık'tan beri, ikmale dair bir çatışma Conseiller Comorera ile onu gıda kıtlığından sorumlu tutan CNT sendikalarını karşı karşıya getiriyordu. PSUC çıtayı yükselterek ve "Daha az Komite daha çok ekmek ve tek bir hükümet: *Generalitat*" şiarı altında denetlediği halkçı kesimleri seferber ederek müdahale ediyordu. PSUC'un, devrimci süreci durdurma amacına zarar vermeyeceğinin tamamiyle bilincinde olduğunu kanıtlayan bu gösteriler, 1937'nin ilk ayları boyunca sürdüler. Aynı zamanda bu dönem CNT sendikalarınca işletilen, mağaza ve depolarda bulunan gıda ürünlerinin müsaderesi ile öne çıkar.

Askeri sorun ve kamu düzeni ağırlaşıyordu. 1936 Ekiminde kararа bağlanan milislerin askerileştirilmesi önlemleri, CNT'nin belli başlı yöneticilerinin desteğine rağmen, tabanın karşı direnişi nedeniyle, çok ilerlemedi. Cumhuriyet hükümeti tarafından oluşturulan ölçütlere göre "düzenli" bir ordunun örgütlenmesi için beklemek gerekecekti.

Bu alandaki anlaşmazlıklar önemli değildir. Buna karşılık, kamu düzeninin örgütlenmesine dair sorunlar, özellikle Rodriguez Salas'ın 1936 Aralık'ında atanmasından sonra, ağır ve sürekli olmuştur. Mayıs bunalımından önceki en dramatik an, şubat sonunda, *Generalitat* Güvenlik Konseyi'nin tüm denetim devriyelerinin dağıtılmasını ve tüm polis yapılanmalarının birleştirilimesini emret-

tiğinde ortaya çıktı. Birkaç gün sonra bulundurdukları mevcut tüm silah ve patlayıcıların Generalitat'a teslim edilmesi emredildi. Bu önlemlerin hiçbiri POUM ve CNT tarafından ne yerine getirildi ne kabul edildi. Bu arada, CNT militanlarıyla *Generalitat* kuvvetleri arasındaki silahlı çatışmalar çoğaldı. Çatışmaların bütünündeki ağırlaşma siyasal alternatifleri daha da kutuplaştırdı. 1937'nin ilk ayları boyunca, POUM'un gençlik örgütü (JCI) ile Liberter Gençlik (*Juventudes Libertarias*) geniş bir kitle gücü ve PSUC'un gençlik örgütü JSU'ya köklüce muhalefetle Devrimci Gençlik cephesini kurdular (bunun devrimciler lehine güç ilişkilerini değiştirmenin son şansı olduğunu ekleyelim, ama Mayıs olaylarından sonra, Cephe bölündü ve genç liberterler JSU'ya yakınlaştılar). Cephenin temel yönelişi "devrimci kazanımların savunusu ve burjuva geçmişin artıklarının tasfiyesi" idi. 1937 Nisan'ında kabul edilen bir belgeye göre, JSU'nun yönelişi aşağıdaki gibidir:

"1. Demokratik Cumhuriyeti savunmak (...)

2. Cumhuriyetin meşru hükümetine dayanarak "hükümet yanlısı" gençlik olmak(...)

3. Ulusal bağımsızlığı [Katalonya'nın değil İspanya'nınkini] güvence altına almak için tüm anti-faşist gençlerin birliğini savunmak ve "troçkist" aşırı devrimci lafazanlığa karşı çıkmak"[16.199].

İşte Mayıs'ta patlayacak olan ağır top.

Rodriguez Salas'ın CNT sendikasının elinde bulunan telefon santralini zorla ele geçirme kararı bir komplo teorisi ile açıklanmaya muhtaç değil. Hâlâ önemli bir gücü bulunan devrimci hareketin tabanını oymak çabalarıyla tamamiyle tutarlı bir harakettir bu. Şüphesiz, bu eylemin aylardan beri biriken büyük gerilimlere bir kıvılcım etkisinde bulunup CNT ve POUM militanlarının kitlesel ve ani tepkisine yolaçacağı öngörülmemişti. Rodriguez Salas ve danışmanı Aiguadé'nin hemen görevden alınmasıyla bir uzlaşma ihtimali vardı. Uzlaşma devrimcilere bir zafer ve *Generalitat*'ın yegane siyasal otorite olma iddiasında bir gerileme anlamına geleceğinden reddedildi. Bu uzlaşmanın reddi barikatları doğurdu.

Mayıs bunalımı, hız kaybeden savunmadaki bir devrimci süreçle, saldırıda ve yükselen bir "demokratik karşı devrim" süreci

arasında çok eşitsiz bir çatışmaydı. CNT ve POUM iktidar için mücadele etmiyorlardı ve edemezlerdi. POUM ve CNT militanlarının amacı varolan devrimci kazanımları savunmaktı ve en iyimser anda, mütevazı sınırlarla da olsa, siyasal süreci yeniden yönlendirebilme yanılsamasını besliyorlardı. POUM adına, Juan Andrade, FAI yönetimine düpedüz bir teslimiyet olmaması için "güvenceler" ve mevziler elde etmek üzere bir anlaşma önerdi. Bu öneri kabul edilmedi. CNT-FAI bir kez daha yine, misilleme olmayacağına dair söz veren Companys'e güvendiler ve amaçlarına ilişkin en ufak bir güvence elde etmeden, tüm çabalarını militanlarını barikatları terketmeye iknaya harcadılar. Bu gerçekten bir teslimiyetti. Bu durum kaçınılmaz olarak görülemez. Bununla birlikte, bence, Mayıs olayları, Katalonya'nın devrimci yola yeniden sokulması için kaçırılmış bir fırsat olarak da görülemez. Özellikle troçkist militanlarca (çok azınlık) savunulan bu yorum, siyasal ve tarihsel önemi devrimci esinine eşit olmayan, Felix Morrow'un *İspanya'da Devrim ve Karşı-Devrim* adlı gazeteciliğe özgü röportaj kitabında özetlenmiştir.

Mayıs 5'te, Companys tarafından kesin olarak desteklenen merkezi hükümet, kamu düzeninin işleyişini ve Katalonya'nın savunmasını üstüne aldı. Mayıs 7'de, merkezi hükümet tarafından gönderilen 12 000 adam durumun denetimini ele geçirir. Devrimci süreç, yenilgiyi "proletaryanın kısmi bir zaferi olarak" görmekte ısrar eden, gerçekliğe ilişkin yanılsamalar taşıyan POUM'un açıklamasına rağmen, kesin olarak yenilgiye uğramıştır. Birkaç hafta sonra parti yasadışıdır ve militanları ya işkenceye uğramış ya da Nin'in durumunda olduğu gibi öldürülmüşlerdir. Hemen hemen aynı günlerde Bilbao düşer.

Euzkadi'de Yenilginin nedenleri

Mart sonuna doğru, Franko'nun birliklerinin Kuzey cephesinde yürüttükleri saldırı, savaşın geleceğinde Euzkadi'ye belirleyici bir önem yükler. Yaklaşık üç ay boyunca burada cereyan eden mücadele, Frankocu birliklerin ezici bir askeri üstünlüğü ile sonuçlanır. Cumhuriyetçi Bask ülkesinin halkçı ve askeri kuvvetleri-

nin gerçekten kahramanca direniş kapasitesi yalnızca yenilgiyi geciktirmeye yaradı. Cumhuriyet için, 19 Temmuz'da Bilbao'nun düşüşü ile simgeleşen bu yenilginin önemini, nedenlerine ilişkin polemiğin çetinliği iyi belirtir[22][7.35]. Bu izleği değişik açılardan ele alacağım.

Kimse, Mola tarafından komuta edilen birliklerin, özellikle Kuzey saldırısı için saptanan stratejinin en önemli unsurunu oluşturan hava birliklerinin, askeri gücünü tartışmıyor[1.29 vd]. Tuñon, hava silahlarının maddi planda olduğu gibi Bask birliklerinin morali üzerinde de yıkıcı etkilerini çok ilginç tanıklıklarla belirtir: Albay Rojo'nun Ciutat'a mektubunda[1.37] belirtilen yetersizlikler çarpıcıdır.[23] Geriye bu sorunun maddi olarak çözülüp çözülemeyeceği kalıyor, yani Cumhuriyet hükümetinin Euzkadi'ye yeterli bir hava yardımı ulaştırma imkanına sahipken kötü niyetle ya da Genel Kurmay'ın bir hatası sonucu bunu yapmaması. 13 Temmuz'da, Ajuriaguerra tarafından Irujo'ya gönderilen telgrafa göre, Bask ülkesi cumhuriyetçi hükümetin bir "açık ihaneti" ile "kendini savunamaz" hale sokulmuştur. Cumhuriyetin merkezi hükümetinin savunucularına inanılacak olursa, tam tersine, yenilgi Bask hükümetinin askeri hatalarının sonucudur. Azana'nın aktardığı bir raporda, Martinez Cabrera şöyle yazar: "Bask hükümetinin iddialarının aksine, gerekli malzeme ve personelin varolmasına rağmen, hiçbir zaman gerçek bir ordu örgütlenmemişti. Eksik olan, disiplin, yönetim, eylem birliği, ortak bir amaca ulaşmak için birlikte çalışma iradesiydi"[7.38]. Askeri soruna ilişkin bu polemiklere dair makul bir düşünce oluşturmak için yeterli unsur bulunmamaktadır (siyasal izlekte olanlar daha sonra incelenecektir).

---

22) Salas'a göre, Bilbao'nun düşüşü ile "denge belirleyici bir biçimde cumhuriyet karşıtı yönde bozulmuştu." Thomas "Biskay'ın tüm İspanya'nın patlayıcısının yarısını ürettiğini" ekler.

23) Ciutat bombalar karşısında askerlerin tepkisini şu terimlerle dile getirir: "gece boyu maneviyatı yükseltmeye ve güçlendirmeye çalışıyorduk, ama güneş doğar doğmaz, ondört saat günışığının verdiği korku öylesine güçlüydü ki mevziler en ufak bahane ile terkediliyordu."

Merkezi hükümete, Euzkadi'yi yüzüstü bırakmış olmakla, sitem eden milliyetçilerin suçlaması çok haklı görünmüyor. Largo Caballero hükümeti tarafından olduğu gibi, daha yoğun olarak, Prieto'nun tüm savunma siyasetinin başında olduğu Negrin hükümetinin de gösterdiği çabaları doğrulamak için, özellikle hava kuvvetlerine ilişkin olarak yeterince fazla belge var. Cumhuriyet, İtalyan ve özellikle Alman hava kuvvetlerinin gücü karşısında, Euzkadi'ye etkili olacak desteği sunacak güçte değildi. Böylesi koşullarda, başarıyla taçlanmış bir askeri direnişi örgütlemek esas olarak siyasal bir sorundu.

Öte yandan, Bask hükümeti sorumluluğundaki başlıca hatalar ilkbahar saldırısından öncedir ve Aguirre hükümetinin kuruluş dönemine dayanır: gerekli ve mümkün bir savaş sanayinin kurulmasını ve etkin bir ayıklama yapmayı reddetme. Bu son derece ağır hatalar, cumhuriyet yetkililerince teşvik edilmemiş, hoşgörülmüştür.

Cumhuriyet komutanlığı ile Aguirre hükümeti arasındaki askeri alandaki kötü ilişkilere gelince, bu sonuncusu Frankocu saldırının başından itibaren ilişkileri iyileştirmek için bir çaba gösterdi. Aguirre'in ordunun komutasını, cumhuriyetin merkezi askeri aygıtının önemli adamları general Pozas ve Asensio'ya teslim etmeyi, iki ardarda gelen girişimin tamamiyle yenilgiye uğramasından sonra ele aldığını anmak gerekir. Bu generalleri Bilbao'ya göndermeyi reddeden Largo Caballero hükümetidir. Öte yandan, Aguirre komutanlığı, yenilgiden birkaç gün önce Bilbao'ya gelen Gamir'e[24] ve onun görevli müfrezesine bırakmadan önce, sadece birkaç hafta yürüttü.

Nihayet, örneğin parti tabur ve alaylarının oynadığı merkezi rol gibi, Bask askeri birliklerinin örgütlenmesindeki diğer önemli sorunlar, bir istisna olmayıp bu dönemde cumhuriyetçi kamp saflarında daha çok kuraldı.

---

24) Prieto'nun Savunma Bakanı olduğu, Negrin hükümeti, general Gamir'i "Bask ülkesi ordu birlikleri şefi" olarak atar. Gamir, mayıs sonuna doğru, özerk hükümet tarafından kabul edilerek o zamana kadar Aguirre tarafından yürütülen askeri işleri üstlenir ve görevinin başına geçer.

Sonuç olarak, askeri meselelerin ne Bask hükümetinin ne de cumhuriyet yetkililerinin yorumundaki gibi yenilginin esas nedeni olmadıklarını düşünüyorum. Esas meseleler, bir iç savaşta normal olduğu üzere siyasal karakterdeydi, yani politikanın komuta mevkiinde olduğu askeri bir çatışma söz konusuydu.

"PNV'den beklenecek" olan gibi övücü terimlerle Guernica programını sunan tarihçi Fusi'yi daha önce zikretmiştim. Aguirre hükümetinin savaşı tam da "kendisinden bekleneceği gibi" yönettiği eklenebilir. Sanırım, böylesine elverişsiz güç ilişkileri çerçevesinde direnmenin tek olasılığı devrimci halk savaşı yöntemleri uygulamaktı. Bu anlamda, Madrid savunması örneğini izleyerek Bilbao'yu savunmayı önerenler tamamiyle haklıydılar. Bilbao'nun dik yollarının bunu imkansız kıldığını[7.34] ileri süren Leizaola'nın olumsuz cevabı, böylesine önemli bir siyasal soruna ilişkin olarak tamamiyle yersiz, basit bir mazerettir.

Rubial tarafından işaret edilen, fabrikaları yıkmadan[6.11.151] kullanışsız hale getirme imkanına rağmen, Bilbao fabrikalarının dokunulmadan bırakılmasına dair korkunç karar, "dönmeyi düşünüyor ve umut ediyoruz" diye haklı gösterilecektir. Yalnızca benzer argümanların kullanıldığı Guipozcoa muharebesi deneyimi ile değil, düşmanın eline düştüklerinde yakın tehlikenin bilincinde de olsalar, Biskay burjuvazisinin fabrikaları dokunmadan elde tutmayı temel bir amaç olarak görmeleri nedeniyle de PNV'den de "bu beklenebilirdi." Savaşın son evreleri boyunca cumhuriyetçi birlikleri vuracak olan moral bozukluğu ve firarların korkunç dalgası - Azana'nın köpeksi ve acı yargısıyla doğrulanan[25][7.73]-, Bask ülkesinde siyasal yönetimde PNV'ye verilen mutlak egemenlikten bir kez daha "beklenebilecek" olandı.

Nihayet, önceki bölümde dediklerimizi anmak gerek. PNV hemen hemen muhalefetsiz yönetiyordu. Fraser, Frankocu saldırıdan hemen önce, Bask halk cephesi partilerinin aleni hale gelen eleştirel bir dökümanına başvurur. Ama, bu partilerin pratiğine bakarak bu

25)Bkz.18. not.

eleştirilerin tutarlılığını tartışmalı kılan bir tanıklık gösterir[26] [6.II.135]. Eleştiriler yapıldıklarında artık çok geçti. Garmendia'nın zikrettiği Euzkadi KP'sinin Aralık 1937 dökümanı eleştiriden çok hesaplaşma izlenimini vermekte. İspanyol KP'si gibi, Euzkadi KP'si de proletaryayı "susturmayı" isteyenleri eleştirmek için ya da "kitlelerin siyasal yaşama aktif müdahaleleri, hükümetin siyasal yöneleşinde bir değişimi zorla kabul ettirecektir" iddiasında bulunmak için en ufak bir meşruiyete sahip değildi. Mayıs olaylarından bir ay sonra bu kelimeler acıalaylı görünüyordu.

Santoña Antlaşması

Ama yine de, Euzkadi muharebesinin "niçin" yitirildiğini anlamak önemliyse, muharebenin "nasıl" yapıldığı anlamak da önemlidir. Bask hükümeti komiserleri Lajarcegui ve Ugarte'nin raporları ancak yakın zamanda aleni hale geldi. Tarihe Santona Antlaşması adıyla giren antlaşmanın nasıl düzenlendiğini üstlerine ayrıntılarıyla açıklıyorlar. Ne yazık ki, belgelerin uzunluğu onları yeniden vermeye imkan tanımıyor. Dolayısıyla, José Maria Garmendia'nın sunduğu anlatıma göre kısa bir özetlemeyle yetineceğim.

11 Mayıs, İtalyan konsolosu Cavaletti, Onaindía ile görüşür ve Mussolini'nin, Bilbao'nun tesliminde garantör devlet olarak araya girmeye hazır olduğunu bildirir. Tercihan Aguirre'den Duçe'ye bir telgraf biçiminde, Bask hükümetinin mümkünse resmi bir talebini tavsiye eder. Aguirre teslim olmayı tartışmayı kabul etmez ve niyetinin Bilbao'yu savunmaya çalışmak olduğunu ileri sürer. Ama,

---

26)Euzkadi'deki Halk Cephesi partileri, Kuzey Ordusunun bir tek komutasına bağlı bir halkçı orduda milislerin birleşmesini talep ettiler. Siyasal komiserlerin atanmasını, cumhuriyetçi bölgelerde kalmış olan düşmanların "şiddetle tasfiyesini", savaş sanayinin ve bankaların millileştirilmesini, işçi denetimini vd. de talep ettiler. Ama PNV'nin hükümetteki temsilcisi Gonzalo Nárdiz, Bilbao'nun savunmasının ilk evrelerine kadar hükümette büyük siyasal değişikliklerin yapılmamasını söyledi. Bu görüş olgularla ve Aguirre hükümetinin kuruluşundan itibaren bu partilerin yönelişiyle tutarlıdır.

Mayıs sonuna doğru, durum umutsuz hale gelir. Aguirre harekatların yönetiminden istifa eder (pek belli olmayan nedenlerle) ve yerini Ajuriaguerra alır.

16 Mayıs, Onaindía'ya "Franko birlikleri, Bilbao'ya girerse, sorunlarımızın bilincinde olan İtalyanların, kargaşayı bertaraf edene kadar kalacağımız güvencesiyle, sivil nüfusun hayatını kurtarmayı sağlaması" dileğini bildirmesi için İtalyan Konsolosuna başvurmasını emreder. Santoña antlaşmasının şekillenmeye başması tam da bu andan itibarendir.

19 Haziran, Bilbao'nun düşüşü: PNV, Frankocu siyasal tutukluların serbest bırakılmasını ve sınai tesislerin ve binaların zarar görmesinin engelleme sorumluluğunu üstlenirse de bu, Frankocu hava kuvvetlerinin bombardımanını durduramaz. Anjuriaguerra, Onaindía'yı bu durumdan İtalyanları haberdar etmekle görevlendirir.

Milliyetçi müfrezelerde moral bozukluğu tam tekmildir. Ajuriaguerra teslim oluşu hazırlamak için askeri şeflerle toplanır ve Onaindía'yı Bask halkının özelliklerini ve onun milliyetçi ideolojisini - Mussolini'nin dışişleri bakanı kont Ciano'ya tamamen önemsiz gelen kaygular- hakkında bilgilendirme ve "Duçe'nin özlemlerimizi destekleyeceğini görme umudunu" ifade etmesi için İtalya'ya gönderir.

Mussolini, Franko'yu PNV'nin durumu hakkında bilgilendirir ve Kuzey Cephesinin düşüşüne imkan verecek ve Bask halkının gözünde "katolik dünyasının moral görünümünün kurtarıcısı" olarak görünecek bir antlaşmaya ulaşma fırsatına dair görüşünü bildirir. Franko, askeri kuvvetlerin yöneticilerine itaat etmeyeceklerine inanaraktan kabul eder. Ama sonuçları ağır olacak bir yanlış anlama sözkonusudur. Mussolini aleni bir teslim oluş düşünmektedir. Buna karşılık, PNV bir komedi tasarlamaktadır ("teslim oluş açıkça askeri bir harekat biçiminde olmalıdır: diplomatik görüşmelerin sonucu olarak değil, bölgede bir "İtalyan" zaferi olarak görülmelidir"). Komedi, milliyetçi yönetici Irujo'nun üyesi olmayı sürdürdüğü cumhuriyet hükümetinin gözünde gerçeğin gizlenmesine yardım ediyor ve PNV'yi ve Bask hükümetini tüm sorumluluktan kurtarıyordu.

Cumhuriyet saldırıya geçse ve savaşı kazansa (1937 kışında savaşın sonucunun henüz belli olmadığını hatırlamak gerekir) bu çok önemli olabilirdi. Komedinin amacına ulaştırılması için hemen sahneye koşulması gerekiyodu.

20 Temmuz, PNV yönetimi, partinin savaş Komiserlerini tasarıdan bilgilendirdi. Bu Komiserlerden ikisi, Lajarcegui ve Ugarte, olayların tam tamına gerçekleşmesine imkan veren bir rapor kaleme alırlar. Rapora göre, plan aşağıdaki düşünceye dayanıyordu: "Basklılar savunma konumunda kalarak ve Euzkadi cephesini terketmeden çarpışmaları durduracaklar: başka bir ifadeyle, Kuzey ordusu ile herhangi bir işbirliğine artık meydan vermeyecekler."

Bu planı gerçekleştirmek için, partinin taburlarını sıkı sıkıya denetlemek gerekiyordu. General Gamir bu taburları düzenli bir ordu kurmak için dağıtmaya çalıştığında, PNV'nin ulusal birlikleri cepheyi terketmeye zorlayan, gerçek bir ayaklanma düzenlemesinin nedeni budur. Gamir görüş değiştirir ve PNV'nin ellerini serbest bırakır. Tüm temmuz ayı boyunca, bu birliklerin disiplinsiz ve başına buyruk davranışları arttı. Lajarcegui ve Ugarte "onların rolü yalnızca askeri şeflerle değil Kuzey ve Euzkadi'nin sendikal ve siyasal örgütleriyle de çatışmaktı (...), zira bizim görevimiz "anti-faşist" davadan çok düşman için çalışan gerçek ajan provakatörlerin rolüydü" diye anlatır. Bu sözler, PNV'ye karşı dürüstlüğünü kanıtlamak için, bu süre zarfında, "Komiserlerin ve milliyetçi birliklerin Subaylarının, şeflerinin, tavrının son derece övgüye değer olduğunu" eklemesini de engellemiyor.

Planın uygulanmasının gerektirdiği üzere PNV, Kuzey ordusu tarafından başlatılan önemli bir saldırıyı boykot etmeye karar verdi ve bu amaçla askeri şeflere general Gamir'den gelen tutuklama emirlerine itaat etmeleri ve onlara karşı uygulamaları için bir çağrıda bulundu.

17 Ağustos, general Ajuriaguerra milliyetçi askerlerin gerçek maksatlarını bildirmek ve PNV siyasal ve askeri sorumlularının başka yere gönderilme koşullarına dair bir anlaşma yapmak için San Juaz de Luz'daki İtalyan genel kurmayı ile buluşur.

14'ünde, Asturyas'a Frankocu saldırı başladı. Tecrit olma tehli-

kesi ile yüzyüze gelen milliyetçi taburlar firar etme emrini aldılar. Lajarcegui ve Ugarte'nin dediği gibi "tüm çabamız iki amacı hedefliyordu: ilkin, birliklerimizin mücadeleye tam katılımını önlemek ve sonra "İtalyan" tümenlerinin kendi istedikleri biçimde yerleşebilmeleri için cephedekileri terhis etmek...".

23'ünde, planın gerçekleşmesinde gerekli bir koşul olarak, milliyetçi birliklerin tümü, cumhuriyetçi taburlardan uzaklaşarak Santoña'ya toplandılar. Ajuriaguerra, teslim olmak için tespit edilen tarih üzerinden 48 saatlik bir süre talep etti: 24 Ağustos.

O andan itibaren işler karışmaya başladı. İtalyan genelkurmayı ile iletişim hataları, bu sonuncunun teslim oluş tarihine uyulmadığı ve dolayısıyla antlaşmanın geçerli olmadığını sanmasına neden oldu. Tahliye ile görevli gemiler gelmediler. Ajuriaguerra, general Mancini ile pratik hiçbir sonucu olmayan yeni bir görüşme yapmaya çalıştı. Nihayet, gemiler Santoña limanında belirdiler ama Frankocu deniz kuvvetlerinin müdahalesi tahliyeyi engelledi. Mancini ile son anda bir uzlaşma, ardarda tahliyelerine güvence verilecek milliyetçi askeri ve siyasi şeflerin İtalyan birlikleri ile korunarak bir binada toplanmış olmasını öngörüyordu. Ajuriaguerra ve diğer milliyetçi yöneticiler sığınak olarak İtalyan birlikleri denetiminde olan El Dueso hapishanesinin ve milliyetçi asker ve sivillerin bulunduğu Castro y Laredo toplama kampını seçmişlerdi. Ama 4 Eylül'de İtalyan taburlarının yerini Frankocu ordu almıştı.

15 Ekim'de, PNV'nin 14 siyasal ve askeri yöneticisi kurşuna dizildi. Ölüme mahkum edilmiş olan Ajuriaguerra, İtalyan genelkurmayının baskıları sayesinde kurtarılabildi. Franko'nun ölümünden sonra, siyaset sahnesinde yeniden belirecek ve PNV'nin siyasal yöneticisi olarak önemli bir rol oynayacaktır. Ölümüne kadar Santoña Antlaşmasının gerçekten ne olduğu gizini korudu. 1983'te, Onaindía'nın kitabının yayınlanmasından sonra olayların gerçeği öğrenilebildi.

Santoña Antlaşması gerçek bir antlaşma değildir. Titizlikle hazırlanmış ve açık bir ihanettir. Fusi'nin basit bir "Bask partikülarizminin ürünü"ne[5.160] indirgemesini anlayamıyorum. PNV'nin çıkarları açısından bile ve olayları bilmenin ürünü olan mo-

ral tiksintiyi de bir yana koyaraktan, Antlaşma bizzat milliyetçilerin kendisi için yalnızca feci sonuçlara yol açan siyasal olarak akıl almaz bir kararı temsil ediyordu.

Kurnazlığı keşfedilene kadar[9.973] milliyetçi Bask çevrelerinde olayların resmi yorumu olan, José Antonio Aguirre'in sunuş ya da daha doğrusu bu sorunu "atlatma" tarzı bana ilginç görünüyordu. Aguirre, Antlaşmayı, Cumhuriyet hükümetinin, Fransa üzerinden Katalonya'da 40 000 Bask askerini yerleştirmeye ilişkin önerisinin reddedilmesi karşısında haklılık kazanmış olarak sunar. Aguirre acaip planını cumhuriyetçilerin tercihi nedeniyle somutlaşamayan askeri direniş niyetinin bir kanıtı ve Antlaşmayı "gereksiz ve aptalca bir fedakarlığı" engelleme imkanı olarak sunar. Ama olayların 1956'da yapılan bu yorumu kronolojik çelişki içindedir: Santoña Antlaşmasının hazırlama kararı BBB vve Ajuriaguerra tarafından savaş cephesiyle 16 Haziran'da kabul edilmişti, yani Aguirre'in önerisinden önce. Nesnel olarak, Aguirre'in tanıklığı en azından tarihin bir çarpıtılması ve 4 Ekim 1937[27][7.62] raporuna benzer şekilde Bask halkının anısına saldırıdır. İşte Ajuriguerra'nın teslim oluşta Bask hükümetini "tüm sorumluluktan" kurtaran tercihinin pratik sonuçları bunlar olmuştur. Başka türlü dendiğinde, Itturalde'nin kullandığı deyimle onurlu olmayı istemiş, ama bu bağlamda sadece ikiyüzlü olmuştu: "bir ordu artık savaşa kendini veremiyorsa, bir hükümet, asla!" [2.210]

Bitirmek için, pek açık olmayan siyasal bir bakışı ele almak gerek. Savaşın başından beri PNV'nin siyasetinde bir "ayrı barış" ihtimali mevcuttu ve bunun başlıca aracı Vatikandı. Kardinal Pacelli'nin 12 mayıs 1935'teki telgrafının amacı buydu[28][7.45]. German-

---

27)Bu rapor "diğer cumhuriyetçi güçlerin ihaneti ve korkalığı arasında İsa'nın ilkelerine tek sadık kalan ırklarının özgürlüğü ve Ünvanı için" ölene kadar mücadele etmeye hazır Baskılıların (yani milliyetçilerin) durumunun bir sonucu olarak Bask ordusunun teslim oluşunu sunmak için yalanların yoğunlaştırılmasından ibarettir. Lejarcegui ve Ugarte cumhuriyetçi hükümete karşı "teslim olmayı" haklı göstermek için bu zırvaları kullanırlar.

dia bu telgrafı olduğu gibi aynı günlerde Mussolini'nin sözcüsü ile Franko arasında kurulan bağlantıyı da, "Vatikan'ın çıkarlarından başka birşey olmayan" bir çıkara denk düşen girişimler olarak yorumlar. Vatikan'ın suç ortaklığını kullanarak bu Franko'nun çıkarına da neden olmasın? bu ihtimali dıştalayacak hiçbir neden görmüyorum.

Tüm iç savaş boyunca, Frankoculuk mükemmel sonuçlarıyla ve çok etkin biçimde "politika" yaptı. Mayıs ortasına doğru Bask ülkesi durumunda, bir "ayrı barış" ihtimalini ileri sürmek, feci sonuçları olabilecek gecikmeye bir bombaydı. Belki de Kuzey savaşında Franko, yalnızca hava ve topçu üstünlüğüne değil, Haziran sonundaki felakete kesin olarak katkıda bulunacak bir siyasal üskünlüğe de sahipti.

Garmendia, yenilgiden ve Katalonya'ya yerleşmesinden sonra Aguirre'e neden kimsenin hesap sormadığını kendi kendine sormakta[7.63]. Bence bu durum iki nedenle açıklanabilir: ilki, diplomatik karakterde, "Negrin'in yabancı faşist saldırıyı belirterek "onurlu" bir barışa ulaşma çabaları, Avrupa'da yaygın bir sempatiye sahip olan katolik siyasal bir örgütün hükümetinde varoluşuyla tam olarak bağdaşması"; ikincisi, doğrudan siyasal, "1936 ittifakının kesinlikle karşılıklı olarak korunması" idi.

Sanırım bu ittifak bu incelemede ele alınan konunun merkezinde bulunmaktadır: bu ittifak yalnızca biçimsel değildi, savaşın devrimci ilk haftalarından sonra Cumhuriyetin inşası için işbirliği yapan

---

28)Telgrafın içeriği aşağıdadır: "Franko ve Mola, Bilbao'nun teslim olması halinde, can ve mal güvenliğini sağlayarak, adi suçlardan sorumlu olanlar hariç, askeri şefler de dahil olmak üzere, silahlarını bulunduran askerlerin özgürlüğü için kenti korumayı üstleneceklerini bildirirler; Rerum Novarim ilkesine göre bir "tedrici adalet" ve yönetsel bir ademi merkeziyetçilik de vaad ederler. Metin şunları belirterek sona erer ".Aziz Babamız, Ekselanslarınızı, kanlı çatışmanın nihai olarak durdurulması dileğiyle bu önerilerin hızla ve özenle incelemeye almanızda sizi yüreklendirsin." Telgraf, cumhuriyetçi hükümet tarafından ele geçirilmiş ve asla hedefine ulaşamamıştır.

bütün siyasal güçlerin, ortak, belirleyici siyasal ve stratejik unsurlarını içeriyordu. Negrin hükümeti, Ağustos 1938'de[29] PNV ile Esquerra arasında çatışmalar patlak vermeden önce, değişik bir yoldan yenilgiye götüren bu stratejinin çerçevesinde cumhuriyetçi birliğin cisimleşmesini gösteriyordu.

29) 5 Ağustos 1938, Negrin Bakanlar kuruluna, *Generalitat*'ın savaş sanayinin bütününü cumhuriyet hükümetinin denetimine almasını hedefleyen önlemler önerir. Gerçekte, bu önlemler *Generalitat*'ın tüm özerklik kalıntılarını tasfiyeyi hedefleyen hükümetin genel tutumuyla uyumludular. Ama bu, "ulusal birlik" hükümetindeki PNV ve Esquerra'nın iki temsilcesinin, Aigudar ve onunla dayanışma halindeki İrujio'nun istifasına yol açınca bardağı taşıran damla olur. Sosyalist bakan Zugazagotia'ya göre, aşağıdaki sözleri atfettiği Nagrin gözü dönmüş bir milliyetçidir: "Artık ispanyol ulusu yok! Hiçbir şekilde kabul edemeyeceğim bizi bölünmeye götürecek milliyetçi kampanyalara izin vermeden önce, İtalyanlar ve Almanlara bağlanmama dışında hiçbir şart koşmaksızın iktidarı Frankoya bırakırım. İspanya'nın bütünlüğü konusunda sonuna kadar ısrarlıyım..." Negrin kendine göre Calvo Sotelo'nun cümlesini formüle edebilirdi: "Bölünmüş bir İspanyadansa, faşist bir İspanya evladır."

Ekler

I. Gelişmekte olan devrimde İspanyol proletaryası

Andreu Nin

Yoldaşlar: zaferleriyle değil yenilgileriyle tanınan İspanyol ordusu kendi etkisizliği ile ün salmıştır. Dahası, ülke içinde emekçi sınıfa karşı kimi başarılar elde edebileceğini idda edebilir, ama askeri bir eyleme her kalkıştığında, her zaman düzenli olarak ezilmiştir. İspanyol ordusunun hiyerarşisinin korkak ve yeteneksiz olduğunu biliyoruz, ama gelişmeler bize henüz inanılmayacak kertede aptal olduğunu da göstermemişti.

Zahmetli bir hazırlıktan sonra, 19 Temmuz'da, proleter örgütlerini yıkma, emekçilerin kazanımlarını ortadan kaldırma, işçi hareketinin işini bitirme, kısaca, Alman, Avusturyalı ve İtalyan işçilerinin maruz kaldığı gibi ülkemizde de kanlı bir diktatörlük rejimi kurma amacıyla bir ayaklanma, bir isyan başlatan İspanyol askerlerinin alıklıklarını düşünün.

Askerler işçi hareketini ezmek istiyorlardı. Biz İspanyol devriminin proleter karakterinden asla kuşku duymadık, ama Rusya'daki devrimden de daha derin bir proleter devrimini kışkırtan 19 Temmuz ayaklanması ile, devrimci sürecin hızlandırılması için İspanyol askerleri gibi aptal askerler gerekiyordu.

Proletarya demokratik cumhuriyet için mücadele etmiyor

Barselona emekçileri, bu devrim boyunca, bu kürsüden bizi kaç kez dinlediniz, ve size olayların partimizin öngörülerinin, İspanya ile Katalonya emekçi kitlelerinin sayesinde, Halk Cephesinin zaferi esnasında yine de birçok ihtiyat kaydı ile karşılanmakla birlikte, tamamıyla doğrulandığını övünçle söyleyebilirim. Seçimlerin arifesin-

de bile, bu aynı kürsüden sol cumhuriyetçilerin bir hükümetinin iyiniyet eksikliğinden ötürü değil, ama yalnızca proleter devrimi sömürücü sınıfların ayrıcalıkları ile mücadele edebileceğinden, İspanyanın sorunlarının burjuva demokrasisi tarafından çözülemeyeceğini söylüyorduk. Bir burjuva hükümeti, en ilerisi bile, küçük burjuvazi gibi duraksamayan işçi sınıfının görevlerini tamamlayamaz.

16 Şubat zaferinden sonra, devrimin bitmediğini, mücadelenin tamamlanmadığını, mücadelenin devam ettiğini, çünkü esas olanın burjuva demokrasisi ile faşizm arasındaki değil daha çok faşizmle sosyalizm arasındaki, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki çatışma olduğunu söylüyorduk.. Olaylar, yoldaşlar, tamamiyle haklı olduğumuzu kanıtladılar. 19 Temmuz'da, emekçi sınıf, elde silah Katalonya'da faşizme karşı baraj kurdu ve iktidar meselesini ortaya koydu .

Mücadele tüm İspanya'da devam ediyor. Ve şimdi, işçi sınıfı, elde silah demokratik cumhuriyeti korumak zorunda mıdır? Katalonya emekçileri, İspanya emekçileri Senor Azanâ'nın cumhuriyetine dönmek için kanlarını vermek, devasa özverilerde bulunmak zorunda mıdırlar?

Katalonya ve İspanya işçi sınıfı demokratik cumhuriyet için mücadele etmiyor. Şu ana kadar, İspanyol demokratik devrimi tamamlanmamıştı. Beş yılda Cumhuriyet, İspanyol devriminin temel sorunlarından hiçbirini çözmedi. Kilise, toprak, ordu, yüksek görevlilerin ayıklanması ve Katalanya sorunları çözülmedi. Ve işte yoldaşlar, demokratik devrimin tüm bu somut hedefleri, beş yıl boyunca bunları yerine getirme konusundaki yeteneksizliğini göstermiş olan liberal burjuvazi tarafından değil birkaç günde elde silah işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmiştir. Kilise sorununu nasıl çözdüğümüzü zaten biliyorsunuz: tüm İspanya'da hiçbir kilise kalmadı; kilisenin malları, ekonomik gücü meselesi, basit ve sade kamulaştırılma ile çözüldü. Toprak sorunu çözüldü, çünkü köylüler ne tarım sözleşmeleri yasasını ne tarım reformu enstitüsünün ölçütlerini beklemediler, ama mülk sahiplerini kovdular ve toprakları ele geçirdiler.

Başka bir mesele daha vardı, ordu meselesi. Durmaksızın subaylar hiyerarşisinin tasyifesinden sözediliyordu. Emekçi sınıf onu yıkarak ve gerçek bir kızıl orduya dönüşecek olan milisleri oluşturarak, bu hiyerarşiyi tasfiye etti. Hiçbir bahane, eski sürekli ordunun yerini alacak bir gönüllüler ordusu yaratma bahanesi dahi, bu işçi milislerinin özünü değiştirmeye neden olamaz. Yoldaşlar, bu işçi milisleri demokratik cumhuriyetin ordusu değil işçi sınıfının kızıl ordusu olmalıdır ve olacaktır.

Ve bu ordu -yoldaşlar- bize ihanet etmeyecektir. Bu ordunun bedeni bizden, kanı bizdendir ve bu orduda şüpheli subaylara yer yoktur. Bu ordu asla ihanet etmeyecek olan işçi sınıfının evlatları tarafından yönetilmektedir ve yönetilecektir.

Bir de -yoldaşlar- Katalonya meselesi kalıyor ve sizi bugün ve 19 Temmuz öncesinde bu meselenin koyuluş tarzı arasında varolan temel farklılıklar üzerinde düşünmeye çağırıyorum. Katalan milliyetçi hareketindeki hegemonik sınıf küçük burjuvaziydi. Burjuva partileri bu milliyetçi hareketin en has temsilcileriydiler ve olaylar -yoldaşlar- bir kez daha bizim haklı olduğumuzu gösterdi. Bugün, katalan meselesi çözüldü, ama Katolonya'da örgütlenen ve kesin olarak özerk bir Devlet gibi davranan işçi sınıfı tarafından çözüldü. İşçi sınıfı, demokratik devrimin tüm temel meselelerini çözümledi. Bugün, "demokrasinin savunusu" şiarının artık hiçbir anlamı yok. Yoldaşlar, 19 Temmuz'da, İspanyol feodalizmi ve militarizmi yıkıldı, ama onlarla birlikte kapitalist ekonomi de ebediyen çöktü.

Devrim ve savaş birbirinden ayrılamaz

Şimdi, bize acil bir amacımız olduğu söyleniyor: cephede mücadele. Bize, önce savaşı kazanmamız gerektiği söyleniyor ve ondan sonra görürüz deniliyor.

Ama bu iki sorun birbirinden ayrılamaz. Savaşı yalnızca teknik açıdan kazanamayız. Bu bakış açısından, 19 Temmuz'da, askerler, silahlanma ve disiplin üstünlükleriyle kazanan taraf olmalıydılar. Neden kazanamadılar? Çünkü bizlerde, yeni bir toplum umudu, kaçınılmaz bir biçimde yokolmaya mahkum bir toplum için

mücadele edenlere karşı çıkma gibi, askerlerde olmayan şeyler vardı.

Bunun için, mücadelenin bu anında, toplumsal ve ekonomik kazanımlar askeri zaferler kadar önemlidir.

Eğer kapitalizmle işimizi bitirirsek, eğer sosyalizm yolunda devrimi yürütürsek, o halde biz, İspanya'da monarşik, faşist ve gerici ayaktakımının tüm girişimlerinin ezemeyecekleri derinlikte bir devrim ve öylesine güçlü bir hareket yaratıyoruz demektir ve zaten bunu yaratmaktayız da.

Bunun için geriye doğru her adım her uzlaşma düşmana sunulmuş bir hediyedir diyoruz.

Anti-faşist mücadele ne anlama gelir? Soyut bir anti-faşist mücadele yoktur. Faşizm nedir? Faşizm burjuvazinin egemenliğini koruması ve pekiştirmesi için son şanstır. Kapitalizm kendi iç çelişkilerini artık çözemiyor ve faşizmden başka çıkış yolu yok. Bu nedenle, bu aynı küsüden diyorduk ki, İspanya'da cumhuriyetçi solun geçici başarısı durumunda dahi, küçük burjuvazi kendine özgü çelişkilerini çözme becerisini gösteremeyecektir ve faşizmin zaferi kaçınılmaz olacaktır Faşizme karşı sadece tek bir etkili mücadele biçimi vardır: proleter devrimi. Eğer sol cumhuriyetçilerin soylularının güzel demagojik cümlelerine inanmak durumunda kalınırsa, bizim bugünkü çıkarımızın demokratik cumhuriyeti savunmak olduğunu düşünmek gerekir. Ama bu seçenek, az ya da çok bir zaman sonra yalnızca faşizmin zaferini hazırlayabilir ve sonuç olarak, partimiz adına bir kez daha tekrarlıyorum ki yalnız İspanyol proletaryası bugünkü durumun anahtarını elinde bulunduruyor: ülkemizde bir sosyalist Cumhuriyet kurmak için proleter devrimi.

Önceki konuma geri dönemeyiz

Burjuva demokratlar tabiyatiyle önceki konuma geri dönmeyi düşlüyorlar. Bununla birlikte aralarından çoğu ülkemizde olup biteni anlamadılar, önceki dönemin süremeyeceğini ve derin bir altüst oluş döneminden geçtiğimizi hiç anlamıyorlar. Bu baylar, örneğin bugün iyice geçersizleşmiş olan 16 Temmuz seçimleri gibi, önceki

konuma geri dönmeyi hayal etmekteler. Bu seçimlerin ürünü olan parlamento somut durumu yansıtıyordu, ama unutmamak gerekir ki -yoldaşlar- bu parlamentoda iç savaşı başlatan faşistler ve tüm gerici kesimler temsil ediliyorlardı. İmdi, biz yeni bir duruma karşı koymak için yeni kurumlar kurmalıyız diyoruz. Eğer onlar istiyorlarsa 16 Temmuz parlamentosunu eski eserler müzesinde muhafaza edebilirler.

Şimdiden eskisi gibi parlamenter bir sistemin bizi rahatlatmayacağını bildirmeliyiz. Biz herkes için özgürlükten yana değiliz; içinde bulunduğumuz durumda, kendilerine hiçbir siyasal hak bahşetmeyeceğimiz gerici ve burjuva unsurlarla paylaşaçak birşeyimiz yoktur. Devrimin ürünü olan, bu devrimin ve şu anda tüm İspanya'da daha iyi bir toplum için mücadele eden emekçi kitlelerin özlemlerine yaraşır yeni kurumlar yaratmak gerekir. Bu anlamda, açıktır ki -yoldaşlar- 16 Temmuz parlamentosu güncel durumun gereklerine karşılık düşmemektedir. Yeni bir yasama organı oluşturmak gerek ve biz, kurucu meclisi (*Cortes*)yeni bir İspanyol toplumunun temellerini ortaya koymayı hedeflemeye ikna edebileceğimize inanıyoruz. Bu kurucu meclislerde, daha önce söylediğim gibi, burjuvazi ve sömürücü sınıflar temsil edilmeyeceklerdir. Bu kurucu meclisler işçi, köylü ve savaşanların komitelerinin temsilcilerinden, yani bugün düşmana karşı mücadele eden ve yarının yeni İspanyası'nı kurmakta olan, devrimi yapanlar tarafından oluşturulmalıdır.

Bir işçi hükümeti için

Muhakak ki, yoldaşlar, acil sorunlara karşı koymalıyız. Güçlü bir hükümete ihtiyaç var, işte ülkenin halk kitlelerinin genel izlenimi. Güçlü bir hükümete ihtiyacımız var, ama burjuva unsurların bu sözcüğe önceki dönemde verdikleri anlamda değil. Mücadeleyi sonuna kadar götürmeye hazır ve emekçilerin güveninin ürünü olan en yüksek yetkiye dayanan, güçlü bir hükümete ihtiyaç var. Madrid'de seçilmiş olan hükümet bu isteklere karşılık düşmekte midir? Biz kesinlikle düşmediğini düşünüyoruz. Emekçi sınıf Cumhur-

başkanı tarafından atanmış olan hükümetin açıklamalarından çok daha fazlasına ihtiyaç duyuyor Bu herhangi bir Grial tarafından başkanlık edilen, eski cumhuriyetçi sol hükümetlerin herhangi bir temsilcisinin yapabileceği bir açıklamadır. Sözü edilen, günün gereklerine cevap vermekten tamamen aciz bir hükümetin, burjuva demokrasisinin önyargıları ile dolu bir hükümetin, tüm İspanyolları temsil etmeye can atan bir hükümetin açıklamasıdır. Biz diyoruz ki, bu durumda, gereken tek hükümet, burjuva bakanları olmayan, salt bir işçi hükümetidir. Basitçe işçilerin çıkarlarını değil İspanyol proletaryasının tüm kesimlerinin temsil etmelidir. Gerçekte, yaşadığımız ve bugün aktörleri olduğumuz devrim bir parti ya da örgüt devrimi olmayıp tüm emekçiler sınıfının kendi parti ve örgütleriyle yaptıkları bir devrimdir. Kimse bu devrimde tekel hakkı isteyemez, zira devrim hepimize, tüm emekçilere aittir.

Bugünkü, hükümet, hiç şüphesiz, bir önceki hükümetten bir adım ötesini temsil etmektedir, ama işçi ayaklanmasına ve 19 Temmuz'a öngelen durumun ürünü bir hükümet olarak, bir Halk Cephesi hükümeti olmaya devam etmektedir. Bir önceki hükümete göre bir adım ileriyi ama güncel duruma göre bir adım geriyi temsil etmekte. Sonuç olarak, bir işçi hükümetinin dışında başka bir çözüm yoktur. Önümüzdeki günlerde tüm işçi sınıfının şiarı şudur: burjuva bakanlar hükümetten dışarı, yaşasın emekçilerin hükümeti!

Bugün, hiç olmadığı kadar tüm güçlerimizi birleştirmemiz zorunludur. Cephede mücadele çok sert. Mücadelenin ve zaferin kolay olacağını söylersek, devrimci bilincimiz açısından dürüst olmayız. Hayır, yoldaşlar, mücadele kolay değil; zafer kesindir ama bize büyük özverilere mal olacaktır. Proletaryanın kaçınılmaz zaferini hızlandırmak için ve emekçi sınıfın kanı akmasın diye yapabileceğimizin en iyisini yapacağız. Bizim işçi milislerimizin başarı ve zaferinin örgütlenmesini köstekleyen başlıca engellerden biri tek bir yönetimin eksikliği, tüm harekatları yönetme yeteneğine sahip birleşik bir askeri merkezin yokluğudur. Bugünkü durumda Madrid hükümeti böyle bir görevi yerine getiremez. Katalonya'da, biz, tüm siyasal eylemi merkezileştiren işçi Milis Merkez Komitesini oluşturduk ve partimiz, tıpkı işçi Milis Merkez Komitesi gibi, tüm

eylemi merkezileştirecek ve savaşı kesin zafere kadar götürecek bir Ulusal Savunma Komitesi'nin (*Junta nacional de defensa*) inşasını acilen önermektedir.

Bu görüşün Levant emekçilerince bütünüyle paylaşıldığını ekleyeceğim. Orada yaratılmış olan durumdan hepinizin haberdar olup olmadığını bilmiyorum. Levant'da, bizimkine çok benzer bir durum sözkonusu. Orada da hareketin ilk gününden itibaren, Cumhuriyet hükümeti, devrimci hareketi engellemek amacıyla Madrid hükümetinin bir tür temsilciliğini oluşturmaya çalıştı. Valencia emekçileri, MM.Martinez Barrio ve Esplá'ya kendilerini Madrid'e götürecek trene bindikleri gara kadar refaket ettiler ve başkent hükümetinin bu delegasyonu yerine, Valencia emekçileri gerçekte Levant'ta proletarya devriminin hükümeti olan halkçı yürütme komitesini oluşturdular.

Yoldaşlar, bunun için, Valencia bizim görüşümüzü paylaşıyor. Valencia ve Katolanyanın İspanyol devriminin öncüsü olduğunu ve onu ilerleteceğini şimdiden söyleyebiliriz.

CNT, FAI ve Devrimin Meseleleri

Tarihsel sorumluluğun böylesi büyük olduğu anda, proletarya şimdiye kadar yaptığı gibi ileriye doğru harekete geçmelidir. Bize göre, devrimin geleceği büyük ölçüde FAI ve CNT'nin takınacağı tavra bağlıdır. Bu sonuncular emekçiler safında büyük bir sempatiye sahip olan iki örgüttür. Bu örgütlerle derin ideolojik ayrılıklarımız vardır, ama bugünkü durumda, öteki işçi örgütlerinkinden daha gelişkin bir proleter gerçekliğin bilincini, açıkça devrimci bir yönelişi temsil ettiklerini ve bu koşullarda devrimin geleceğinin öteki işçi güçlerinin CNT ve FAI ile yapacakları anlaşmalara bağlı olduğunu söylüyoruz

Biz örgüt olarak kendimizi sürdürme mücadelesi vermiyoruz. Kendi örgütümüzden gurur duyuyoruz, adımızdan gurur duyuyoruz. Bugünkü deneyimin ışığında yakınlaşmaların mümkün olup olmadığını göreceğiz. Bugün, daha önce bizi köklü bir biçimde ayıran, temel meseleler hakkında CNT'li yoldaşlarla tam bir anlaşma

sağlayabileceğimizi belirtiyorum.

Örneğin anarşistlerle derin ayrılıklarımız olan ordu sorununu ele alalım. Bir ordunun kurulmasının gerekli olmadığını ve kitlelerin kendiliğinden hareketinin yeterli olacağını söylüyorlardı. Bugün hepimiz aynı heyecanla bir ordunun yaratılmasına katkıda bulunduk: işçi milisleri. Bu noktada, biz komünistler, sosyalistler ve anarşistler, hepimiz bir ordununu zorunluluğunda anlaşığız.

Anarşistler herzaman, özgürlükçü bir komünizmin hemen kuruluşundan sözediyorlardı. Bugün, FAI ve CNT, gerçekte, özgürlükçü komünizmin hemen inşasına girişilmesinin imkansız olduğunu ve durumun bize geçiş evrelerinden geçmeyi dayattığını anlamış bulunuyorlar, bu da FAI ve CNT'nin siyasal iktidarın gerekliliğini tanımış olmaları anlamına gelir. Sanırım, anarşist yoldaşlarla, bu noktada mükemmelen bir uyum sağlayabiliriz. Örneğin, mümkündür ki adı sizi korkuttuğu için bir hükümete girmeyi reddetmektesiniz. Bizim açımızdan, biz önemli olanın biçim değil muhteva olduğunu söylüyoruz. Kesinlikle gerekli olan bu yönetim organını hükümet olarak nitelemeyi istemiyorsanız, o halde onu yürütme komitesi ya da devrimci komite veyahut da Halkçı komite olarak adlandırırız, yeter ki görevimizi tamamlayalım ve o organı inşa edelim.

Bugün İspanya'da güncel duruma karşılık düşmeyen bir siyasal sisteme sahip olduğumuz açık ve bugünkü koşullarda Katalonya'da Sol cumhuriyetçilerin oluşturuduğu bir hükümetin bulunması kesinlikle anlaşılmazdır ve aynı şekilde İspanya'da bugün burjuva bakanların bulunduğu bir hükümetin varolması da anlaşılmazdır. Anarşist yoldaşlar durumu üstlenmeyi bilirlerse ve biraz özveride bulunurlarsa yakında İspanya'da burjuva bakan kalmaz. Anarşist yoldaşlarla farklılıklarımız olan bir başka mesele var. Bu, proletarya diktatörlüğü meselesidir. Proletarya diktatörlüğü nedir? Yalnızca ve münhasıran emekçiler sınıfınca otoritenin icrası ve düşman sınıfların temsilcilerine tüm özgürlük ve siyasal hakların ilgası. Proletarya diktatörlüğü bu ise, o halde, yoldaşlar, bugün Katalonya'da proletarya diktatörlüğünün mevcut olduğunu söyleyebilirim.

Başka ayrılıklar yoksa, CNT'li yoldaşlarla mükemmelen bir an-

laşma sağlayabiliriz. Biz porelatarya diktatörlüğünden sözetmeyiz, eğer isterseniz onu farklı şekilde adlandırırız; önemli olan, içinde bulunduğumuz dönemde burjuvazi için ne siyasal hak ne de özgürlük olacağı, yalnızca işçi sınıfı için bunların olacağı konusunda hepimizin, bizim ve anarşistlerin hemfikir olmasıdır.

Birkaç gün önce, CNT bir parti tarafından icra edilecek proletarya diktatörlüğüne hepten karşı olacağını bildiren bir bildirge yayınladı. Bize gelince, yoldaşlar, biz siyasal ve sendikal hiçbir örgütün devrimin çıkarları adına kendi diktatörlüğünü dayatma hakkına sahip olmadığını ve proletarya diktatörlüğünün tüm halkçı sınıfların, tüm emekçi sınıfın diktatörlüğü olduğunu bildiririz. Ve, bu anlamda ekleriz ki, eğer CNT, sosyalist Parti ya da Komünist Parti devrimin salt tekelini kullanmayı iddie ederse, bizi karşılarında bulacaklardır. Proletarya diktatörlüğü, bu, istisnasız tüm işçilerin icra ettiği işçi demokrasisidir.

Aynı şekilde tüm kişisel diktatörlük kurma girişimlerine de karşı çıkıyoruz. Biz proletarya diktatörlüğünü, demokrasinin en yüksek ifadesi olarak değerlendiriyoruz. Burjuva demokrasisi kapitalist sömürünün, kapitalist diktatörlüğün paravandır. Bu, nüfusun bir azınlığının, sömürücü azınlığın, çok büyük bir çoğunluk üzerindeki diktatörlüğüdür. Proletarya diktatörlüğü yalnızca, küçük bir azınlık, sömürücü azınlık için siyasal hakları ilga eder. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun bu sömürücülere karşı hükümetidir bu.

O halde bu işçi demokrasisini inşaya koyulalım. Burada, başka yerde olduğu gibi, partimiz, proletarya diktatörlüğünü, bir parti ya da kişi diktatörlüğüne dönüştürme girişimlerine hepten karşı CNT'li yoldaşlarla ve işçi sınıfının tümüyle birlikte mücadele etmeye hazırdır.

Sosyalist Cumhuriyetin İnşasına İçin, İleri

Bitiriyorum, yoldaşlar. Devrimin karar belirleyici bir evresinin ortasında bulunuyoruz. Bu konjonktürden yararlanma becerisini gösteremezsek vay halimize! Bu fırsatlar tarihte çok sık değildir.

Benzersiz bir durumda bulunuyoruz. İspanyol emekçileri si-

lahlıdır. Önceki deneyimlerde, burada ve Avrupanın geri kalanında, liberal burjuvazi ve demagojik küçük burjuvazi daha sonra ezmek üzere işçi sınıfını silansızlandırdı. Fakat biz, yoldaşlar, bugünkü durumda proletaryanın ilksel bir görevi yerine getirmesi gerektiğini söylüyoruz: silahlarını bırakmamalıdır. Emekçiler, cepheye birlikte götürdükleri silahları dönüşlerinde burjuva rejimine karşı kullanmak için muhafaza etmelidirler.

Yoldaşlar, acımasız ve zorlu bir mücadele bizi bekliyor, fakat daha şimdiden önemli başarılar sağlamış bulunuyoruz. Mücadelenin şu son haftaları boyunca, Katalonya işçi sınıfı ve İspanyol işçileri örgütlenme becerilerini ve özveri ruhlarını kanıtladılar. Birkaç haftada, mekanizmalarıyla ve disipliniyle tüm bir orduyu yıkıp yeni bir ordu kurmanın azımsanacak birşey olduğunu mu düşünüyorsunuz? Ekonomik kaosta işletmelerde işçi denetimi gerçekleştirilmesi ve kamu hizmetlerinde olağana dönüş size önemsiz mi geliyor? Yoldaşlar, size şunu bildiririm ki, işçi sınıfının bugün bize sunduğu görünüm, bize en büyük umutları besletmektedir. Bu, ölüme ya da zafere kadar mücadeleyi sürdürmeye hazır olduğu gibi durumun bize dayattığı özverileri ve zorunlulukların da bilincinde olan bir işçi sınıfıdır. Ve düşmanı yenmek, faşizmin işini bitirmek, yarının sosyalist toplumunu kurmak için daha fazla özveride bulunma, çalışma gününü artırma ve geçici olarak ücretleri azaltma gerektiğinin bilincindedir. Emekçiler bu özverilerde bulunmaya hazırdırlar; onlar bunları sömürücüleri için değil yarının toplumu için yapıyorlar.

Hiçbir zaman durmadan, demokratik açıklamalarla yanıltılmaya kapılmadan mücadeleyi sürdürmek gerekir. İspanya'da demokratik cumhuriyet için mücadele etmiyoruz. Ülkemizin göğünde yeni bir şafak söküyor. Bu Sosyalist Cumhuriyetin şafağıdır. Barselona emekçileri bu Sosyalist Cumhuriyet için mücadele etmek gerekir!

[6 Eylül 1936'da, Barselona'da, Andreu Nin tarafından dile getirilen söylevin metni. Kısa bir süre sonra broşür biçiminde *Editorial Marxista* tarafından yayınlanmış; buradaki metin, Andreu Nin'in makale ve söylevlerinin derlenmesi, *Los problemas de la revolución española*, Ruedo ibérico, Paris, 1971, s.175-184'ten alınmıştır.]

İspanyol devriminin şu anki evresi sosyalist ve demokaritk devrim ile faşist karşı devrim arasında bir geçiş anını temsil etmekte.

Bu durum 1931'den bu yana süregelmekte ve kah sağda kah solda iniş çıkışlarla belli bir zaman daha sürebilir. Yine de, tek bir nihai alternatif vardır: ya sosyalizm ya faşizm. Bir yanda Rus devrimi öte yanda İtalya ve Almanya örneklerini gördük. Ya, en küstah ve acımasız faşist diktatörlüğü dayatarak, bütün bir dönem boyunca işçi hareketinin organik olarak ortadan yokolması anlamına gelecek, büyük burjuvazinin ve feodal tabakaların karşı devrimci güçleri zafere ulaşacaktır ya da küçük burjuvazinin ihanetine uğrayan demokratik devrimi tamamalayarak, dolayısız olarak sosyalist devrime geçmek için bir proletarya diktatörlüğü kurarak emekçiler sınıfı kazanacaktır. Ülkemizdeki devrimin karakteri yalnızca demokratik değil, demokratik ve sosyalisttir.

Çağımızda, demokratik devrim sıkı bir şekilde sosyalist devrime bağlıdır ve ancak eğer proletarya iktadarı ele geçirirse tamamlanabilir. Burjuvazi tüm devrimci gücünü tüketmiştir. Artık kendini demokrasi zemininde sürdüremez. Koşullara göre, az ya da çok açık bir biçimde, faşist tipte bir diktatörlüğe yönelir, çünkü faşizm burjuvazinin çöküşünün siyasal bir tezahürüdür.

Emekçiler sınıfı otantik bir demokrasinin tek güvencesidir. Burjuvazinin çekindiği (sol burjuvazi) ya da yıktığı (sağ) demokratik taleplerin kararlı savunusu sayesinde, emekçi sınıf sosyalist devrime giden yolu açacaktır.

Proletarya demokratik kazanımların gerçek öncüsü olmalıdır. Toprak, ulusal azınlıklar, devletin yapılandırılması, kadınların kurtuluşu, Kilise gücünün yokedilmesi, asalak kastların ortadan kaldırılması, emekçilerin koşularının maddi ve manevi iyileştirilmesi gibi onca beklenen demokratik devrimin sorunlarına çözüm getiren büyük kurtarıcı olmalıdır.

Proletarya diktatörlüğü -ki geçişseldir ve ancak sınıfların ve sınıf farklılıklarının sönümlenmesine kadar varlığı sürecektir- demokra-

siyi alaşağı etmez, gerçek demokrasiyi kurarak onu daha da tahkim eder: işçi demokrasisi.

•••

İşçi partisi devrimci marksistlerin birliği için gerçekten mevcut temel öncüllerin aşağıdakiler olduğu kanısındadır:

1) İspanyol devrimi demokratik ve sosyalist tipte bir devrimdir. Emekçi sınıf iktidarı barışçıl bir biçimde değil ancak silahlı bir devrimle ele geçirebilir;

2) İktidar bir kez ele geçirildikten sonra geçişsel bir evre süresince proletarya diktatörlüğünü yerleştirmek gerekir. Bu diktatörlüğün iktidar organları, en geniş ve en eksiksiz işçi demokrasisini önceden kabul ederler;

3) İşçi Birliği yerel düzeyde olduğu kadar ulasal düzeyde de zorunludur. Zorunlu olarak üç evreyi geçmelidir: ilkin yasal ya da yasadışı savunma ve saldırı eylemlerini yöneterek Birleşik Cephe'nin organı olmalıdır, sonra ayaklanmacı bir organ olmalıdır ve nihayet bir iktidar organı olmalıdır;

4) Ulasal topluluklar sorununu tanımalıdır. İspanya, İberik sosyalist Cumhuriyetler Birliği're dönüşmelidir;

5) Devrimin ilk evresi sırasında, toprak meselesine demokratik bir çözüm getirilmelidir. Toprak onun işleyenin olmalıdır;

6) Savaş halinde, emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmelidir. Emperyalizmin Birleşik cephesi olan Cemiyeti Akvam'a hiçbir güven duyulmamalıdır;

7) İşçi partisi iflas etmiş olan II. ve III.Enternasyonal'lerin dışında duracaktır ve yeni temellerde dünya devrimci sosyalist birliği için mücadelesine devam edecektir;

8) Kapitalist devletlerle uzlaşma politakalarını onaylamadan SSCB'yi savunmak gerekir ama daha ziyade işçi sınıfının uluslararası devrimci eylemi aracılığıyla. Dünya devrimin ilerlemesi için, SSCB yöneticilerinin bize zararlı görünen siyasetlerini eleştirme hakkına sahibiz;

9) birleşmiş partimiz demokratik merkeziyetçilik temelinin sürekliliğine dayanır.

•••

Sanılabileceğinin aksine, bizim Halk Cephesini yorumlamamız, 16 Şubat 1936 seçimleri için seçim platformu imzasıyla çelişik değildir. O zaman, affı hedefleyen basit bir seçim anlaşması sözkonusuydu. Bu veasileyle, POUM, anlaşmanın açıkça ve yalnızca bir seçim uzlaşması olarak yorumlanması gerektiğini belirten propagandasını tamamen bağımsız olarak geliştirdi.

Daha önce belirttiğimiz gibi, POUM küçük burjuvazi ile ittifaklar ve anlaşmaları reddetmemektedir, ama bu ittifak ve anlaşmalar herzaman somut ve sınırlı sorunlara ilişkin olmalıdır.

Halk Cephesi ise başka bir şeydir. Devrimci marksistler bunu kabul edemezler.

•••

Lenin'in ölümü, Komünist Enternasyonal'in yönelişindeki değişimle üstüste geldi. 1924'te, III.Enternasyonal'de yeni bir akım başladı. İç demokrasi ortadan kayboldu. Bürokratik yönetim dayattı. Rus seksiyonu hegemonik oldu. Diğer ulusal seksiyonlar sonuçta ya tamemen boyun eğdiler ya da denebilirse kolonize edildiler. Komünist Enternasyonal'(KE)in siyaseti ya "darbeci" (Estonya, Bulgaristan, Çin)[1] ya tamamiyle oportünistti. İlk zamanların devrimci çizgisi

1)1924 ilkbaharında, Komünist Enternasyonal yönetiminin gerekli görmesi üzerine, küçük Bulgar ve Estonya Komünist Partileri, Sofya ve Rival'da, çok acı bir yenilgi ve hoyrat bir baskıyla sonuçlanan, tamamiyle azınlıkçı ve darbeci ayaklanmalara kendilerini teslim ettiler (Bkz. Pierre Frank, *Histoire de l'International Comuniste 1919-1943*, La Brèche, Paris 1979, cilt 1, s.344-351, 392-394)

Kanton ayaklanması (Aralık 1927) devrimci dalga bittikten sonra, Stalin'in emri üzerine, Çin Komünist Partisi tarafından başlatıldı. Dönüm noktası, işçi hareketi, çin milli burjuvazisinin örgütü Kuomintang (KMT) tarafından Şanghay'da önceki yıl ezildiği zaman belli olmuştu. KE, KMT'yi devrimci bir güç olarak değerlendiriyordu ve Çin KP'sine ona boyun eğmeyi dayattı (Bkz. Harold Isaacs, *La Tragédie de la révolution cihinois 1925-1927*, Gallimard, Paris, 1967).

kırıldı. Marksizmin temel ilkelerini bütünüyle terkedilerek, günübirlik bir tarzda bir uçtan diğerine savrulundu.

Çin devriminin yenilgisinde başlıca ürününü vermiş olan bu hatalı yöneliş, 1928'den itibaren "sınıfa karşı sınıf" ve "sosyal faşizm" denilen siyasetle giderek ağırlaştı. Rus seksiyonunun mutlak bir biçimde egemenliği altında olan komünist Enternasyonal (KE), bir enternasyonal olmaktan çıkarak, kademeli olarak Sovyet Devleti'nin bir aracı haline dönüştü. 1928 ve 1933 arasında, Komünist Enternasyonal ve seksiyonları faşizmi yıkmak için, önce sosyal demokrasinin hesabı görülmesi tezini savunurak, eli kulağında faşist tehlikeyi küçümsediler. Bu sekter ve anti-marksist tavır Almanya'da Hitler'in zaferine katkıda bulundu. KE, dünya ve Alman işçi sınıfının yaşadığı felakette II.Enternasyonal kadar sorumludur. KE ve sosyal demokrasi alçakça politikaları ile Hitler'in zaferini kolaylaştırdılar (farklı seyirde ama sonuç olarak benzeşen). Almanya'da, SSCB'nin düşmanlarının öncüsü bir anti-sovyetik rejimin yerleşmesine katkıda bulunduktan sonra KE, Ağustos 1935'deki yedinci kongresinde bir dönüm noktası ile taktik değiştirdi.

Yedinci kongre bir enternasyonal komünist hareket olarak Komünist Enternasyonal'in mutlak tasfiyesini temsil ediyordu. Tüm sosyalist perspektif terkedilmişti. İkilem artık faşizmle sosyalizm arasında değil demokrasi ile faşizm arasındaydı. Diğer bir deyişle, kapitalizmin başedemediği bir bunalım yaşandığı bir anda, işçi sınıfı daha önce aşılmış olan bir kapitalist egemenlik biçimini talep ediyordu: burjuva demokrasisi.

Devrimci hareketi bastırdıktan sonra III.Enternasyonal dünya proletaryasına güvenini yitirdi ve şimdi, özellikle şu veya bu nedenle SSCB'ye karşı çıkmayan burjuva kesimlerinde bir destek arıyor. Fransa'da eksiksiz somutlanmasını bulmuş olan Halk Cephesi, herzaman marksizmin ilkelerine aykırı olarak değerlendirilmiş "Millerandisme"e[2] ve sınıf işbirliğine dayanmaktadır.

III.Enternasyonal proletaryanın devrimci örgütü olmaktan pratik olarak çıkmış bulunmaktadır. Bugün, Moskova'nın politikası sosyal demokrasininkinden daha da sağda yer almaktadır.

POUM III.Enternasyonal'in bir parçası değildir, çünkü KE'in ilk

dört kongresinden esinlenen ilkelerle kimliğini saptamaktadır ve tüm devrimci perspektifi uzun zaman yok etme tehlikesini taşıyan, reformist oportünizmiyle eklenmiş, yanlış olan bugünkü politikasını reddetmektedir. POUM iki Enternasyonal'in iflasından sonra, geleceğin dünya proletaryasının devrimci birliğine dayanacak güçlü devrimci sosyalist partiler kurulması gerektiğine inanmaktadır.

Bu perspektifde, merkezi Londra'da bulunan, II. ve III. Enternasyonal dışında bulunan bağımsız komünist ve sosyalist partileri toplayan Devrimci Sosyalist Birlik için Uluslararası Komite'ye üye olmuştur.[3]

Devrimci Sosyalist Birlik için Uluslararası Komite yeni bir Enternasyonal'in çekirdeği değil, yeni temellerde dünya devrimci birliğinin yeniden inşası için mücadele eden devrimci sosyalist partilerin birlik merkezidir.

---

2) Alexandre Millerand'dan (1859-1943). Burjuvaziyle bir koalisyon hükümetinde bakan olan Fransız sağ sosyal-demokratlarının yöneticisi (Waldek'in 1899'da bakanı). Bu durum, II.Enternasyonal saflarında "millerandisme" tartışmasına neden oldu.

3) Londra Bürosu denilen Devrimci Sosyalist Birlik için Uluslararası Komite IAG'dan (Internationale Arbeitsgemeinschaft/Emeğin uluslararası topluluğu) doğmuştur 1932'de kurulan, bu, sol sosyalist ve muhalif komünist toplanma Büyük Britanya, Hollanda, İsveç, Polonya, Norveç, Avusturya, Fransa, İtalya ve İspanya'da (Maurín'in İberik Komünist Federasyonu, daha sonra POUM tarafından) temsil edilmekteydi. Kısa bir dönem boyunca, 1933-1934'te, IV.Enternasyonal'e yaklaştı. Savaştan sonraya kalmadı.

3. David Rousset'nin tanıklığı

İspanyol iç savaşı devrim için karar verici olabilecek bir sömürge sorununu, Rif bölgesi sorununu içeriyordu. Rif'te bir ayaklanmanın acil ve askeri bir önemi vardı: Franko'yu kıskaca alabilir ve onun operasyon üssünü ele geçirerek cumhuriyetçi güçlerin zaferini kolaylaştırabilirdi. Fas ulusal hareketiyle, İspanyol yetkilileri arasında, bu sonuncuların tavrı yüzünden sonuçlanmayan görüşmeler yapıldı. Bu meçhul ya da ispanya iç savaşı tarihinin gizli sayfasını aydınlatmak için, görüşmelerin merkezinde buhlunmuş olan David Rousset'nin tanıklığına başvurmanın ilginç ve yararlı olacağını umuyoruz.

•••

O sıralar, Dördüncü Enternasyonal'in Fransız seksiyonu Enternasyonalist İşçi Partisi', POI'nin Siyasi Büro üyesiydim. 1936'nın Ağustos ayında Fas'ta bu sıfatla bulunuyordum. Görevim POI çerçevesinde IV.Enternasyonal'in Faslı bir seksiyonunu ve Fas'ta bir Fransız seksiyonunu örgütlemekten ibaretti. Bunun için o zaman henüz birleşik bir hareket olan ve Fas ulusalcı hareketi temsil eden Fas Eylem Komitesi ile bağlantıdaydım.

Benim ilişkte olduğum başlıca kişiler, tüm tartışmalara her zaman arapça katılan Al Fassi ve Mohamed Hassan Ouazzani idi.

Özellikle Ouazzani ve Omar Abjelil'le tartışmaları sürdürüyorduk ve kararlar benim dışımda tam üyeli seksiyon toplantılarında zaten alınmış oluyordu.

1936'nın Ağustos ayında Fez'e vardığımda, İspanya'da iç savaş sorununa ilişkin yeni bir perspektifim oldu, başka türlü söylersek, eğer İspanyol Rif'inde askeri bir ayaklanma düzenlenirse Franko bir kıskaca alınmış olurdu ve ardından Franko'nun Faslı birliklerinde de çok zor bir durum yaratılırdı. Sonuç olarak, gidişimin başlıca hedeflerine bu hususu ve Faslı Eylem Komitesi ile İspanya'da askeri bir müdahalenin imkanlarını görüşmeyi eklediğimden Fas'taki günlerimin amacı bu yönde değişti.

Benim için zorluk İspanya ile ve özellikle Barselona ile doğrudan bağlantımın olmamasıydı. Paris'ten ayrıldığımda bu sorun belirmemişti ve Paris yönetimi ile bunu tartışmamıştık. Jean Rous o sırada Barselona'da idi ve söylemeye gerek yok ki POUM'la yakın ilişki içindeydi. Jean Rous'a ulaşmak mı gerekiyordu? Barselona'da Jean Rous'la bağlantısı olan Robert Louzon da vardı. Gerçi, Robert, CNT ve FAI ile bağlantılıydı.

Barselona'da da İspanyol Fası meselesinin gündeme gelmesi ve Rous'un ona beni Fez'de görmeye gelmesini salık vermesi o andır.

Bu yüzden Ağustos ayının bir gününde, Robert Louzon'un Fez'e geldiğini gördüm. Onu faslılarla ilişkiye geçirdim ve Eylem Komitesi üyeleriyle çok uzun bir müzakerede bulunduk. Elbette, birçok sorun ortaya çıkıyordu: ilkin siyasal, sonra özellikle darbelere maruz kalmaktan muhakkak ki ürken Faslılar için güvenlik, ihtiyat gibi sorunlar. Rif'de açık bir askeri mücadele ihtimali karşısında, Fransız bölgesinde, kısmen yasal kısmen yasa-dışı durumda bulunuyorlardı.

Hemen hemen tüm ağustos ayı boyunca süren bu görüşmeler nihayet bir ilk anlaşmayla sonuçlandı: Faslılar diplomatik olarak ve gerçekten, bir ölçüde Fas'ın Fransız ve İspanyol bölgesini ayırdedeceklerine karar verdiler, başka bir ifadeyle, öngörülen askeri eylemler Fransız bölgesine bulaştırılmayacak, İspanyol bölgesiyle sınırlandırılacaktı ve Ouazzani ve Abjelil'i bana Barselona'ya refakat etmeleri için görevlendirildiler.

O sırada, Robert Louzzon bizden ayrıldı ve Fransa'ya gitti ve iki Faslı önderle ben İspanya'ya hareket ettik.

Barselona'ya vardık. Barselona'da benim tek temasım POUM'du. Dolayısıyla, benim iki faslı önderimle, Jean Rous'un aracılığı ile, bizi karşılayan POUM'un yönetimi ile ilişkiye geçtik.Ancak gerçekte, o sırada POUM Barselona'da belirleyici bir unsuru temsil etmiyordu. Belirleyici unsur CNT ve FAI'nın egemenliğindeki Milis Merkez Komitesi idi. Bu sonuncusu, varlığımız ve amaçlarımız hakkında bilgilendirilmiş oldukları halde bizi POUM'da ziyarete geldiler. Herzamanki gibi o sıralar harekatlar şaşırtıcı bir biçimde yapılıyordu, yani POUM'un binasının kapısının karşısına bir silahlı grup yerleştiği bir

gün POUM'cularla CNT ve FAI arasında biraz tuhaf bir görüşme sürdükten sonra, tabii ki silahlı olarak CNT ve FAI tarafına geçtik. Milis Merkez Komitesi yönetimince kabul edildik. Adlarını hatırlamıyorum, herhalü karda Milis Merkez Komitesi yöneticileriydiler.

Barselona'da bize, Eylül ayı boyunca görüşmelerin sürdüğü bir villa verildi. Ben Fas Heyetinin danışmanı olarak bulunuyordum, yani, elbette Fas heyetinin arkasında kendimi siyasal olarak gölgede bırakmıştım, başka bir deyişle, POI böyle bir işte bir rol üstlenmiyordu, bu, Eylem Komitesinin ve yetkilendirilen Faslılar ve Milis Merkez Komitesince yetkili kılınan temsilciler arasında diplomatik bir görüşme idi. Ama danışman olarak, daha sonra bağımsızlık anlaşması projesini oluşturacak olan temel belgenin kaleme alınışına katıldım. Faslılar aşağıdaki ilkeyi ortaya koydular: Rif'in İspanyol bölgesinde bir askeri ayaklanma hazırlamaya biz varırız, diyorlardı, ancak bunu kesin bir koşulda yaparız: o da bağımsızlığımız tanınmasıdır. Ancak anlaşma tasarısı o günlerde imzalanan Fransız-Suriye anlaşmasının ana hatlarını içeriyordu. Yani öyle bir metin ki, bağımsızlığı tamamiyle tanımakla birlikte eski metropolle eski sömürge arasında çok sıkı bağları koruyordu. Eylül ayının sonunda sözcükler kesin olarak saptandı. Milis Merkez Komitesi tasarıyı onayladı ve böylece ikinci bir aşamaya geçtik.

Tasarı, istisnasız tüm Katalan partilerinin heyetlerine sunuldu. Katalan partilerinin tümü bağımsızlık anlaşması tasarısını, istisnasız hepsi, komünist partisi dahi, kabul ettiler. Daha sonra üçüncü bir aşamaya geçtik: yani Generalitat hükümeti düzeyine ve Generalitat hükümeti anlaşma metnini kabul etti ve böylece anlaşma Fas Heyeti ile Generalitat hükümeti arasında resmi bir anlaşma haline geldi. İmzaların atıldığı, fotoğrafların, filmlerin vs. çekildiği bir tören yapıldı... Bütün bunlar resmi şeylerdi. Rif'in faslı aşiretleri ile bağlantı zaten kurulmuştu. Para ve silah meselesi ayarlanmıştı ve gerçekte askeri harekat hızla başlayabilirdi (bu iyimser bir bakış değil, olayların tamamiyle gerçek bir görünüşü). Ama yine de Generalitat İspanyol cumhuriyeti adına karar verecek güce sahip değildi. Bunun üzerine, dördüncü bir aşamaya geçtik: yani

doğrudan Madrid hükümetiyle görüşmeye. Bu durumda ben görüşmelerden uzak tutulmuştum. İspanyolların işlerine burnunu sokan bir Fransız troçkistinden pek hoşlanmayacakları açıktı. Meselelerin biraz farklı terimlerle ortaya konduğu Barselona'daki düzeyden kaçınmıyorlardı ama bu durumun uzun süre devam edemeyeceğini hesaba katmıyorlardı. Ouazzani ve Abjelil Madrid'de yalnız gitmişlerdi ve dolayısıyla ben tüm görüşmelere katılamamıştım. Sonuç olarak onların bana dediklerini aktarıyorum. Kuşkusuz Paris ve Londra'nın çok güçlü baskısı altında bulunan Largo Caballero'nun karşısında bulmuşlar kendilerini. Bu projeden önceden bilgilendirilmiş olan Paris ve Londra -nasıl? bilmiyorum! ama bu tamamiyle kaçınılmaz ve tabiiydi- buna kesinlikle karşıydılar. Paris için, bu anlaşılırdı, çünkü Léon Blum hükümeti kendi kendine bunun giderek Rif'in bağımsızlığına varıp varamayacağını soruyordu. Sonuç olarak, İspanyol hükümeti Arap delegasyonuna, Fas delegasyonuna Barselona anlaşmasından yana imza atamayacağını ama harekatın yapılabilmesi için para ve silah vermeye hazır olduğunu açıkladı. Bu noktada, Faslı delegelerin tutumundan farklı bir tutumu benimsiyorum. Orada bulunsaydım, söylenenlerin üzerinde durmamayı ve eylem olanaklarını kabul etmeyi tavsiye ettiğimi söylerdim, vaziyet böyle değildi. Gereken siyasal güvenceler olmadığı takdirde harekata girişmeyi istemeyen, bir burjuva hareketini temsil eden bir heyet gibi tavır takınmışlardı. İspanyol hükümetine, İkinci Büronun [gizli servis] ajanları olmadıklarını, ancak tek bir şartla Fransız-Suriye tipinde bir antlaşma olan, Barselona antlaşmasıyla harekata hızla girişmenin tamamiyle mümkün olduğunu ve kendilerinin de buna hazır olduklarını açıkladılar.

Kopuş o anda gerçekleşti. Benimle buluştukları, Barselona'ya döndüler ve oradan Fransa'ya geçtik. Paris'e dönüşlerinden az sonra, çok zorlama bir görüşme yaptıkları Leon Blum'la buluştular. Bu görüşmenin içeriğinden haberdar değilim. Daha sonra Fas'ın Fransız bölgesine geçtiler.

Ve işte, Milis Merkez Komitesi ile görüşmenin tüm hikayesi.

David Rousset, Paris, 1939.

Kısaltmalar

AIT (*Asociacíon international de trabajadores*-Uluslararası Emekçi Birliği): En önemlisinin CNT olduğu, değişik liberter örgütlerin 1922'de Berlin'de oluşturduğu anarko-sendikalist eğilimin Enternasyonali.

BOC (*Bloque obrero y campesino*, İşçi ve Köylü Bloku): IKP'den ayrılmış olan Katalan-Balear Komünist Federasyonundan "daha geniş" bir örgüt oluşturma amacıyla 1930'da J.Maurin tarafından kurulmuştur. 1932'de, IKP'nin iki eski kurucusu olan Juan Portela ve Julián Gorkin'nin mücadele ettiği Madid Komünist Grubu saflarına kattı. Daha önce, Joaquin Arquer'in yönetimindeki Katalonya Komünist Partisi (*Parti comunista Catalá*) katılımıyla güçlenmişti. Yayın organı *La Batalla* (Mücadele).

Uluslararası Tugaylar: Cumhuriyeti savunmak için İspanyaya gelen antifaşist militanların oluşturduğu askeri birlikler. Toplam olarak, Uluslararası Tugaylar aşağıdaki şekilde dağılan yaklaşık 40 000 gönüllüyü topluyordu: 10.000 ila 15.000 Fransız, 5.000 Alman ve Avusturyalı, 3.350 İtalyan, 2.800 Amerikalı, 2.000 Britanyalı, biner Belçikalı, Kanadalı, Yugoslav, Macar ve İskandinavyalı ve değişik milliyetlerden 5.000 gönüllü. Aralarında, kimi kez kendi öz saflarında örgütlü, 3.000 Yahudi bulunuyordu. Uluslararası tugaylar ülkeyi 1938'in sonunda terk ettiler.

Karlizm: Kral Ferdinand'a muhalif olarak Don Carlos'u tanıyan monarşist akımın adlandırılması. İç savaş boyunca milliyetçi güçlerin başlıca bileşenlerinden biri. Milisleri *Requeteés* diye anılırdı.

CEDA (*Confederación Española de Derechas Autonomas*, Özerk sağların İspanyol konfedarasyonu): Gil Robles tarafından yönetilen cumhuriyet karşıtı ve anti-demokratik muhafazakar siyasal oluşum. Ramón Serrano Suñer'in harekete geçirdiği gençlik örgütü, 1936'da tümüyle Falanja katıldı. 1934'te, Gil Robles, Avusturya işçi haraketini ezmiş olan Dolfuss'un faşist rejimine hayranlığını alenen açıklamıştı.

CNT (*Confederazción Nacional del Trabajo*, Ulusal Emek Konfederasyonu): işçi hareketinde çoğunluk olan, tarihi anarko-sendikalist merkez. 1936'daki kongresinde, İspanya'da acilen bir liberter komünist rejimin kuruluşunu talep eden bir karar kabul etti.

Katalonya Anti Faşist Milis Merkez Komitesi: Barselona'daki işçi karşı ayaklanmasına bir süreklilik vermek için yaratılan örgüt. Anarko-sendikalist akımın (yönetim düzeyinde bilinçli olarak hafifletilmiş) doğal hegemonyasında, tüm solun militanlarınca oluşturulmuştu.

Condor: Nazi Almanyası tarafından Franko'ya yardım etmek ve dünya savaşını "denemek" için İspanya'ya gönderilen tümenin adı. 16.000 insan gücünde, özellikle hava kuvveti sayesinde önemli bir rol oynadı. Adı Guernica'nınki ile ayrılmaz haldedir.

CTV ("gönüllü" bölük müfrezeleri): Franko'nun yanında savaşmak üzere Mussolini tarafından gönderilen İtalyan askeri birlikleri. 1937'de, ağır silahlarla donanmış, 40.000 kişiyi ulaşmışlardı.

Cortes: İspanyol devleti meclisi.

Comunión tradicionalista: Gelenekselci tarikat, Bask ülkesinde, cumhuriyet karşıtı ve katolik sağın başlıca gücü.

ERC (*Ezquerra republicana de Catalunya*, Katalonya Sol Cumhuriyetçi): *Lliga Catalana*'ya muhalif, küçük burjuva ve popüler bir tabana sahip, sol milliyetçi hareket, iç savaş sırasında katalonyanın başlıca siyasal gücü haline geldi.

FAI (*Federacíon Anarquista Ibérica*, İberik Anarşist Federasyonu): Portekizli anarşistlerle (Salazar diktatörlüğünden önce önemli bir gücü olan) işbirliği içinde 1927'de kuruldu, liberter hareketin içinde bir tür "anti-parti" partiyi temsil ediyordu. Cumhuriyetçi dönem boyunca, önde gelen teorisiyeninin García Oliver olduğu, ayaklanmacı bir çizgi izlediler.

Falange (Falanj): Avrupa, özellikle italyan modeline göre, José Antonio Primo de Rivera tarafından kurulmuş olan, ayaklanmadan önceki azınlık örgütü. Demagojik siyasal bir dil kullanarak, karşı devrimci öncü olarak hareket ediyordu.

GEPCI (*Gremios y entidades de pequeños comerciantes e industriales*, küçük sanayici ve tacirlerin birlik ve derneği): İşçi sınıfının devrimci potansiyeline engel olmak için PSUC tarafından kullanılan katalan küçük ve orta burjuvazisinin örgütü.

GPU: Özellikle IKP'nin etkisi sayesinde cumhuriyet yönetimine (bürokrasi, ordu ve polise) sızan sovyet siyasi polisi.

ICE (*Izquierda comunista Española*, İspanya Komünist Solu): uluslararası düzeyde Troçki'nin yönlendirdiği Sol Muhafet grubu. Büyük bir itibarı olan teorik bir dergi yayınlıyordu: *Comunismo*. Troçki ile uyuşmazlığa girerek, POUM'u kurmak üzere 1935'te BOC ile birleşti.

Lliga catalana (Katalan ligası): Katalonya sağının birliği.

PCE (*Partido comünista de España*, İspanyol Komünist Partisi): PSOE'den gelen PCOE ile Sosyalist Gençlik'ten (Andrade, Portela, vd.) gelen bir grubun kaynaşmasıyla 1921'de kuruldu. Katalonya'da, Katalonya-Balear Komünist Federasyonunu kuracak olan Devrimci Sendikalist Komiteler'i oluşturdu.

PNV (Bask Milliyetçi Partisi): Sabino Aranae tarafından kurulan katolik ve muhafazakar yönelişli örgüt. 1936'da, bir dizi teraddütten sonra Cumhuriyetin yanında yer aldı.

POUM (*Partido obrero de unificacion marxista*, Marksist Birleşmiş İşçi Partisi): J.Maurin'in BOC'u ile A.Nin'in ICE'sinin kaynaşmsından 1935'de oluştu. Bu birleşme, Asturyas ayaklanmasından sonra radikal sol örgütlerin bir toplaşması sürecinin ürünü olmuştur. Esas olarak Katalonya'da (BOC'un egemenliğindeki bölge) yerleşik olmasıyla birlikte Valencia, Madrid, Estramadure ve Austryas'da da önemli bir temsiliyeti vardı.

PSOE (*Partido socialista obrero español*, İspanyol Sosyalist İşçi Partisi): Fransız Guesdist modele göre 1879'da kurulmuş olan bu parti, sağ cumhuriyetçi (Prieto ve Besterio) ve tabanının çok geniş kesimlerinin radikalleşmesini yönlendirmeye çalışan bir sol(Largo caballero) arasında derinden parçalanmıştı. İşçi hareketinde, Azaña'nın değişik hükümetlerinin başlıca desteğini oluşturuyordu.

PSUC (*Partido socialista unificado de Catalunya*, Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi): POUM'un oluşumuna varan aynı sürecin ürünü, PSUC'un oluşumu Caballero'nun partizanları (Vidiela), Katalonya sosyal demokratları (Comorera), milliyetçiler ve III.Enternasyonal'e katılmayı dayatan PCE'nin Katalonya seksiyonun eseri olmuştur.

STV (*Solidaridad de los Trabajadores Vascos*, Bask Emekçilerinin Dayanışması): PNV'ye bağlı, 1911'de kurulan katolik yönelişli Bask sendikası.

UGT (*Unuion general de Trabajadores*, Genel Emekçi Birliği): 1879'de Garcia Quejido ve Pablo Iglesias tarafından kuruldu. O dönem, CNT'den sonra İspanyol devletinde işçi hareketinin ikinci sendikasını temsil ediyordu.

Abad de Santillán, Diego (1897-1983): anarşist teorisiyen ve yönetici. Militan faliyetine öğrenciliğinde Madrid'de başladı. Sürgünde, militanlara siyasal kurumlara katılımın tüm biçimlerini yasaklayan "*zincirleme*"nin (trabazón) kuramcısı olduğu Arjantin FORA'sına katıldı. İspanya'ya dönüşünde FAI'nin militanı, *Generalitat*'ın ekonomi bakanı ve CNT-FAI'nin resmi tutumunun başlıca teorisiyeni oldu.

Aguirre, José Antonio (1904-1960): Cumhuriyet, savaş -özerk hükümetin ilk başkanlığını yaptı- ve sürgünde PNV'nin önde gelen yöneticisi.

Andrade Rodriguez, Juan (1898-1981): İspanyol solunda önemli bir rol oynayan ve *Comunismo* dergisinin kurucularından olan komünist yönetici. JJSS'ye katıldı ve daha sonra PCE'nin kuruluşunda yer aldı. Yirmili yıllarda birçok kez tutuklanarak hapsedildi. Sol Muhlafet'in ve daha sonra POUM'un kurucularından biri oldu. Savaş boyunca, günlük *Batalla*'daki sütunuyla tanınmıştı. Sürgün döneminde düşüncelerine sadık kaldı.

Arenillas, José Luis (1904-1938). Euzkadi'de Sol Muhalefetin ve daha sonra POUM'un yöneticisi. *La Batalla*'nın çalışanlarından ve Euzkadi'de ulusal soruna ilişkin sayısız makalenin yazarı. 1936'da Bilbao'da ilk milis birliklerini örgütledi. İç savaş sonunda Frankistler tarafından kurşuna dizildi.

Arenillas, José Maria (1906-1938). Euzkadi'de POUM yöneticisi. 1936'da Biskay Komisyonları Juntasının sekreteri. 1938'de Austryas'da stalinistler tarafından katledildi.

Astigarrabia, Juan (1902-1984): Euzkadi'de KP'nin kurucusu. Aguirre hükümetinde bayındırlık bakanı, 1937'de PNV'ye "kuyrukçuluğundan" ve PCE'den özerk bir parti kurma girişimi nedeniyle ihraç edildi. Sürgünden dönüşte, sosyal demokrat tipte milliyetçi bir parti olan Euzkadiko Eskerra'ya katıldı.

Azaña y Díaz, Manuel (1880-1940): Cumhuriyetçi ve liberal burjuvazinin önde gelen siması. Parlak bir yazar ve siyaset adamı, 1931'de başbakan ve 1936 ile 1939 arasında başkan oldu.

Calvo Sotelo, Josee (1893-1936): diktatörlük döneminde eski bakan ve sağın önde gelen parlamenter sözcüsü. 13 Temmuz'da öldürülmesi -Falanj tarafından işlenen suçlara bir misilleme olarak- onu bir şehit mertebesine yükseltti ve bu 18 Temmuz ayaklanması için bir bahane oldu.

Carillo, Santiago (1915'de doğdu): JJSS'nin yöneticisi ve otuzlu yılların ortalarında PSOE'nin "bolşevikleştirilmesinin" partizanı. 1936'da, Moskova'ya bir yolculuktan dönüşte, JJSS'nin çoğunluğunu, PCE'nin yükselişinin temeldaya-

naklarından biri olan Birleşik Sosyalist Gençliğe dönüştürdü. Savaştan sonra, "gözden düşene" kadar PCE'nin başlıca yöneticisiydi.

Casado Lopez, Sigismundo (1893-1968): cumhuriyetçi ordu subayı, ayaklanan askerlerle hiççbir uzlaşma girmeden, savaşın son dönemini damgalayan Negrin hükümetine karşı darbenin başlıca sorumlusu.

Cásaras Quiroga, Santiago (1894-1950): cumhuriyetçi yönetici ve Galiçyalı bölgeci. Birçok kez başbakan, ayaklanmaya dair gayrı ciddi yorumlarıyla ünlüdür.

Companys Jover, Lluis (1883-1940): avukat. Yirmili yıllarda CNT'ye yakın, ERC yönetiminde Maciá'nın ardılı, 1934'de halk hareketinin başındaydı, ama yarı yolda kaldı. 1936'da *Generalitat*'ın başkanı, anarko-sendikalistleri hükümete katarak yeteneğini gösterdi. Fransa'da Gestapo tarafından hapsedildi, ayaklanan askerler tarafından Montjuich'de vurulacaktır.

Díaz, José (1896-1942): CNT eski militanı, 1932'de PCE'nin genel sekreteri oldu. 1938'de SSCB'ye sürgün gitti, pek bilinmeyen koşullarda intihar etti.

Durruti, Buaneventura (1896-1936): İspanyol anarko-sendikalizminin efsanevi siması. Diktatörlük döneminde, birçok suikasta katıldı, Fransa'da hapsedildi ve daha sonra uluslararası bir kampanya sayesinde serbest bırakıldı. Latin Amerika'ya geçti ve dönüşünden sonra, hâlâ efsanevi bir kişi olarak, ayaklanmacı çizgiyi temsil etti. Temmuz günlerinde halkçı seferberliğin yöneticisi, ilkin Aragon ve daha sonra Madrid cephesinde çarpışan milisleri örgütledi. Cenaze alayı İspanya'nın hizbir zaman görmediği en üyük kalabalıkları topladı.

Franco y Bahamonde, Francisco (1890-1975): sömürge ordusunun başlıca yöneticisi, Sanjuro'nun ölümünden sonra "hareketin" mutlak şefi.

García Oliver, José (1901-1981): İktidarı Companys'e sunacak olan komisyona tabi olmazdan önce devrimci çizginin temsilcisi, anarşist yönetici. Largo Caballero hükümetinde adalet bakanı, resmi çizginin savunucularından biri oldu.

Gil Robles, José Maria (1898-1980): CEDA yöneticisi, muhafazakar siyaset adamı. Avusturya'daki Dolfuss hükümet darbesine yakınlık duydu ve Cumhuriyeti tasfiye etme iradesini beyan etti. Savaştan sonra, Motril'e sürgün gitti ve Franko diktatörlüğü döneminde hırıstiyan demokratların yasal sözcüsü oldu.

Giral y Pereira, José (1880-1962): merkez sağın, Radikal Partinin siyaset adamı. Temmuz ve Eylül 1936 arasında Halk Cephesi hükümetinde başbakanlık yaptı.

Goded Llopis, Manuel (1882-1936): İspanyol ordusu komutanı, idam edildiği, Temmuz 1936 Barselona frankocu ayaklanmaya katıldı.

Gorkin, Julian (1902-1988): deneme yazarı ve çevirmen olarak çok faal, PCE'nin kurucularından. Yirmili yılların sonlarından itibaren heterodoks tavrına rağmen, POUM'un önemli yöneticilerinden biri oldu. Troçki'nin öldürülmesine dair bir soruşturma yürüttü ve Fransa'da PSOE'ye katıldı.

Irujo, Manuel (1891-1981): PNV yöneticisi. 1931'de Cumhuriyetin oluşuna karşıydı ama 1937'de Nin sorununu çözümlemekte aciz olduğunu ortaya koyarak Garcia Oliver'in yerine geçti. Sürgünde, birçok cumhuriyetçi hükümette önemli yönetici roller üstlendi.

Largo Caballero, Francisco (1869-1946): UGT'nin eski yöneticisi, 1917 genel grevinde hapsedildi. Diktatörlük döneminde çok ılımlı sosyalist, ilk cumhuriyet hükümetinde çalışma bakanı oldu ve daha sonra sol sosyalistlerin lideri olarak kendini kabul ettirdi. Eylül 1936 ila Mayıs 1937 arasında başbakan, devrimle restorasyon arasında, ikincisini kolaylaştırarak, dengeyi temsil ediyordu. Savaştan sonra, nazi toplama kampalarında bulundu.

Lerroux, Alejandro Garcìa (1864-1949): İspanyol "radikallerinin" tarihsel önderi. "Trajik hafta"nın arifesinde, güçlü bir kilise karşıtı ve katalan karşıtı bir demagoji ile katalan işçi hareketinin kafasını bulandırmaya çalıştı. İlk cumhuriyetçi hükümette bakan, askeri hükümet darbesine desteklemeye varmaya kadar aşırı sağa doğru evrildi.

Maurín, Joaquim (1896-1973): Kızıl Sendika Enternasyonali'nin kuruluş kongresinde CNT temsilcilerinden biri, "troçkizmi mahkum etmeyi" redettiği 1930'da ihraç edildiği, PCE'nin kurulmasına katıldı. BOC'un tanınmış önderi ve İşçi Birliği'nin önde gelen kurucularından, 1936'da Galiçya'da yakalandı ve bir dizi elverişli durumda kurtulabildi. Sürgünde, sosyal demokrat oldu.

Mola Videl, Emilio (1887-1937): İspanyol ordusu generali. Cumhuriyete karşı askeri fesatın "beyin"lerinden biri, Kuzey'de frankocu birliklerin askeri ve bastırıcı harekatlarını yönetti.

Negrín López, Juan (1889-1956): hekim ve PSOE'nin "öndegelenlerinden", Prieto'nun sayesinde, Largo Caballero'nun yerini almak üzere hükümetin başına geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini bekleyerek "numantine" bir savaş yürüttüğü fikri kendisine atfedildi. PCE ile uzlaşması tam bir özdeşleşme gibi görülebilirse de gerçekte kendi projesini elde tutuyordu. İç savaşın sonunda, Casado'nun hükümet darbesi PCE ile büyüyen çatışmasını bir kenara koydurdu.

Nin Perez, Andreu (1892-1937): ilk gençliğinden itibaren militan, işveren

baskısı döneminde cumhuriyetçi-federalist, enternasyonalist sosyalist, anarşistti ve sonunda Moskova'da, Kızıl Sendika Enternasyonal'i sekreteri ve yerel sovyet üyesi oldu. Sol Muhalefete katılmasından sonra, POUM'un kuruluşuna kadar süren ICE'yi kuracağı İspanya'ya döndü. Maurin'in yokluğunda bu partinin başlıca yöneticisi, 1936 Adalet Bakanı oldu. İzleyen yıl, GPU tarafından kaçırıldı ve öldürüldü. Bize, önemli teorik çalışmalar bıraktı.

Orwell, George (1903-1950): çok güzel bir röportaj olan *Katalonya'ya Selam*'ın (1938) yazarı.

Pacelli, Eugenio (1876-1958): kardinal, ispanya iç savaşı sırasında Papalık devleti dışişleri bakanı (1939'da papa Pie XII oldu).

Prièto y Tuero, Indalecio (1883-1962): kendi deyişiyle "tutarlı liberal olduğu için sosyalist", diktatörlüğe uzlaşmaz bir biçimde karşı koydu ve II. Cumhuriyetin anahtar insanlarından biri oldu. Largo Caballero'nun radikalleşmesine karşı çıktı ve savaş boyunca, devrime karşı komünistlerin desteğinden yararlandı. Sürgünde, Birleşik Devletleri Franko duktatörlüğüne karşı çıkmaya ikna etmeye çalıştı.

Primo de Rivera, José Antonio (1903-1936): aynı adlı diktatörün oğlu, Falanjın kurucusu. 1935'te, Troçkinin bizzat Asturyas ayaklanmasının elebaşısı olduğunu açıklayarak, Franko iktidarı için tahrik etmek üzere yazıyordu. Cumhuriyetçilerce Alicante'de kurşuna dizildi.

Primo de Rivera, Miguel (1870-1930): İspanyol militarizminin klasik temsilcisi. Alphonse XIII'ün monarşisi döneminde başbakan, 1923 ile 1930 arasında, diktatörlüklerin faşizminkiyle tipik özelliklerini birleştirerek, diktatör oldu.

Robles y Quinones, José Maria Gil (1898-1980): Muhafazakar ve katolik aşırı sağın (CEDA) yöneticisi. 1934'de Lerroux hükümetinde savaş bakanı, Asturias ayaklanmasının bastırılmasına katıldı.

Rojo, Vincente (1894-1966): İspanyol ordusu generali, muhafazakar ve Franko'nun dostu, buna rağmen savaş boyunca PCE'ye katılacak kadar Cumhuriyete sadık kaldı. Saygın ve önemli stratejici.

Tarradellas, Juan José (1893-1988): ERC'nin başlıca yöneticilerinden biri. Devrimin "entegrasyonu" politikasının esin kaynağı, 1936 Eylül'ünde Generalitat'ın başbakanı oldu. "Geçiş"in siyasal manevralarına da başkanlık etti.

Togliatti, Palmiro (1893-1964): İtalyan Komünist Partisi kurucusu ve daha sonra Komünist Enternasyonal yöneticisi. Buharin'e bağlandıktan sonra Stalinci oldu, iç savaş boyunca KE'in İspanyol devletindeki başlıca temsilcilerinden biri.

BİBLİYOGRAFYA

A. Anılan Yapıtlar:

1.Tuñon, Fusi y otros, *La guerra civil en el País Vasco*, Universidad del Pais Vasco, Bilbao, 1987.

2.Ortzi, *Breve historia de Euzkadi*, Ruedo Iberico, Madrid, 1980.

3.Cardona, G., "De Madrid a la caida del notre", *1936-39: la guerra España*, içinde, El Pais, yay, Madrid, 1986.

4.Laboa, G.M., "La iglesia vasca", *1936-39: la guerra España*, içinde, El Pais, yay, Madrid, 1986.

5.Fusi, J.P., "El pais vasco durante la guerra", *1936-39: la guerra España*, içinde, El Pais, yay, Madrid, 1986.

6.Fraser, R., *İspanyanın Kanı*, Belge Yay.1996.

7.Gonzales Portilla, M., Garmendia, J.M., *La guerra civil en el País Vasco*, Politica y economia, XXI. sayı, Madrid, 1988.

8.*Historia contemporanea*, sayı 1, Universidad del País Vasco, Bilbao, 1988.

9.Aguirre, J.A., *Veinte años de gestion de gobierno vasco*, L.Zugaro, Durangı, 1978.

10.Arenillas, J.M. ve J.A., *Sobre la cuestion nacional en Euzkadi*, Fortamara, Barselona, 1977.

11.Chiapuso, M., *El gobierno vasco y los anarquistas.* Bilbao en guerra, Txertoa, San Sebastian, 1978.

12.Diaz, J., *Tres años de lucha*, Ebro, Paris, 1969.

13.Bolloten, B., *La revolución española. Sus origenes, la izquierda y la lucha por el poder durante la guerra civil 1936-1939*, Grijalbo, Barselona, 1980.

14.Azaña, M., *Causas de la guerra España*, Critica, Barselona, 1986.

15.Ucelay, E., "Catalunya durante la guerra", *1936-39: la guerra España*, içinde, El País, yay, Madrid, 1986.

16.Casterás, R., *Las JSUC ante la guerra y la revolucion*, Nova Terra, Barselona, 1977.

17.Togliatti, P., *Escritos sobre la guerra de España*, Grijalbo, Barselona, 1980.

18. Bonamusa, F., *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*, Anagrama, Barselona, 1977.

19.Nin, A., *Los problemas de la revolución española*, Ruedo ibérico, 1971.

20.Pagés, P., *La guerra civil española a Catalunya (1936-1939)*, Els llibres de la frontera, Barselona, 1987.

B. İspanya iç savaşına dair bazı başka eserler:

Alba, V., *Histoire du POUM*, Editions Champ libre, Paris 1975.

Alba, V., *La revolución española en la practica*, Jucar, Madrid, 1977.

Brenan, G., *La labyrinthe espagnol*, Ruedo Ibérico, Paris, 1962.

Broué, P., *La révolution espagnole (1931-1939)*, Flammarion, Paris, 1973.

Broué, P., Témine, E., *İspanya İç Savaşı*. Hürriyet Yay. 1976.

Cahiers Léon Trotsky, sayı 10, temmuz 1982 (Troçki ve ispanyol işçi harketine dair özel sayı).

Casanova, G., *La guerra de España*, Fontamara yay., Barselona, 1978.

Gorkin, J., *Les communistes contre la révolution espagnole*, Belfond, Paris, 1978.

Hermet, G., *Les communistes en Espangne*, Seuil, Paris, 1989.

Jackson, G., *Histoire de la guerre d'Espagne*, Ruedo iberico, Paris, 1973.

Lorenzo, C., *Les anarchistes espagnols et le pouvoir*, Seuil, Paris, 1969.

Maurin, J., *Revolución y contre-revolución en España*, Ruedo Ibérico, Paris, 1966.

Morrow, F., *Révolution et contre-reevolution en Espagne (1936-38)*, La Brèche, Paris 1978.

Munis, G., *Jalones de derrota: promesa de victoria (España, 1930-39)*, Cero yay., Bilbao, 1977.

Orwell, *Katalonya'ya Selam*, Alan yay.

Pagés, P., *El movimiento trotskista en España (1930-1935)*, Peninsula yay., Madrid, 1975.

Paz, A., *Durruti, Halk Silahlanınca*, Kaos yay. 1966.

Peirats, J., *La CNT nella rivoluzione spagnola*, Antistao yay., Carrara, 1974, 4 cilt.

Ramirez, L., *Franco*, Maspéro, Paris, 1965.

Thomas, H., *La guerre d'Espagne 1936-1939*, Robert Laffont, Paris, 1985.

Tosstorf, R., *Die POUM in spanicheen Bürgerkreig*, ISP Verlag, Francfort, 1987.

Troçki, L., *La Révolution espagnole (1930-1940)*, Minuit yay, Paris, 1975.

Tuñon de Lara, M., *La España del siglo XX*, Laia, Barselona 1974.

Vilar, P., *La guerre d'Espagne 1936-1939*, PUF, Paris, 1986.

İspanya iç savaşı, değişik tarzlarda ele alınabilecek karmaşık ve zengin bir konudur. Biraz dar düşünceli bir ilk okuma, İspanya'da olup bitenlerde yalnızca demokrasi ve faşizm karşıtlığını görür. Bir başka okuma, 1936-1939 çatışmalarında, Nazi Almanyası ve stalinci SSCB arasındaki karşılaşmanın bir önbelirtisini görür. Tarihyazımında azınlık olan bir üçüncü akım, bu dönemi, Ekim devriminden sonra Avrupayı iki savaş arasında geçen büyük devrimci dalganın sonuncu görünüşü olarak yorumlar.
Miguel Romero'nun burada gösterdiği üzere İspanya iç savaşı, aynı zamanda her üçüydü ve tarihçi bu üç boyutun derinlemesine üstüste yığılmasını daima muhakemesinde bulundurmalı: frankocu askeri ayaklanma (ki faşizmin ispanyol biçimi olarak değerlendirilebilir) tarafından tehdit edilen Cumhuriyetin savunulması; çatışmanın uluslararası boyutu (Almanya ve İtalya'nın Franko'dan yana müdahaleleri, İngilizlerin ademi-müdahalesi, uluslararası işçi hareketinin uluslararası tugayla seferberliği); nihayet cumhuriyetçi kampta stalinci güçlerlce denetlenen Halk Cephesi ile anarşist CNT ve marksist POUM tarafından temsil edilen Katalonya emekçi kitlelerin devrimi arasındaki karşıtlık.

ISBN 975- 7178- 11- X